

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií
Pracoviště historické sociologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Volný čas mládeže v období normalizace

Petra Hálová

Vedoucí práce: doc. JUDr. PhDr. Jan Štemberk, Ph.D.

Praha 2024

Odevzdáním této diplomové práce potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Benešově dne 28. června 2024

Na tomto místě chci poděkovat svému vedoucímu práce, panu doc. JUDr. PhDr. Janu Štemberkovi, Ph.D. za jeho odbornou pomoc, cenné rady, trpělivost a v neposlední řadě za motivaci při tvorbě diplomové práce. Chci také poděkovat své rodině, že mě ve studiu vždy podporovala a všem respondentům, kteří ochotně přispěli do mé diplomové práce svými rozhovory a vzpomínkami ji obohatili.

ABSTRAKT

Diplomová práce „Volný čas mládeže v období normalizace“ se zaměřuje na trávení volného času dětí a mládeže v období normalizace. Práce je rozdělena do několika oddílů. V prvním bude nastíněn volný čas v období normalizace, vymezení základních pojmů, definice, význam, jeho funkce a stav ve zkoumané době v Československu s ohledem na historický vývoj. Druhý úsek se bude zabývat obdobím normalizace, zejména podobou světa tehdejší mladé generace, televizním a rozhlasovým vysíláním, literaturou, nejvýznamnějšími organizacemi a hnutími, tělovýchovnou vizí té doby, v neposlední řadě také proměnami volného času v období normalizace. Záměrem diplomové práce je zmapovat využití volného času mladými lidmi a jaké organizace náplň volného času dětí a mládeže v té době zajišťovaly. V poslední části práce se budeme zabývat zhodnocením celé problematiky

Výzkumné otázky pak jsou zaměřeny na formy trávení volného času dětí a mládeže v Československu v období normalizace, dále na organizace a hnutí, které zprostředkovávaly náplň volného času mládeže a dětí v období normalizace, a v neposlední řadě na formy trávení volného času, které byly podporovány veřejnou mocí.

Primární metodou bude kvalitativní výzkum formou polostrukturovaných rozhovorů s respondenty ve věku 45 až 55 let, kteří prožili období normalizace jako děti/mládež/dospívající. Sekundárním zdrojem budou data získaná v Národním archivu a z odborné literatury.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Volný čas, Období normalizace, Československo, KSČ, Mladý svět, Socialistický svaz mládeže, Junák, Pionýr, ROH, Organizovaná kultura a sport

ABSTRACT

The diploma thesis "Leisure time of youth in the period of normalization" focuses on spending free time of children and youth in the period of normalization. The work is divided into several sections. In the first part, free time in the period of normalization will be outlined, the definition of basic terms, definitions, meaning, its function and status in the examined period in Czechoslovakia with regard to historical development. The second section will deal with the period of normalization, especially the shape of the world of the young generation at the time, television and radio broadcasts, literature, the most important organizations and movements, the physical education vision of that time, and last but not least, the changes in free time during the period of normalization. The aim of the diploma thesis is to map the use of free time by young people and which organizations ensured the fulfillment of children's and youth's free time at that time. In the last part of the work, we will deal with the evaluation of the entire issue

The research questions are then focused on the forms of spending free time of children and youth in Czechoslovakia during the period of normalization, further on the organizations and movements that mediated the content of free time of youth and children during the period of normalization, and last but not least on the forms of spending free time that were supported public authority.

The primary method will be qualitative research in the form of semi-structured interviews with respondents aged 45 to 55 who experienced the period of normalization as children/youth/adolescents. The secondary source will be data obtained from the National Archives and from professional literature.

KEYWORDS:

Free time, Period of normalization, Czechoslovakia, Magazine Young World, Socialist Youth Association, Junák, Pionýr, ROH, Organized culture and sport, Physical education vision

Obsah:

Úvod	7
1 Volný čas	10
1.1 Vymezení základních pojmů	11
1.1.1 Definice volného času.....	11
1.1.2 Význam volného času.....	17
1.1.3 Funkce volného času.....	20
1.2 Volný čas dětí a mládeže	22
2 Období normalizace	36
2.1 Volný čas dětí a mládeže v období normalizace.....	39
2.1.1 Svět dětí a mládeže v období normalizace.....	41
2.1.2 Mladá generace v náručí vlády, strany a propagandy.....	43
2.1.3 Televizní a rozhlasové vysílání pro děti a mládež.....	44
2.1.4 Dětská literatura.....	48
2.1.5 Nejvýznamnější organizace a hnutí v období normalizace	52
2.1.6 Sport, kultura, mimoškolní výchova.....	57
2.1.7 Tělovýchovná vize v době normalizace.....	60
2.2 Proměny volného času ve sledovaném období	62
3 Výzkumné šetření	64
3.1 Cíl a metodika výzkumu	64
3.2 Kvalitativní výzkum – rozhovory	66
3.2.1 Rozhovor 1.....	66
3.2.2 Rozhovor 2.....	68
3.2.3 Rozhovor 3.....	70
3.2.4 Rozhovor 4.....	72

3.2.5	Rozhovor 5.....	74
3.2.6	Rozhovor 6.....	75
3.2.7	Rozhovor 7.....	77
3.2.8	Rozhovor 8.....	79
3.2.9	Rozhovor 9.....	80
3.2.10	Rozhovor 10.....	82
3.2.11	Rozhovor 11.....	84
3.2.12	Rozhovor 12.....	87
3.3	Zhodnocení rozhovorů.....	92
3.4	Diskuze výsledků.....	93
	Závěr.....	98
	Seznam použitých zdrojů	100

Úvod

Volný čas je poměrně individuální záležitostí nejen každého člověka, ale i různých společností, kultur apod. Ať už jde o děti, mladistvé nebo dospělé, všichni mají obvykle alespoň nějakou dobu během dne, kterou tráví libovolně v závislosti na vlastních zájmech, prioritách nebo potřebách. Pro mnohé jedince je volný čas chvílí, kdy mohou být skutečně sami sebou a uskutečňovat své cíle, plány, přání a touhy, neboť zbytek dne tráví v práci, která může, ale i nemusí být koníčkem a někdy může být vnímána jako velmi zatěžující a náročná, ale přesto nezbytná. Stejně tak mohou vnímat děti docházení do školy.

Množství volného času se s věkem mění. Nejvíce volného času mívají mladí lidé do 24 let, kteří si mohou užívat i více než 7 hodin denně. Následně se objem volného času snižuje až k 5 hodinám u věkové skupiny 35 až 44 let. S narůstajícím věkem volný čas opět přibývá. Senioři nad 65 let si pak mohou užívat i více než 8 hodin volného času každý den. Uvedený věkový trend reflektuje odlišnou ekonomickou aktivitu v jednotlivých skupinách. Množství volného času mezi nezaměstnanými do 50 let věku je podobné, jaký mají k dispozici senioři.¹

Způsoby, jak lidé tráví volný čas, mohou být stejně variabilní jako doba, kterou na to mají. Jednoho může bavit malování nebo zpívání, jiného pak adrenalinové sporty. Způsoby trávení volného času nejsou ve společnosti neměnné, naopak zaznamenávaly během vývoje společnosti poměrně turbulentní vývoj. Stejně tak se v historickém pohledu měnila doba, kterou lidé mohli využívat jako volný čas. Předkládaná práce si tak vzala za cíl představit tyto proměny volného času.

Diplomová práce je zaměřena na volný čas mládeže a dětí v období normalizace, tedy na období 70. až 80 let 20. století. Cílem diplomové práce je zmapovat, jak mládež a děti v tehdejší Československu trávily svůj volný čas v období normalizace, a jaké organizace trávení volného času zajišťovaly. Důvodem výběru tématu je zájem o trávení volného času mládeže a dětí v době normalizace, a to proto, že období normalizace se dotýká bezprostřední minulosti českého a slovenského národa, přičemž komunistický

---

¹ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. Jak Češi tráví čas? Výsledky 1. ročníku výzkumu proměny české společnosti 2015. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2016, s. 14.

režim byl každodenní realitou a vláda tehdy zasahovala do života celé řady lidí, což negativ ovlivnilo „charakter“ československé společnosti na dlouhá léta.

Co se týče samotné struktury diplomové práce, je nutné nejdříve přiblížit pojem volný čas, jeho definice, význam, druhy a funkce. Dále jsou v diplomové práci zmíněny vybrané nejznámější organizace a hnutí působící v době normalizace a fenomén Spartakiády. Popsáno je také období samotné normalizace. Za účelem zpracování tématu jsou stanoveny následující výzkumné otázky:

VO1: Jaké byly formy trávení volného času mládeže a dětí v Československu v období normalizace?

VO2: Jaké organizace a hnutí zprostředkovávaly náplň volného času mládeže a dětí v období normalizace?

VO3: Jaké formy trávení volného času byly podporovány veřejnou mocí?

Cílem diplomové práce bylo zmapovat, jak mládež a děti v tehdejší Československu trávily svůj volný čas v období normalizace, a jaké organizace trávení volného času zajišťovaly. Text práce byl rozdělen do dvou základních částí.

První část je teoretická a prezentovala odborná východiska zkoumané problematiky – vymezení základních pojmů (volný čas), volný čas dětí a mládeže, období normalizace a volný čas dětí a mládeže v době normalizace, a to včetně proměny volného času ve sledovaném období. Následuje praktická část, která má již podobu kvalitativního výzkumu – rozhovorů. Bylo uskutečněno celkem 12 rozhovorů, které byly následně zhodnoceny. V závěru proběhla diskuze zjištěných výsledků a komparace volného času v době normalizace a nyní.

Východiska zkoumané problematiky jsou opřena o základní odbornou literaturu, která je systematicky prostudována. Pozornost je zaměřena na vymezení období normalizace, přiblížení trávení volného času dětí a mládeže právě v této době a zmíněny budou nejznámější organizace a hnutí zprostředkovávající náplň volného času. Při zpracování této části jsou informace čerpány primárně z odborných literárních pramenů z oblasti volného času, pedagogiky volného času a dalších příbuzných oblastí. Dále jsou čerpány také informace ze Státního oblastního archivu v Praze, popřípadě dalších archivů.

V další části diplomové práce je vymezeno metodologické ukotvení zkoumané problematiky. Je zde využit kvalitativní výzkum, který má formu polostrukturovaných rozhovorů s vybraným vzorkem respondentů (odhadovaný počet 10 až 12 respondentů). Základním kritériem pro výběr je věk – jedná se o respondenty ve věku 45 let a starší a 50 až 55 let, kteří prožili období normalizace jako děti/mládež/dospívající. Metoda rozhovorů je administrativně a časově více náročná, ale dokáže získat podrobnější informace od respondentů. Při realizaci rozhovorů je komunikace mezi výzkumníkem a respondenty nahrávána, poté je převedena do písemné podoby, bude anonymní a dobrovolná. Na samotném začátku je respondentům sdělen účel a smysl výzkumu. Je tak využita metoda orální historie, jako jedna z metod historické práce.

V diplomové práci jsou veškerá získaná data analyzována, vyhodnocena, syntetizována a prezentována. Na základě výzkumu jsou poté zodpovězeny výzkumné otázky. Na závěr diplomové práce následuje zhodnocení výsledků a diskuze.

Všechny informace, které jsou zde uvedeny, jsou čerpány z odborných zdrojů, jejichž seznam je uveden na konci textu

1 Volný čas

Volný čas je dnes naprosto běžně používaným pojmem, na který lze nahlížet z různých úhlů pohledu. Je zapotřebí zmínit, že volný čas doprovází člověka ve své podstatě po celý jeho život, a proto je mnohdy volný čas vnímán jako něco, co je naprosto „fádní“ a přirozené. Volný čas však existuje pouze v okamžiku, kdy si jej člověk uvědomuje a dokáže jej odlišit od ostatních časů. Volný čas má zásadní vliv na život člověka, a to jak v pozitivním, tak i negativním slova smyslu.² Velmi často se volný čas používá jako jakési synonymum k pojmu „životní styl“, jelikož dle volnočasových činností bývá životní styl člověka hodnocen. Z odborného ani praktického úhlu pohledu se však o synonyma nejedná a životní styl v sobě volný čas implementuje.

Volný čas hraje důležitou roli v rozvoji člověka a společnosti jako celku, a to nejenom na individuální úrovni, ale i komunitní a národní úrovni. Volný čas aktivně přispívá ke kvalitě života a k životní spokojenosti, vede k rozvoji mezilidských vztahů a tvoří tzv. sociální kapitál.³ Samotný význam volného času je podtržen tím, že právo na volný čas je zakotveno v rámci Všeobecné deklarace lidských práv, která byla vydána Organizací spojených národů již v roce 1948. „Každý má právo na odpočinek a volný čas.“⁴ K volnému času se vztahuje hned několik práv – právo na svobodu a cestování, právo na odpočinek a volný čas, které zahrnuje rozumné omezení pracovní doby, právo se svobodně účastnit kulturního života společnosti a zapojit se tak do uměleckých aktivit.⁵

V odborné literatuře bývá volný čas charakterizován jako určitý druh aktivit, které jsou označovány jako neproduktivní (v ekonomickém slova smyslu), a které jsou zároveň záležitostí naprosto svobodné volby člověka. Volný čas může zahrnovat hry, sport, ale i hudbu či umělecké aktivity, turismus či náboženské aktivity apod. Mezi

---

² JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5535-9, s. 7-8.

³ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 11-12.

⁴ MIČKAL, Josef, ed. *50 let Všeobecné deklarace lidských práv*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998. ISBN 80-7079-382-1, s. 5.

⁵ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 11-12.

klíčové odborníky, kteří se v rámci svých prací volnému času věnovali, patří sociolog Joffre Dumazedier. K volnému času aktivně přistupuje však také celá řada dalších autorů, jako je Stamps, Floyd aj. Volný čas bývá označován taktéž jako rozjímání a jde o něco, díky čemuž může člověk vystoupit z každodenního světa. Volno je tudíž mentálním a taktéž spirituálním postojem.⁶

1.1 Vymezení základních pojmů

V rámci první kapitoly je nutné vymezit základní pojmy související se zkoumanou problematikou.

1.1.1 Definice volného času

V rámci první kapitoly je nutné pojem „volný čas“ definovat. Vhodné je zajisté zmínit definici, jejímž autorem je Dumazedier, jelikož jde o definici, která je citována dodnes. Dle Dumazediera je volný čas činností, která disponuje celkem čtyřmi základními vlastnostmi:⁷

- volný čas osvobozuje – volný čas je výsledkem svobodné volby a lze jej vnímat jako osvobození jedince od povinností určitého druhu, a proto je volný čas osvobozením od profesionální práce, osvobozením od školních či jiných závazků (duchovní, občanské, rodinné aj.);
- volný čas je nezajímavý – volný čas nesleduje žádný zjištěný cíl, utilitární cíl, ideologický cíl a ani přesvědčovací cíl;
- volný čas má hedonistickou povahu – volný čas je spojován se snahou dosáhnout stavu uspokojení, což lze vnímat jako cíl sám o sobě;
- volný čas uspokojuje osobní požadavky člověka – volný čas jedinci nabízí pokušení zbavit se práce či možnost osvobodit se od stavu tělesné či nervové únavy, které mají negativní vliv na biologické rytmy člověka.

---

⁶ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 12-14.

⁷ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 12.

Volný čas je naplněn nejrůznějšími činnostmi, které si jednotlivci vybírají dle své vlastní vůle s cílem se pobavit, odpočinout si nebo zlepšit si již získané znalosti a dovednosti apod.⁸

Hofbauer⁹ vymezuje volný čas jako čas, „*kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život.*“¹⁰ Jindy lze o volném čase uvažovat jako o období, které mu zůstalo po vykonání pracovních i nepracovních povinností. Detailnější a kompletnější náhled na volný čas jej pak charakterizuje jako aktivity, do kterých člověk vstupuje s nadějami, účastní se jich na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí, a které mu navozují příjemné zážitky a uspokojení.

Podobně o volném čase hovoří Bocan a kol.¹¹, když zmiňuje, že „*volný čas by se s trochou nadsázky dal definovat jako doba, kdy „nemusíme, ale chceme“, realita je však samozřejmě jako vždy barevnější*“.¹² Někdy totiž platí, že i k plnění školních či pracovních povinností někteří lidé přistupují se zájmem a bez nátlaku, a na druhou stranu i při navštěvování nějakého zájmového kroužku vznikají povinnosti respektu vůči některým pravidlům, včetně doby konání kroužku. U dětí volný čas prezentuje vesměs všechnu dobu mimo školní třídu a jiné, někým naplánované úlohy. Konkrétní číselné údaje říkají, že v průběhu 20. století se zkrátila pracovní doba téměř o třetinu, a to z 60 na 40 hodin týdně, v důsledku toho se tak prodloužil volný čas z 36 na 56 hodin.¹³

Šerák¹⁴ ještě doplňuje, že pro volný čas je charakteristická hlavně dobrovolnost a možnost individuální skladba vlastní disponibilní doby, tj. pružný časový režim a svobodná volba, eventuálně určitá nenucenost (možnost být přirozený a nechat vyniknout vlastní schopnosti a zájmy). Volný čas se přirozeně reálně projevuje zejména v konkrétních činnostech (např. odpočinek, rekreace). Mnohdy se také řeší, jestli lze do volného času zařadit i aktivity, které musí být pravidelné, vyžaduje se u nich disciplína a

---

⁸HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 12.

⁹HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 13.

¹⁰HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 13.

¹¹BOCAN, Miroslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0, s. 25.

¹²BOCAN, Miroslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0, s. 25.

¹³METYŠ, Karel., Konzum a volný čas. In *Sociologický časopis*, 1965, roč. 6, s. 756 – 757

¹⁴ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6, s. 27.

povinnosti (např. sebevzdělávání, veřejná činnost, kutilství, zahradničení atd.). Vyplývají obvykle ze záliby, současně ale bývají i užitkově zaměřeny. I když jsou spojovány s jistou povinností a pravidelností, lidé si je volí vesměs svobodně. Většinou jsou tak zařazovány do volného času, ačkoliv někdy takový volný čas lze označovat za tzv. polovolný čas, který lze rozdělit do čtyř kategorií:

- činnosti položištné povahy (hrazená účast na spolkových činnostech, placené kutilství apod.);
- poloužitkové a polorekreační aktivity v domácnosti (již zmiňované zahradničení nebo chov domácího zvířectva);
- polovýchovné a polozábavné rodinné aktivity (např. účast na dětských hrách, pomoc s domácími úkoly);
- práce pro zábavu sebe sama, rodiny, přátel.

Janiš¹⁵ pak upozorňuje, že volný čas se někdy zaměňuje s pojmem životní styl, což je chybné. Na základě volnočasových aktivit provozovaných jedincem lze ale usuzovat a hodnotit jeho životní styl. Volný čas tvoří spíše součást životního stylu, respektive volnočasové aktivity, a volný čas tvoří nezbytnou součást životního stylu, jsou jeho indikátorem a významným pozorovatelným faktorem. Základem definice samotného volného času však musí být připuštění si toho, že existuje. Existence volného času se připouští primárně tehdy, když si jej uvědomujeme, a proto lze vědomě rozlišit a rozlišovat mezi časem volným a časy jinými (pracovním, „školním“ aj.). U toho, kdo to nezvládne, je možné z teoretického pohledu říct, že nemá volný čas. Takové jedince mohou tvořit například lidé v kómatu, novorozenci, osoby s demencí aj. Je ale nezbytné zmínit, že striktní hranice mezi časem volným a časem „ostatním“ je pouze v teoretické rovině, což ale nezpochybňuje jeho existenci. „Volný čas, je ta část dne, týdne či roku, v níž člověk nemusí konat své povinnosti, ale může činit to, co právě chce, co se mu líbí a co si zvolí.“¹⁶

---

¹⁵ JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5535-9, s. 10-13.

¹⁶ SELUCKÝ R. *Člověk a jeho volný čas*, Československý spisovatel, Praha 1966, s. 6

Podle Patruševa a Hedvičákové (1972) nabýval volný čas společně s prací ve společenské výrobě za socialismu ohromného významu. Bylo to dáno tím, že byl spjat doslova se všemi základními stránkami praktické činnosti lidí: s produktivitou jejich práce, s podmínkami pro odpočinek, společenskými styky a všestranným rozvojem osobnosti. Podle Patruševa a Hedvičákové disponovala společnost v každém konkrétním momentě určitým množstvím volného času. Toto množství nebylo neměnné. Záviselo na různých faktorech: na růstu průměrné délky života, na prodloužení délky života (po odchodu do důchodu) a na mnoha jiných faktorech. Mimo množství se měnila i struktura času.¹⁷

Volný čas jako vícerozměrný prostor života a výchovy soudobého jedince (a hlavně dětí a mládeže) nabízí aktuálně pro jeho činnost a rozvoj mnohé významy. Jeho celkový fond se neustále rozšiřuje a svůj obsah a realizační způsoby obohacuje. Aktivity volného času mají v dnešní době předpoklady ovlivňovat různé stránky osobnosti, usnadňovat seberealizaci každého člena mladé generace a motivovat je k aktivní účasti na vlastním budování i na rozvoji společnosti. Jejich vliv se uplatňuje v různých prostředích života a výchovy dětí a mládeže od místního po mezinárodní, od rodiny přes školu a zaměstnání po celou společnost. Takto se neustále a soustavně zvyšuje jejich dosah, příznivý vliv a význam. Zároveň však vznikají a rostou i negativní jevy s nimi související, ať sem pronikají z jiných oblastí života, eventuálně vznikají přímo ve volném čase.¹⁸

Volný čas je možné rozdělovat podle druhu činností na odpočinkový (aktivity klidné, pohybové i psychicky nenáročné), rekreační (charakteristická je naopak pohybová aktivita) a zájmový (záměrné aktivity orientované na uspokojení a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností). Na konci 60. let 20. století byly činnosti volného času kategorizovány tímto způsobem:¹⁹

- manuální (práce na zahradě, kutilství, ruční práce, modelářství apod.);
- fyzické (sport, turistika, rybolov, houbaření);

---

¹⁷ PATRUŠEV V.D. a HEDVIČÁKOVÁ J., Sociálně ekonomické problémy volného času za socialismu, Sociologický časopis / Czech Sociological Review, Roč. 8, Čís. 4 (1972), s. 414-424

¹⁸ HOFBAUER, Břetislav. Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice (Přehled – podněty – výzvy). Pedagogická orientace. 2005, (2):88–105.

¹⁹ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6, s. 28.

- kulturně umělecké povahy receptivní (čtení, divadlo, kino, poslouchání rádia, sledování televize);
- kulturně umělecké tvořivé a interpretační povahy (zpívání, poslech hudby, výtvarné činnosti, fotografie);
- kulturně racionální (vzdělávání, četba, sledování zpráv, luštění křížovek);
- společensky formální (členství ve klubech, účast v politice, společenská angažovanost);
- společensky neformální (trávení času s rodinou, přáteli, návštěvy restaurací či klubů);
- hry, sběratelství, divácké aktivity;
- pasivní odpočinek.

Jedno z možných rozdělení volného času je na volný čas organizovaný a neorganizovaný. Organizovaný volný čas prezentuje ty způsoby trávení volného času, které probíhají nejčastěji v rámci nějakého kroužku, klubu apod., je pro ně charakteristická určitá pravidelnost, dodržování vybraných pravidel (místo a den scházení, pravidla členství, může být i nějak zpoplatněno apod. Neorganizovaný volný čas je jeho opakem, jde o volný čas trávení čistě na základě vlastní potřeby, chuti, různými způsoby aj. Poskytuje prostor pro více individuální aktivity dítěte. Nejedná se sice přímo o dobu samoty bez kamarádů a přátel, spíše naopak. Jeho trávení zpravidla nezajišťuje žádné zařízení nebo organizace, a tudíž nereflektuje jiná než společenská pravidla.²⁰ Organizovanému volnému času bývá přisuzováno více pozitiv než volnému času neorganizovanému, který může vést ve svém důsledku k nevhodnému trávení volného času, případně i vzniku sociálně patologických jevů. Organizovaný volný čas se oproti tomu může zaslouhat o podstatný rozvoj pozitivních vlastností a dovedností (spolupráce, dodržování pravidel). Účast na organizovaných volnočasových aktivitách

---

²⁰ BOCAN, Miroslav. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0, s. 25.

také potencuje výchovně socializační účinky, mívá také pozitivní vliv na školní úspěchy u dětí apod.²¹

Ohledně neorganizovaného trávení volného času, je možné říci, že důležité a významné místo v životě dětí a mládeže mají aktuálně především informační technologie, činnosti související s počítačem, co do časového objemu, přesahujícími běžné aktivity jako je četba knih, časopisů nebo deníků. Ve volném čase mládež mnohdy sleduje televizi, neorganizovaně se setkává s přáteli, poslouchají hudbu a čtou. Také navštěvují kina, hrají na hudební nástroje, zabývají se kutilstvím, u mládeže pak začíná převažovat pasivní volný čas trávený nakupování a vydělávání peněz. Problémem plynoucí z takového trávení volného času je ten, že volnočasové aktivity, které nejsou strukturované a nejsou pro ně vytvářeny příhodné podmínky, často neposkytují možnost pozitivní realizace, odpočinku a socializace mládeže. Spíše směřují k pasivnímu trávení volného času, a ne výjimečně i ke vzniku sociálně patologických jevů.²²

Langmaier a Krejčířová²³ uvádí, že na činnosti ve volném čas lze nahlížet v závislosti na různých kritériích, v rámci nichž jej lze dělit na:

- aktivity v rámci volného času trávené z vlastní iniciativy, jiní lidé zase upřednostňují trávení volného času v závislosti na podřízení se vnějším okolnostem nebo společenskému tlaku;
- aktivity, kde mohou jedni projevit svou vlastní tvořivost a nacházet něco nového, druzí oproti tomu upřednostňují činnosti stereotypní, neustále se opakující;
- aktivity, v rámci kterých jedni mají opravdové potěšení, zatímco jiní tráví svůj volný čas pouze proto, aby „zabili čas“;
- aktivity, v rámci kterých mají lidé potřebu se nejen uplatnit, ale i stále rozvíjet svůj talent (volí si tak aktivity, ve kterých mohou často uplatnit lépe své osobní předpoklady než v práci jako takové), aktivita ve volném

---

²¹SEKOT, Aleš. *Rodiče a sport dětí: rodičovské výchovné styly jako motivační faktor sportování dětí a mládeže*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9292-1, s. 16.

²² Volný čas a prevence u dětí a mládeže. *MŠMT ČR* [online]. 2002 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/download/

²³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9, s. 176.

čase tak do jisté míry kompenzuje a doplňuje pracovní činnost, která je vynucena vnějšími okolnostmi;

- činnosti, které mají spíše instrumentální povahu, tedy slouží k dosažení určitého cíle (pletení nebo různé jiné aktivity), zatímco jiní upřednostní aktivity „expresní“, ve kterých mohou vyjádřit vlastní názory, emoce či přání (např. hraní divadla);
- aktivity volného času s velkým fyzickým výdejem (sport) oproti aktivitám pasivním (relaxace, sledování televize);
- aktivity, které se i ve volném čase týkají nějak povolání, které daný člověk vykonává (čtou odbornou literaturu, která se vztahuje k jejich pracovní činnosti, oproti lidem, kteří upřednostňují aktivity, které jsou naopak co nejvíce vzdálené tomu, co vykonávají ve své práci;
- aktivity, které se v rámci volného času odehrávají vždy ve společnosti jiných lidí, oproti aktivitám, kdy lidé upřednostňují trávení volného času o samotě (např. čtením knih);
- aktivity, při kterých potřebují lidé být užiteční oproti lidem, kteří upřednostňují pouze svou zábavu.

1.1.2 Význam volného času

Význam volného času je obrovský. To, jak člověk tráví svůj volný čas, má význam taktéž pro rozvoj společnosti jako celku, což je podstatné zmínit – dochází k urychlení specifických schopností a k potlačení negativních sociálních rysů. Kromě toho volný čas disponuje taktéž ekonomickým významem, jelikož podněcování zájmové činnosti člověka nastolí jakési předpoklady pro jeho profesionální orientaci do budoucna. Smysluplně naplnění volného času má u mládeže taktéž např. preventivní význam a díky tomu lze získat taktéž určité pozitivní vzory. Velmi často se hovoří o tom, že volný čas je primárně otázkou dětí či mládeže, což je však mylná představa. Volný čas má význam pro každého, a to bez ohledu na jeho věk.²⁴

---

²⁴ JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5535-9, s. 14.

Zatímco celá řada odborníků na význam volného času poukazuje v pozitivním kontextu, tedy z hlediska rozvoje člověka, růstu jeho potenciálu či zlepšování jeho fyzického/duševního zdraví, nebo v kontextu primární prevence, je dobré vnímat význam volného času taktéž s ohledem na sekundární nebo terciární prevenci napříč různými oblastmi. Může jít tudíž v praxi o rizikové chování, zdravotní problémy, přírodní katastrofy, ekonomické krize nebo pandemie aj. V odborné literatuře se v této souvislosti lze setkat s termínem „therapeutic recreation“. Jde o význam volného času jakožto rekreačních aktivit. Volný čas má význam taktéž u negativních životních událostí, jako je ztráta člena rodiny, nehody s fatálními následky na zdraví člověka apod. Díky volnému času lze mnohem lépe zvládat emoce a stres, které tyto životní události doprovází a člověk tak může nalézt nový smysl života. Proto lze s jistotou konstatovat, že volný čas hraje důležitou roli jak v životě člověka, tak v celé společnosti. Význam má taktéž v rovině psychické, fyzické a sociální.²⁵

V rámci volnočasových aktivit je velmi často pozornost orientována na analýzu celkového množství volného času či na to, jaké je subjektivní vnímání volného času, a to nejenom na příkladu dospělých, ale i dětí. Je nutné však zmínit, že v České republice neexistuje příliš mnoho publikací či studií, které by byly na tuto oblast orientovány. Možné je zmínit však např. šetření, které bylo uskutečněno Akademií věd ČR a mělo za cíl monitorovat trávení volného času u dospělých. Z tohoto průzkumu, který proběhnul již v roce 2010, vyšlo najevo, že nejvíce volného času lidé tráví v sobotu a neděli, kdy přibližně 1/3 dotazovaných měla v tyto dny cca 10 až 14 hodin volného času a další 1/4 dotazovaných disponovala 7 až 9 hodinami volného času. Co se týče všedních (pracovních) dnů, tak na tyto dny dotazovaným zbývalo cca 5 až 6 hodin volného času denně u 1/5 a 3 až 4 hodiny volného času u 1/3.²⁶

V současné době jsou způsoby trávení volného času mnohdy podrobovány poměrně detailnímu zkoumání. Například lze zmínit výzkum Sociologického ústavu AV ČR²⁷ z roku 2015. Z něj vyplývá, že volný čas mají ve všední den i o víkendu dospělí

---

²⁵ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 31-32.

²⁶ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 36-37.

²⁷ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Jak Češi tráví čas? Výsledky 1. ročníku výzkumu proměny české společnosti 2015*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2016.

především ve večerních hodinách (mezi 19.00 a 22.00). Nějaké volnočasové aktivitě se v této době věnuje mezi 50 až 70 % české populace. Ve všední den si v dopoledních hodinách volného času užívá méně než 15 % lidí. O víkendu se lidé volnočasovým aktivitám věnují více, kolem desáté hodiny stoupá až k 25 %. Obrázek 1 prezentuje podíl volnočasových aktivit na celkovém volném čase.

aktivitou je sledování televize (kolem 2 hodin denně – viz Obrázek 1). Kolem jedné hodiny se oddávají lidé odpočinku, kolem půl hodiny denně si lidé čtou nebo poslouchají hudbu, pak zhruba půl hodiny věnují internetu apod. S věkem se mimo celkového objemu volného času pochopitelně mění jeho skladba. Nejvíce se zvyšuje doba trávená sledováním televize. Zatímco lidé do 35 let sledují televizi zhruba 20 % svého volného času, u seniorů je to už 40 %. U seniorů oproti tomu klesá množství času tráveného s rodinou přáteli. Do 35 let věku tato prezentuje tvoří 1/5 volného času, mezi seniory desetinu. Muži a ženy tráví volný čas obdobně – u mužů bývá ovšem častější sport, internet a počítačové hry. Ženy o něco více čtou a poslouchají hudbu.²⁸

Detailnější výzkum Šafra a Patočkové²⁹ ukázal, že ve skladbě četnosti volnočasových aktivit je možné vysledovat tři nejzákladnější typy životního stylu odvozené z kontury životních etap a genderu: typ zejména mladé generace, typický na rozdíl od ostatních typů aktivitami mimo domov (kino, kulturní akce, sport, PC a internet). Hovořit lze o aktivním způsobu života. Dalším je svět aktivní, především „ženské“ kultury (nakupování, sledování TV, čtení knih, setkávání s příbuznými), na straně druhé svět „domácí“ vesměs pasivní kultury (ruční práce, kutilství a zčásti i sportovní diváctví). Uvedené tři základní typy přirozeně plně nereflektují plasticitu skladby životního stylu v naší společnosti. Z pohledu volnočasových aktivit by bylo možné mimo frekvence jiných než zde sledovaných činností (například podrobněji jednotlivé sporty) přemýšlet rovněž o míře jejich oblíbenosti.

Šerák³⁰ má za to, že v budoucnosti je možné, že budeme svědky dalšího výraznějšího propojování volného a pracovního času, kdy určitá kvalitativní hlediska,

---

²⁸ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. Jak Češi tráví čas? Výsledky 1. ročníku výzkumu proměny české společnosti 2015. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2016, s. 14-15.

²⁹ ŠAFR, Jirí a Věra PATOČKOVÁ. Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi. Naše Společnost. 2010. (2): 21-27.

³⁰ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6, s. 25.

kteřá jsou aktuálně přisuzována pouze času volna, budou obsahem taktěž pracovních činností. Obdobnou synergii je možné již momentálně zaznamenávat u jedinců zabývajících se tvůrčími činnostmi, které jsou typické marginalizací rozdílů mezi prací a zálibou. Takový vývoj podporují také výroky některých odborníků, že v budoucnu výrazně naroste množství lidí pracujících mimo instituce a stálé pracovní kolektivy. Je možné, že se zformuje i civilizace nového typu, pro kterou bude charakteristický odlišný systém tvorby bohatství i větší rozlišování životního stylu. Práce i volný čas se stanou pestřejšími, vzroste význam rodiny a rozvoj moderních informačních technologií umožní mnohem většímu počtu lidí pracovat prostřednictvím elektronické komunikace doma (tzv. teleworking, home office). V důsledku toho by mohlo dojít ke zlepšení kvality životního prostředí, upevnění rodiny, zvýšení důležitosti lokálních komunit atd. a také intenzivnějšímu a kvalitnějšímu prožívání volného času.

1.1.3 Funkce volného času

Během své historie a svého vývoje volný čas svojí funkce zajisté měnil, a zatímco tedy např. ve středověku/starověku disponoval volný čas funkcí rekreační a sociální či funkci náboženskou, později, ve 20. století, se již hovořilo o funkci volného času v podobě relaxace, zábavy či rozvoje osobnosti.³¹

Na funkce volného času se nahlíží z dvou různých hledisek – z hlediska společenské funkce a z hlediska funkcí významných pro člověka jako jednotlivce. V odborné literatuře je možné se setkávat s mnoha různými členěními funkcí této oblasti lidského života, co je ovšem spojuje, jsou právě zmíněná hlediska společnosti a individua.³² Obecně lze volný čas interpretovat minimálně ve třech úrovních jako hodnotu:³³

- individuální (seberealizace člověka, naplnění individuálních zájmů);
- sociální (předcházení sociálně-patologických jevů, životní styl);
- edukační (možnost vzdělávání a celkového rozvoje).

---

³¹ KAPLÁNEK, Michal. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8, s. 22.

³² KINCL, Jiří. *Vliv médií na trávení volného času u dětí*. Studentská Socialia 2017: Ohrožení dítěte v kontextu společenských změn. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 205 s. ISBN 978-80-7435-732-9, s. 191.

³³ ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6, s. 27.

Jedno ze starších členění funkcí volného času (z roku 1977) pak zmiňuje tyto funkce: ³⁴

- rekreační – příležitost k zotavení, relaxaci;
- kompenzační – zábava, využití času k doplnění toho, co člověku v životě chybí;
- enkulturační, edukační – doba pro seberozvoj;
- kontemplační – např. hledání smyslu života, duchovní hledisko věci;
- komunikační – rozvoj a podpora sociálních kontaktů;
- participační – účast na společenských či občanských aktivitách;
- konzumní – trávení volného času využíváním materiálních statků.

Problematika zaměření a funkce volného času prezentuje ve společenských vědách jednu z nejstarších a nejdiskutovanějších. Existuje na ně mnoho pohledů, jedním z těch základních je rozdělení na tři základní funkce, které má volný čas plnit, a to zábavu (ve vztahu k uspokojování vlastních potřeb, zbavení se nudy), odpočinek (duševní i fyzická relaxace, kompenzace únavy, nabrání sil) a vlastní rozvoj osobnosti jedince (osvobození od automatismu). Uvedené rozdělení je ovšem dost triviální a neposkytuje komplexní představu o veškerých možnostech, které prožívání volného času poskytuje. Jedno z detailnějších vymezení funkcí volného času pak nabízí tyto: ³⁵

- odpočinek (oddych, nabrání sil, psychické uvolnění, vzpruha);
- kompenzace (zábava, obveselení, vyrovnání nedostatků, cílené zřeknutí se pravidel a předpisů, bezstarostnost);
- vzdělávání (nutnost poznání, další vzdělávání, potřeba zážitků, proměna rolí);
- rozjímání (potřeba klidu, meditace, čas pro sebe sama, autoreflexe);

---

³⁴ OPASCHOWSKÝ, In KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 33.

³⁵ ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009, s. 29.

- komunikace (potřeba sdělení, poznávání lidí, vyhledávání sociálních vztahů, sounáležitost, empatie, láska);
- integrace (potřeba společenských vztahů, nacházení emocionální jistoty, pocit sounáležitosti, rituály, tradice, kolektivní vědomí);
- enkulturace (potřeba kreativního rozvoje, nezávislé zvětšování schopností, tvůrčí využití, fantazie, spontánnost);
- účast (potřeba zúčastnění, vlastní iniciativa, potvrzení sebe samého, spolurozhodování, kooperace, spoluodpovědnost).

Funkce volného času spočívá taktéž primárně v regeneraci sil člověka, kompenzaci jednostranné práce a vlastní orientace člověka v jeho životě.

1.2 Volný čas dětí a mládeže

Způsoby, jakými děti tráví svůj volný čas, jsou klíčové taktéž pro jejich následný rozvoj. Na trávení volného času dětí mají vliv nejenom rodinné, ale především také ekonomické a sociální faktory. V okamžiku, kdy jsou tyto faktory narušeny, dochází taktéž k narušení trávení volného času, přičemž právě děti jsou skupinou, která svými silami právě tyto faktory ovlivnit nedokáže. Pokud dítě ve svém přirozeném prostředí netuší, jak správně trávit svůj volný čas, velmi snadno se může stát, že se toto prostředí stane základem pro rozvoj nežádoucích jevů či dítě bude svůj volný čas trávit zcela nevhodně. Proto do popředí zájmu vstupuje taktéž prevence, která nabízí dětem dostatečně pestrou nabídku volnočasových činností. V současné době jsou téměř všude organizace či zařízení, která dětem volnočasové aktivity nabízí a dítě si tak může samo vybrat, co jej baví a čemu se chce věnovat. V oblasti trávení volného času jsou klíčovým faktorem zajisté základní školy, jelikož ty by měly děti dokázat svojí nabídkou volnočasových aktivit zaujmout a motivovat je k určité volnočasové aktivitě. Je jasné, že ve škole by měli žáci trávit volný čas nikoliv pouze učením (v lavicích), ale také v rámci různých zájmových kroužků a dalších volnočasových aktivit.³⁶

³⁶ VYMAZAL, Petr. Podpora volnočasových aktivit na základní škole se sociálně znevýhodněnými žáky: Metodika. *Česká školní inspekce* [online]. Přerov, 2012 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://portal.csicr.cz/userdata/Methodika%20-%20Podpora%20volno%C4%8Dasov%C3%BDch%20aktivit.pdf>

Volný čas je již tradičně nedílnou součástí života mladé generace. Toto téma je aktuální v naší zemi a v celém vyspělém světě. Volný čas je vždy za seberealizaci jedince, což je jeho hlavní funkce. Volnočasové aktivity mladší generace se výrazně liší od volnočasových aktivit ostatních věkových skupin. Může za to rozdílné potřeby, pohled na život a hodnoty a také dostupnost volného času. Volný čas je čas prostě povinných normativních činností a zapojování se do činností podle vlastního uvážení a dobrovolné volby. Volný čas se dělí na tradiční a moderní. První zahrnuje tradiční druhy řemesel a ruční práce. Moderní volnočasové aktivity v důsledku globalizace a rozvoje digitalizace nabývají nových podob. Například graffiti, shaping, internet a počítačové hry, online nakupování získává také na popularitě. Je také důležité trávení onemocnění, že výběr formy času je určitými podmínkami a faktory. Obecně se provádí pod vlivem objektivních a subjektivních faktorů. Za prvé, na základě volného času jsou potřeby, na kterých závisí výběr volného času. Za druhé, určitá oblast může vyžadovat určité materiální a finanční náklady. Za třetí, výběr typu, typu a formy trávení volného času je přímo ovlivněno sociokulturním prostředím společnosti.³⁷

Volný čas pro moderní mládež je jednou z primárních hodnot, které se v této oblasti realizují mnohé sociokulturní potřeby mladých lidí. Volnočasovou sféru života charakterizuje v největší míře osobní svoboda, která se projevuje ve volbě forem, místa a času trávení volného času. Právě ve sféře volného času mladí lidé více než kdekoli jinde vystupují jako svobodní jedinci. Volnočasová sféra se vyznačuje osvobozením od profesních a rodinných povinností, v jejím rámci je navíc oslaben institucionální tlak na osobnost mladého člověka. Proto v moderní ruské společnosti, v níž existuje nestabilita normativních a hodnotových systémů, se problém volného času mládeže stává obzvláště akutním.³⁸

Potřeba studia problému je dána potřebou získat další informace o volném čase moderní mládeže, proto byl mezi mladými lidmi proveden průzkum s cílem prostudovat

---

³⁷ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 65

³⁸ ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 84

moderní typy a formy trávení volného času mládeže a na jejich základě, identifikující specifika organizování kulturních a volnočasových aktivit pro mládež.³⁹

Většina mladých lidí ve studentské fázi věnuje svůj čas zábavným formám volnočasových aktivit, které neobohacují o znalosti a netvoří žádné užitečné dovednosti. V současné době jsou hlavní zábavou studentů kroužky, diskotéky, počítačové hry, internet, návštěva kaváren a další druhy aktivního trávení volného času. Všechny volnočasové aktivity samozřejmě vyžadují tyto finanční náklady. Ale protože hlavním zaměstnáním studentů je studium, jejich výdaje na běžný život, včetně volného času, zajišťující především rodiče. Rovněž nelze kategoricky tvrdit, že tradiční sporty nespádají do volnočasových zájmů moderní mládeže.⁴⁰

Příliš přísné rozlišování mezi komunikací a činností se však zdá nelegitimní. Koneckonců právě v komunikaci, a to i s vrstevníky, se tvoří většina typů aktivit, a to i v oblasti kultury. Osobnost formovaná v takové komunikaci se následně stává aktivním subjektem společnosti a získává životní zkušenost ztotožnění se s určitým souborem hodnot.⁴¹

Mezi specifické rysy mládeže patří převaha hledání, tvůrčí a experimentální činnosti. Mladí lidé jsou náchylnější k herním aktivitám, které zachycují celou psychiku, poskytují neustálý příliv emocí a nových vjemů a mají potíže s adaptací na monotónní specializované činnosti. Četná pozorování praxe přípravy a vedení kulturních a volnočasových aktivit mládeže naznačují, že jejich úspěch do značné míry závisí na zahrnutí herních bloků do jejich struktury, které stimulují touhu mladých lidí po soutěži, improvizaci a vynalézavosti.⁴²

Mezi zvláštnosti volného času mládeže patří jedinečnost jeho prostředí. Rodičovské prostředí zpravidla není prioritním centrem volnočasových aktivit mládeže. Naprostá většina mladých lidí preferuje trávit volný čas mimo domov, ve společnosti vrstevníků. Při řešení závažných životních problémů mladí lidé ochotně přijímají rady a pokyny svých rodičů, ale v oblasti specifických volnočasových zájmů, tedy při volbě

---

³⁹ ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 84

⁴⁰ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 63

⁴¹ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 63

⁴² ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 84

forem chování, přátel, knih, oblečení, se chovají samostatně. Se vši důležitostí a silou socializace mladého člověka ve vzdělávacím a produkčním týmu se všemi potřebami smysluplných aktivit ve volném čase, s celou škálou růstu „průmyslu volného času“ - turistiky, sportu, knihoven a klubů-s tím vším, mladí lidé se tvrdošijně „ztrácejí“ ve společnosti svých vrstevníků. To znamená, že komunikace v mládežnické skupině je formou volného času, který mladý člověk organicky potřebuje.“ Touha komunikovat s vrstevníky se vysvětluje obrovskou potřebou mladých lidí po citových kontaktech.⁴³

V souhrnu lze konstatovat, že novou dimenzi pro rozvoj sociologie volného času přinesla vědeckotechnická revoluce, jelikož věda se stala součástí nové výrobní síly, přičemž nové procesy patrné ve vývoji vztahů, které vznikaly mezi vědou, výrobou a společnostmi, a objevovaly se od poloviny 20. století, vedly k tomu, že se volný čas stal tzv. sociálním problémem. Aby bylo vůbec možné hovořit o volném čase v životě „masy pracujících lidí“, musely být v rámci sociálního života společnosti přítomny dvě základní podmínky:⁴⁴

- činnost ve společnosti není řízena prostřednictvím povinností, které byly uloženy ze strany komunity, přičemž minimálně jedna z těchto činností se musí vymykat kolektivním ritům (práce a volný čas) – část je určena prostřednictvím zcela svobodné volby člověka, a to i přesto, že sociální determinismus může zajisté svobodnou volnu značně ovlivnit;
- dochází k odpoutání profesionální práce od dalších činností, přičemž profesionální práce je určena na základě vůle člověka, nikoliv dle přírody – profesionální práce je speciálně organizována, a proto je volný čas od práce zcela jasně oddělený či oddělitelný.

Pozoruhodným rysem volnočasových aktivit mládeže se stala výrazná touha po psychické pohodě v komunikaci, touha získat určité dovednosti v komunikaci s lidmi různého sociálně-psychologického zázemí. Komunikace mezi mladými lidmi v rámci volnočasových aktivit uspokojuje především tyto potřeby:

---

⁴³ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 65

⁴⁴ DUMAZEDIER, Joffre a Vlasta RYBÁČKOVÁ. Volný čas: Roč. 2, Čís. 3 (1966), pp. 443-447 (5 pages). *Jstor.org* [Sociologický Časopis / Czech Sociological Review]. Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences, 1966 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41127355>

- v citovém kontaktu, empatie;
- v informacích;
- ve spojení sil pro společné akce.⁴⁵

Mezi duchovním bohatstvím člověka a obsahem jeho volného času existuje přímá souvislost. Ale zpětná vazba je také pravdivá. Kulturní může být pouze volný čas, který je obsahově bohatý, a tudíž účinný ve svém dopadu na jednotlivce. Hlavními znaky kulturního trávení volného času mládeže jsou vysoká kulturní a technická vybavenost, využívání moderních volnočasových technologií a forem, metod, esteticky bohatý prostor a vysoká umělecká úroveň volnočasového procesu. Každý člověk si rozvíjí individuální styl volného času a rekreace, náklonnost k určitým činnostem, každý má svůj vlastní princip pro organizování volného času - kreativní nebo nekreativní.⁴⁶

V dnešní sociokulturní situaci se volný čas mládeže jeví jako společensky uvědomělá nutnost. Společnost má zájem na efektivním využívání volného času lidí obecně, sociálně-ekologickém rozvoji a duchovní obnově všech našich životů. V dnešní době se volný čas mládeže stává stále širší sférou kulturního volného času, kde dochází k seberealizaci tvůrčího a duchovního potenciálu mládeže i společnosti jako celku.⁴⁷

Aktivní odpočinek je spojen s aktivizací duchovních zájmů, které podněcují mladého člověka k aktivnímu hledání v oblasti kultury. Tyto rešerše podněcují kognitivní aktivitu jedince, která spočívá v systematickém čtení vážné literatury, návštěvách muzeí a výstav. Jestliže zábava slouží hlavně jako emocionální uvolnění, pak znalosti pomáhají rozšířit kulturní obzory, kultivovat pocity a demonstrovat intelektuální aktivitu. Tento druh trávení volného času je účelný, systematický, je to osvojení světa kulturních hodnot, které rozšiřuje hranice duchovního světa mladého člověka.⁴⁸

Charakteristickým společenstvím kulturní a volnočasové instituce je kolektiv. Charakter vztahů v týmu má zvláštní vlastnost: uznání nejdůležitější role společné činnosti jako faktoru formujícího tým a následného systému vztahů mezi jeho členy.

---

⁴⁵ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 66

⁴⁶ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 66-67

⁴⁷ ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 86

⁴⁸ ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 86

Nejdůležitější vlastností týmu není „žádná společná aktivita, ale společensky pozitivní aktivita, která odpovídá potřebám společnosti. Kolektiv není uzavřený systém, je zahrnut do celého systému vztahů společnosti, a proto úspěch jeho jednání může být realizován pouze tehdy, když nedojde k neshodě mezi cíli kolektivu a společnosti.“

Na základě toho zformulujeme požadavky na organizaci a vedení volného času mládeže. V první řadě je třeba k němu přistupovat jako k prostředku výchovy a sebevýchovy člověka, formování všestranně, harmonicky rozvinuté osobnosti. Při výběru a organizaci určitých hodin a forem volnočasových aktivit je třeba zohlednit jejich výchovný význam a jasně pochopit, jaké osobnostní vlastnosti pomohou u člověka formovat nebo upevňovat. Společenská hodnota volného času mládeže se nejzřetelněji projevuje z hlediska problému účelu člověka, smyslu jeho existence. Tato slova, která formulují životní úkol každého, zvláště mladého člověka, vyjadřují ideál naší společnosti - všestranně, harmonicky rozvinutou osobnost.⁴⁹

Aktivní, smysluplné trávení volného času tedy vyžaduje určité potřeby a schopnosti lidí. Důraz na kreativní druhy volnočasových aktivit, na zajištění přímé účasti každého mladého člověka na nich, je cestou k rozvoji osobních kvalit chlapců a dívek, které přispívají ke smysluplnému a aktivnímu trávení volného času.⁵⁰

Mládí zahrnuje období života od 14 do 25 let, kdy je člověk v dospělosti více či méně pevně usazen. Horní hranice mládí se může výrazně posunout, zejména směrem k dospělosti, která po ní následuje. Mládí je především časem vytváření rodiny a organizování rodinného života, časem zvládnutí rozvinuté profese, určování postoje člověka k veřejnému životu a jeho role v něm. Mládí je považováno za optimální dobu pro seberealizaci. Vzniklé potíže nejsou kamenem úrazu, pochybnosti a nejistota, které je doprovázejí, rychle pominou a aktivně se hledají nové příležitosti k dosažení cílů.

Odpovědi na otázky "Kdo jsem?" Co jsem? O co se snažím?" tvoří mladý muž: sebeuvědomění - holistická představa o sobě, emocionální postoj k sobě, sebeúcta svého vzhledu, duševní, morální, volní vlastnosti, vědomí svých silných a slabých stránek, na

---

⁴⁹ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 63

⁵⁰ ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 86

jejichž základě vznikají příležitosti k cílenému sebezdokonalování, sebevzdělávání vlastního pohledu na svět jako ucelený systém názorů, znalostí, přesvědčení své životní filozofie, který vychází z dříve nabytého značného množství poznatků a vytvořeného; schopnost abstraktního teoretického myšlení, bez něhož nesourodé znalosti netvoří jeden systém; touha přehodnotit a kriticky porozumět všemu kolem nás, prosadit svou nezávislost a originalitu, vytvořit si vlastní teorie o smyslu života, lásce, štěstí, politice atd.

Mládí představuje jakoby „třetí svět“, který existuje mezi dětstvím a dospělostí, protože biologická, fyziologická a puberta byla dokončena (už ne dítě), ale ze sociálního hlediska ještě není samostatnou dospělou osobností. Mládí působí jako období odpovědných rozhodnutí, která určují celý budoucí život člověka: výběr povolání a místa v životě, výběr smyslu života, rozvíjení pohledu na svět. Nejdůležitějším psychologickým procesem je utváření sebeuvědomění a stabilního obrazu své osobnosti, svého „já“.

K formování sebeuvědomění dochází několika směry:

- 1) objevování svého vnitřního světa - vnímání svých emocí ne jako deriváty vnějších událostí, ale jako stav svého „já“, objevuje se pocit vlastní výjimečnosti, odlišnosti od ostatních, někdy se objevuje pocit osamělosti („Ostatní lidé mi nerozumí, jsem osamělý“);
- 2) existuje vědomí nezvratnosti času, pochopení konečnosti vlastní existence. Právě pochopení nevyhnutelnosti smrti nutí člověka vážně přemýšlet o smyslu života, o svých vyhlídkách, o své budoucnosti, o svých cílech. Postupně se ze snu, kde je vše možné, a ideálu jako abstraktního, ale často nedosažitelného modelu, začíná vynořovat několik více či méně realistických plánů činnosti, mezi kterými je třeba volit. Životní plán pokrývá celou oblast osobního sebeurčení: morální charakter, životní styl, úroveň aspirací, volbu povolání a místa v životě. Uvědomění si svých cílů, životních aspirací, vypracování životního plánu je důležitým prvkem sebeuvědomění;

- 3) vytváří se holistická představa o sobě, postoj k sobě samému a nejprve člověk rozpozná a vyhodnotí rysy svého těla, vzhled, přitažlivost a poté své morální, psychologické, intelektuální a volní vlastnosti. Na základě analýzy dosažených výsledků v různých typech činností, s přihlédnutím k názorům druhých na sebe a sebezpozorování, introspekci vlastních kvalit a schopností se utváří sebeúcta - zobecněný postoj k sobě samému;
- 4) dochází k uvědomění a vytváří se postoj ke vznikající sexuální smyslnosti.⁵¹

V mládí je člověk nejproduktivnější, snáší největší psychickou i fyzickou zátěž a je nejschopnější zvládat složité metody intelektuální činnosti. V mládí je nejjednodušší získat všechny potřebné zvolené profese, znalosti, dovednosti a schopnosti a rozvinout požadované zvláštní osobnostní a funkční vlastnosti (organizační schopnosti, iniciativu, odvahu a vynalézavost, jasnost a přesnost atd.). Člověk se tak v mládí kromě výběru životního partnera a založení rodiny rozvíjí a realizuje, prosazuje se ve zvoleném podnikání, získává odborné dovednosti a kompetence.

Ze sociologického hlediska existují dva aspekty vlivu sociálního pokroku jako objektivního faktoru na trendy sociálního vývoje mládeže. Na jedné straně mění se objektivní a subjektivní podmínky makroprostředí zprostředkovávají rysy začleňování mládeže do sociální struktury společnosti, což ovlivňuje jak utváření sociálního obrazu mladé generace, tak i stupeň rozvoje sociální struktury. sám. Na druhé straně faktory sociálního pokroku, které se promítají do myslí mladých lidí, ovlivňují jejich potřeby, zájmy, hodnotové orientace v jejich programech chování, což v konečném důsledku ovlivňuje i sociální vzhled mladých lidí skupina prožívá období formování sociální zralosti, adaptace na svět dospělých a budoucích změn. Mladí lidé mají pohyblivé hranice svého věku, jsou závislí na socioekonomickém vývoji společnosti, na úrovni kultury a životních podmínkách.

---

⁵¹ ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 88-89

Dolní věková hranice je stanovena tak, že od 14. roku věku začíná fyzická zralost a člověk se může věnovat pracovní činnosti (období volby studia nebo práce). Horní hranice je dána dosažením ekonomické nezávislosti, profesní a osobní stability (vytvoření rodiny, narození dětí). V tomto období člověk prochází důležitou etapou rodinné i mimo rodinné socializace.

Socializace je proces formování osobnosti, učení, asimilace hodnot, norem, postojů a vzorců chování akceptovaných v dané společnosti. Mladí lidé mají zvláštní rysy, které je charakterizují jako nezávislou sociodemografickou skupinu. Mladí lidé volí demokratickou formu vlády s přihlédnutím i k negativním stránkám moderního sociálního vývoje společnosti. S efektivní kulturní seberealizací mladé generace v nemocné společnosti nelze počítat, tím spíše, že postupně klesá i kulturní úroveň ostatních věkových a sociodemografických skupin ruské populace. V obsahu umění se projevuje tendence k demoralizaci, která se projevuje především zlehčováním a ničením obrazu člověka (scény a epizody násilí a sexu, krutosti), což odporuje zákonům lidské morálky a má negativní dopad na (zejména) mládežnické publikum. Tento účinek je potvrzen řadou studií.

Každý mladý člověk je specifická osobnost, která se vyznačuje tím, či oním postojem k lidem kolem sebe, jevům, předmětům a vyznačuje se určitým chováním v různých životních situacích. Situace v domácím masovém umění, zejména v jeho obrazkových formách, se začala dramaticky měnit, stávala se stále negativnější. Zejména „idoly konzumu“ (pop/rock/atd. hudebníci, showmani, královny krásy, kulturisté, astrologové...) nahradili „idoly produkce“ na obrazkách televize/kina/video.

V současné situaci jsou to kulturní a volnočasové instituce, které musí plnit roli „centra kultury“, přitahovat mladé lidi a teenagery do svých spolků k organizaci jejich společenského volného času a vštěpovat mladým lidem umělecký vkus. Při tvorbě různých volnočasových programů pro mládež, střídání aktivit ve volném čase, je nutné dodržovat časové, energetické a další limity s ohledem na určitý soubor přechodů z jedné aktivity na druhou. Porušení opatření při jakémkoli druhu činnosti (koncerty, hry, dovolená atd.) ji promění v únavnou, a tedy nevhodnou pro relaxaci. V důsledku toho:

mnoho dobrého je také špatné, protože čím jasnější, tím lepší i zde existují hranice, kdy se událost stane únavnou a dokonce začne dráždit.⁵²

Formy trávení volného času mládeže

Formy volného času jsou druhy, možnosti organizování kulturního volného času, charakterizované konstrukčními prvky, cíli, cíli a obsahem, druhy a formami činnosti jeho účastníků, jakož i místem a časem konání akce. Přijatelné formy organizování kulturního volného času jsou aktivní formy zapojování mládeže do kulturních a volnočasových aktivit založené na iniciativě a praktické účasti všech. V praxi kulturních institucí se vyvinuly různé druhy organizování kulturního volného času mládeže, které lze shrnout do následujících organizačních forem:

- organizace činnosti klubových formací (zájmové a amatérské spolky, tvůrčí skupiny;
- pořádání kulturních a volnočasových akcí.
- Organizace činnosti zájmových klubů.⁵³

Práce na organizaci volného času jako aktivní formy mimoškolních aktivit zahrnuje zapojení mládeže do přípravy a průběhu kulturních a volnočasových akcí. Mladí lidé a tvůrčí skupiny se aktivně podílejí na organizaci, přípravě, rozvoji a konání kulturních a sportovních akcí.

U mladých lidí je největší zájem o volnočasové programy výhradně rekreačního charakteru, které jim umožňují zbavit se únavy, stresu, nervového vypětí, odpojit se od všech každodenních starostí. A proto i takové formy jako malá divadelní představení s tanečním a soutěžním programem našly u mládeže odezvu. Tyto formy volného času přispívají k získání náboje živosti a pozitivních emocí.

Změny v obsahu základních a instrumentálních hodnot moderní mládeže, jejich zaměření na hodnoty soukromého života, zánik zaměření pouze na pracovní spěchy k

---

⁵² ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 63

⁵³ ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295, s. 87

tomu, že moderní mladí lidé stále více začínají spojovat vzdělávání s potěšením. V souvislosti s digitalizací a globalizací také dochází k proměně volnočasových aktivit moderní mládeže. Většina tradičních druhů volného času ztrácí svůj význam a jsou nahrazovány oblíbeným „tady“ a „ted“. V moderní společnosti je relevantní trávení volného času, tedy komunikace s přáteli a vrstevníky na internetu i osobně. Zástupci starší generace považují tento typ volného času za negativní, protože poškozují aktivní formy, ale jsou to jen předsudky. V procesu komunikace se formují základní hodnoty a pokyny pro život, to znamená, že se mladší generace rozvíjí směrem k hodnotám. Problém volného času není jen problémem možností chutí či rozšířených trendů, ale také problémy volby, ale i vlastních tradic, nároků a individuálních preferencí.⁵⁴

Volnočasové aktivity u dětí je možné členit do dvou základních skupin, a to dle toho, zda zde působí pedagogický dohled nad dětmi či nikoliv. Proto se hovoří o organizovaných a neorganizovaných volnočasových aktivitách. Pod pojmem „organizovaný volný čas“ si lze představit volnočasové aktivity, které probíhají pod pedagogickým vedením, přičemž může být uskutečněn ze strany školy, ale i dalších organizací, jako jsou Domy mládeže či Neškolské organizace nebo Střediska volného času apod. Díky organizovanému volnému času dochází u dětí taktéž ke zlepšování jejich školních výsledků, což je nutné si uvědomit. V prestižních amerických časopisech (Journal of Adolescent Health, Plos One) byly publikovány dvě zajímavé studie, které byly zaměřeny na nárůst doby strávené u obrazovek u dětí a vztah, která vzniká mezi organizovaným volným časem a lepšími školními výsledky, potažmo celkově pozitivnějším přístupem ke školnímu prostředí. Velmi oceňována je studie, která poukazuje na to, že děti, které jsou zapojeny minimálně do jedné organizované volnočasové aktivity, disponují poté lepším školním prospěchem. Další studie vycházející z českých dat poukázal na to, že tyto děti jsou zároveň také spokojenější a nemají tolik zdravotních problémů.⁵⁵ *„Studie ověřuje v našich podmínkách původně americkou teorii pozitivního vývoje mládeže. Podle této teorie není žádoucí chápat adolescence jako problémovou skupinu. Naopak je snahou zaměřit se na jejich silné*

---

⁵⁴ ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408, s. 69

⁵⁵ VIŠŇA, Martin. Organizovaný volný čas dětí souvisí s jejich lepším prospěchem ve škole, tvrdí olomoučtí vědci. *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. 2016 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/organizovany-volny-cas-deti-souvisi-s-jejich-lepsim-prospechem-ve-skole-tvrdi-olomouct/>

stránky a rozvíjet potenciál, který v mladých lidech dřímá. Klíčové je nabídnout jim podmínky a příležitosti, aby své silné stránky mohli rozvíjet, a právě těch se jim dle současné studie dostává v organizovaných volnočasových aktivitách.“⁵⁶ Studie, která se zabývala časem, který děti a mládež tráví u obrazovek televize, ale i počítačů či telefonů, identifikovala ve všech sledovaných zemích téměř dvojnásobný nárůst tohoto času v letech 2002 až 2010. Nárůst je však způsobený taktéž tím, že v roce 2002 bylo možné z telefonu pouze volat, avšak v roce 2010 byl telefon již mnohem technologicky „vyspělejší“ a nabízel tak různé funkce a byl již vnímán jako multifunkční zařízení. Studie je nutné považovat jako „zdvížený prst“, který vypovídá o tom, že je vhodné na tento trend taktéž odpovídajícím způsobem reagovat a využít jej ku prospěchu.⁵⁷

Neorganizovaný volný čas zahrnuje spontánní volnočasové aktivity, a to bez pedagogického dohledu (vedení). Co se týče neorganizovaného trávení volného času, především u dětí lze říci, že důležité a významné místo v životě dětí a mládeže mají v současnosti zejména informační aktivity související s počítačem, co do časového obsahu, přesahujícími obvyklé aktivity jako je čtení knih, časopisů či deníků. Ve volném čase mladí lidé často sledují televizi, neorganizovaně se setkávají s přáteli, poslouchají hudbu a čtou. K častým volnočasovým aktivitám patří i návštěvy kina, hraní na hudební nástroje, kutilství. Faktem je, že u mladých lidí významně začíná převažovat pasivní trávení volného času, například trávení nakupování nebo ve starším věku i chozením na brigády. Problémem takto tráveného volného času bývá to, že volnočasové aktivity, které nejsou strukturované a nejsou pro ně formovány příhodné podmínky, mnohdy neposkytují možnost pozitivní realizace, odpočinku a socializace mládeže.⁵⁸

Jeden z novějších výzkumů věnujících se trávení volného času dětmi pak zjistil, že 4 z 5 dětí ve věku 6 až 18 let stráví denně kolem 2 a půl hodiny svého volného času venku. Mladší si často venku hrají a tráví čas s rodinou, starší pak spíše se svými

---

⁵⁶ VIŠŇA, Martin. Organizovaný volný čas dětí souvisí s jejich lepším prospěchem ve škole, tvrdí olomoučtí vědci. *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. 2016 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/organizovany-volny-cas-deti-souvisi-s-jejich-lepsim-prospechem-ve-skole-tvrdi-olomouct/>

⁵⁷ VIŠŇA, Martin. Organizovaný volný čas dětí souvisí s jejich lepším prospěchem ve škole, tvrdí olomoučtí vědci. *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. 2016 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/organizovany-volny-cas-deti-souvisi-s-jejich-lepsim-prospechem-ve-skole-tvrdi-olomouct/>

⁵⁸ Volný čas a prevence u dětí a mládeže. *MŠMT ČR* [online]. 2002 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/download/

kamarády. Zájmovým kroužkům se věnuje 42 % českých dětí, nejčastěji těch na prvním stupni základní školy a více dívky. Cca 2/5 českých dětí se rovněž častěji učí ve srovnání s dobou před třemi lety. Podílí se na tom zvyšující se nároky s přibývajícím ročníky, zejména pak u dětí na prvním stupni. České děti bývají rovněž často tlačeny rodiči, aby podávaly co nejlepší výkony a zabezpečily si tak přijetí na výběrové školy. Více než 3/4 dětí tráví až 2 hodiny u televize, starší pak místo toho na sociálních sítích, jako je Instagram či Facebook nebo TikTok aj.⁵⁹

Další zajímavou studii uvedl ve své publikaci Hamřík⁶⁰ - studie byla zaměřena na trávení volného času dětí a mládeže, a to s ohledem na pohlaví, socioekonomický status a věk dětí, kdy v potaz byl brát taktéž mezinárodní kontext a popis organizovaných i neorganizovaných volnočasových činností. Výzkum poukázal na to, že nadpoloviční většina dětí (různého věku a genderu) má každý den k dispozici cca 3 až 4 hodiny volného času bez ohledu na to, zda se jedná o všední den či víkend. V pátek a během víkendu poté v případě dětí množství volného času roste, přičemž až 80 % dětí má během víkendu cca 5 hod a více volného času. Z hlediska pohlaví je možné hovořit pouze o nepatrných rozdílech, tzv. věcné rozdíly. Získaná data dále poukázala na to, že jak v mezinárodním kontextu, tak v národním kontextu, patří mezi nejčastěji zmiňované volnočasové aktivity u chlapců týmové sporty (cca 49 % až 71 % dotazovaných). Účast chlapců v oblasti týmových sportů se tak pohybuje okolo cca 60 % a u dívek je procento mnohem nižší, a to 37 % (celkový průměr). V Česku se podíl chlapců pohybuje u týmových sportů okolo cca 59 % a u dívek je to 35 %. Ve všech zemích bylo u dívek jasně patrné vyšší zapojení do uměleckých činností. Výzkum taktéž dospěl k závěru, že Česká republika disponuje nejmenším podílem dětí, které nejsou zapojeny do žádné organizované volnočasové aktivity, což je zajisté velmi pozitivní zjištění. Dále větší množství volného času měly děti v devátých třídách oproti pátým třídám. V rámci výzkumu bylo dále zjišťováno, které činnosti děti vnímají a považují za volnočasové. Je jasné, že spolu s dospíváním se i volnočasové aktivity u dětí a mládeže zajisté mění. Bylo zjištěno, že účast v rámci organizovaných volnočasových aktivit se v Česku u dětí

---

⁵⁹ Jak tráví děti svůj volný čas? Vede chození ven, častěji hrají videohry a učí se!. *Tojesenzace.cz* [online]. 2020 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://tojesenzace.cz/2020/08/03/jak-travi-deti-svuj-volny-cas-vede-chozeni-ven-castěji-hraji-videohry-a-uci-se/>

⁶⁰ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 65-66.

s věkem snižuje, jelikož žáci devátých tříd se organizovaných volnočasových činností účastní mnohem méně. V 17 letech věku zapojení dětí do organizovaných volnočasových aktivit klesá. V roce 2020 vypukla pandemie COVID-19, takže v letech 2020 až 2021 nelze hovořit o žádných zásadních změnách v rámci organizovaných volnočasových aktivit, přičemž vliv pandemie měla jen krátkodobý.⁶¹

Výzkum byl dále zaměřen taktéž na neorganizované volnočasové aktivity u dětí a mládeže, u kterých se v Česku objevily dosti zásadní rozdíly z hlediska pohlaví i věku. Participace v rámci neorganizovaných volnočasových činností klesá spolu s věkem dětí, což je patrné u všech zkoumaných věkových kategorií. Dosti velká část mladé generace zmínila, že nedílnou součástí jejich života je setkávání s přáteli, a to na lavičkách, před panelákem či na hřišti, a to několikrát za týden. U chlapců je to 55 % a u dívek až 62 %, což je taktéž pozitivní zjištění, jelikož v posledních letech značně roste počet uživatelů sociálních sítí a lidé na sociálních sítích tráví obrovské množství volného času. I přesto je stále pro mladou generaci důležitý osobní kontakt. Jakýmsi fenoménem je v posledních letech chození do obchodních center. Výzkum odkryl taktéž to, že uměleckým či kreativním aktivitám se mnohem více ve svém volném čase věnují dívky v porovnání s chlapci. Chlapci se pak mnohem více věnují neorganizovaným volnočasovým činnostem pohybového rázu – např. workout aj. Chlapci však taktéž tráví mnohem více času hraním her u počítače, přičemž u dívek je k vidění mnohem větší zastoupení sociálních sítí.⁶²

---

⁶¹ HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 65-66.

⁶² HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3, s. 66-68.

2 Období normalizace

Normalizace souvisí s obdobím 70. až 80. let 20. století. Pojem „normalizace“ se spolu s pojmem „konsolidace“ staly po roce 1969 synonymem pro dvě následující desetiletí. Záhy po vpádu vojsk Varšavské smlouvy Brežněv při jednání s československou delegací zdůraznil, že vládní a stranická činnost musí být tzv. normalizovaná.⁶³ V téže době taktéž československé Národní shromáždění proklamovalo ve svém prohlášení vůči občanům nutnost „normalizovat“ stávající situaci.⁶⁴ Tehdy šlo však primárně o bezprostřední reakci na to, že Československo bylo obsazeno okupačními vojsky. V ideologický koncept se poté normalizace začala vyvíjet až později.⁶⁵ Období normalizace bylo velmi často označováno za dobu bez vizí, což se projevilo primárně v kulturní oblasti. Tuhá cenzura, čistky, ale i zákazy publikovat, které se vztahovaly na celou řadu autorů, a to i přesto, že oficiálně nikdy nebyl tento zákaz žádnému z nich oznámen, dále odchody řady umělců do zahraničí apod. – to vše proměnilo československou zemi ve vyprahlou „poušť“. Řada autorů, která již byla v této době značně uznávaná, a to i v zahraničí, musela publikovat svá díla „neoficiálně“, a to v tzv. samizdatu, což se týkalo např. Václava Havla, Evy Kantůrkové či Ludvíka Vaculíka nebo Ivana Klímy apod. Publikování v zahraničí však bylo mnohdy trestně stíháno, a to primárně v okamžiku, kdy bylo kritické vůči tehdejšímu režimu. Autoři tak byli stíháni za „poškození zájmů republiky v cizině“. Proto někteří autoři svá díla vydávali pod tzv. pseudonymy či pod jmény autorů, kteří v této době nebyli zakázáni. Jiní autoři odešli do zahraničí, což se týkalo např. Josefa Škvoreckého (spisovatel), který v Kanadě, v Torontu, založil spolu se svojí ženou nakladatelství Sixty-Eight Publishers, ve kterém zakázaná díla autorů vycházela. Dále je nutné zmínit, že umělci, které zákaz tvorby v období normalizace negativně postihnul, toto období vnímali velmi tíživě, což vedlo k tomu, že právě z těchto kruhů došlo v 70. letech ke vzniku intelektuální opozice vůči režimu Husáka. Jelikož v rámci tehdy nově založeného

---

⁶³ KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-87912-62-1, s. 74.

⁶⁴ VONDROVÁ, Jitka a Jaromír NAVRÁTIL. *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*. Brno, 2000, s. 220.

⁶⁵ KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-87912-62-1, s. 74.

Svazu českých spisovatelů žádní skuteční spisovatelé ani nebyli, literární produkci normalizačního období lze označit za velmi chabou, což mělo za následek, že tehdejší režim musel vzít některé spisovatele na milost. Cenou však bylo „veřejné pokání“, což je případ Bohumila Hrabala, kterému režim umožnil několik let publikovat.⁶⁶

V této souvislosti je nutné zmínit také politický vývoj v období normalizace, jelikož ten je klíčový a měl vliv na celou společnost. Lze konstatovat, že právě v období normalizace došlo k dokončení provázanosti sovětských a československých stranických sjezdů, sovětských a československých pětiletých plánů. To, co formálním způsobem tehdy formovalo a určovalo politickou linii v zemi, byly sjezdy KSČ. KSČ sledovala a zároveň následovala politický kurs KSSS a v neposlední řadě také hlavní směry hospodářského rozvoje, které byly detailně rozpracovány v rámci velmi známých pětiletých plánů. Sjezdy KSČ tudíž plynule navazovaly na sjezdy KSSS, jelikož taktéž probíhaly v rámci pětiletých cyklů. V období normalizace byly všechny sjezdy KSČ vždy označovány titulkem „přelomové“, avšak politická linie se nikterak během těchto, velmi dlouhých let, neměnila. Na sjezdu KSČ vždy zaznívaly pouze „vyčpělé“ fráze a ke změně reálné politiky téměř nedocházelo. Na základě závěrů získaných z jednotlivých sjezdů poté vznikaly politické programy Národní fronty. V období normalizace však Národní fronta, jakožto blok politických stran a společenských organizací, ještě více začala upadat, jelikož její vedení aktivně spolupracovalo s Husákovým vedením KSČ a dle jeho pokynů realizovala ve vlastních řadách politické čistky. Po celé období normalizace se ve vedení Československé strany socialistické dokázal udržet Bohuslav Kučera, a to jako předseda strany. Kučera se stal nejdříve ministrem spravedlnosti a poté byl do roku 1971 ministrem bez resortu. Úpadek Československé socialistické strany se projevoval v tom, že v 70. letech 20. století již neměla ve federální a ani v české vládě své zástupce.⁶⁷

V současné době existují mnohdy zcela rozdílné pohledy na období normalizace. *„I když je éra normalizace nejmladším obdobím státního socialismu, a předpokládali bychom proto spíše pozvolna se rozvíjející historiografii, způsoby jejího odborného*

---

⁶⁶ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu 1945-1989*. Praha: Albatros Media, 2020. ISBN 9788076013919, s. 286.

⁶⁷ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu 1945-1989*. Praha: Albatros Media, 2020. ISBN 9788076013919, s. 280-281.

*zpracování jsou oproti jiným etapám poválečných československých dějin nanejvýš pestré. Pohybují se od vnímání této éry jako totality a vyprázdněného bezčasí přes její pojetí jako kontrolované společnosti izolovaných individuí až po vyobrazení tehdejší společnosti jako dobrovolně se udržující sebe disciplíny. Jen málokteré období českých dějin je navíc v současnosti podrobováno tak silnému hodnocení jako právě normalizace.“*⁶⁸ Velmi často je v odborných kruzích uváděno, že normalizace je synonymem morálního úpadku jak jednotlivců, tak celé společnosti, a proto funguje jako „negativní vzor“ osobnostního habitu, který je založený na zlištnosti a taktéž na oportunistu. Klíčovou roli na různorodost pohledů na období normalizace hraje zajisté její poloha na časové ose, přičemž období normalizace vystřídal atmosféru 60. let 20. století, která byla velmi uvolněná, a konec tohoto období se překrývá dle historiků se zrodem polistopadového pořádku. Základ vyprávění o normalizaci, stejně jako o polistopadovém uspořádání, je označován jako příběh „o cestě směrem od svobody k nesvobodě a naopak“.⁶⁹

Období normalizace je dosti často označováno také jako „cizorodý prvek“, který byl vnucený zvenčí, přičemž na jeho prosazování se měli aktivně podílet jak kolaboranti, tak lidé, kteří disponovali až abnormálně vyvinutou vůlí po získání moci.⁷⁰ Na obrázku 1 jsou znázorněny děti normalizace.

Obrázek 1 Děti normalizace

---

⁶⁸ MERVART, Jan. Rozdílnost pohledů na československou normalizaci: Podoby československé normalizace. *Academia.edu* [online]. 2018 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.academia.edu/38945831/Rozd%C3%ADlnost_pohled%C5%AF_na_%C4%8Deskoslovenskou_normalizaci

⁶⁹ MERVART, Jan. Rozdílnost pohledů na československou normalizaci: Podoby československé normalizace. *Academia.edu* [online]. 2018 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.academia.edu/38945831/Rozd%C3%ADlnost_pohled%C5%AF_na_%C4%8Deskoslovenskou_normalizaci

⁷⁰ JAROŠ, Jan. Období normalizace. *Česká televize* [online]. 2018 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/inside/obdobi-normalizace-to-je-nekoncici-otazka-kdovni>

Zdroj: JAROŠ, Jan. Období normalizace. *Česká televize* [online]. 2018 [cit. 2023-06-01].

Období normalizace bývá taktéž v odborné literatuře nazýváno jako „pozdní socialismus“. Normalizace je svébytnou dějinnou epochou, která má své stinné, ale i světlé stránky.⁷¹

2.1 Volný čas dětí a mládeže v období normalizace

Sociologové, kteří se tematikou volného času v období normalizace zabývali v 70. letech 20. století, se orientovali primárně na volný čas mládeže a na jeho aktivní využívání.⁷² Lze konstatovat, že sociologie volného času se nevyznačuje žádnou specifickou metodou, jelikož používá všech metod – např. metoda historická (od Veblena a po Riesmana nebo de Grazia) či metoda empirická (ve většině případů) apod. V okamžiku, kdy je pozornost zaměřena na názory na význam volného času pro jednotlivce i společnost, je možné ve 20. století identifikovat v rámci sociologie volného času celkem tři základní proudy – negativistický směr, skeptický směr a optimistický směr. Negativistický směr nerespektuje hodnotu volného času a je reprezentován

---

⁷¹ KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-87912-62-1, s. 4.

⁷² KRÁLOVÁ, Luba. Joffre Dumazedier: Kultúrna revolúcia vo voľnom čase (1968-1988). *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 29(4), 535-537. 1993.

Adamem Smithem (anglická klasická ekonomie). Smith jediný zdroj bohatství viděl v takové práci, která dokáže přinést určitý výrobek, a proto pro něj pracovní doba byla jediným zdrojem bohatství národů. Skeptický směr již vidí vznik a postupný rozvoj volného času, avšak panuje zde určitá nedůvěřivost k hodnotám, které jsou ve volném čase realizovány.⁷³ Skeptický směr je reprezentován Alexisem de Tocqueville, který ve své knize „O demokracii v Americe“ hovoří o tom, že „rozvoj materiální výroby v Americe vytváří bohatství i volný čas pro všechny členy společnosti, ale lidé na základě způsobu řízení společnosti i mohutného rozvoje techniky nebudou schopni ve volném čase realizovat nové hodnoty“.⁷⁴ Dle autora tak tvoří demokratická společnost pro člověka radosti malicherného rázu, které člověka nivelizují, uniformují a oddělují jej od celospolečenských zájmů. Volný čas autor nepovažuje za nový zdroj pro rozvoj člověka, avšak pohlíží na něj jako na novou sféru, díky které se budou další generace odlišovat. Optimistický směr přináší naprosto nové hodnoty, které vznikají spolu s rozvojem volného času. Tento směr je reprezentována Marxem a Engelsem, kteří volný čas charakterizují jako novou kvalitu, která je nutné jak pro rozvoj jednotlivce, tak pro rozvoj celé společnosti, přičemž čas, který člověk dokáže využívat pro svůj vlastní rozvoj, má pozitivní vliv taktéž zpětně na produktivní sílu práce. Marx volný čas vnímá jako naprosto nutnou složku z hlediska rozvoje společnosti/jednotlivce. Proto lze hovořit o tzv. produktivním pojetí volného času, přičemž ve volném čase dochází také k rozvoji výrobní síly jedince. Volný čas je v tomto směru úzce spojován s překonáváním sféry nutnosti a dále také s vytvářením sféry svobody.⁷⁵

Socialistický způsob života byl dán koncepcí, která zdůrazňovala oddělení potřeb primárních a sekundárních, materiálních a duchovních. To je možné nazvat dualismem těla a duch a nebyla brána v potaz ani vzájemná propojenost výše uvedených potřeb. Nicméně se ukázalo, že až určitý stupeň nasycení základních lidských potřeb dokáže otevřít možnost důslednější orientace na potřeby rozvojové. Pokud se týče oblékání a módy, tak v rámci kvantitativních parametrů průměrné spotřeby byla ČSSR

---

⁷³ ŠVIGOVÁ, Milada. Hlavní směry sociologie volného času. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. 1966 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/1966/05/02.pdf>

⁷⁴ ŠVIGOVÁ, Milada. Hlavní směry sociologie volného času. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. 1966 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/1966/05/02.pdf>

⁷⁵ ŠVIGOVÁ, Milada. Hlavní směry sociologie volného času. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. 1966 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/1966/05/02.pdf>

srovnatelnou zemí s některými kapitalistickými státy.⁷⁶ „V tehdejší době mladí lidé startovali do života na úrovni materiální kultury, k níž se předchozí generace dopracovaly v průběhu, eventuálně na sklonku svého života“.⁷⁷ Podle výzkumu, který byl proveden v roce 1974, převládala i v otázce stravování obecná spokojenost bez výrazných rozdílů, stejně tak oblékání. Menší spokojenost pak byla u žen a u obyvatel velkých měst.⁷⁸

V duchu koncepce marxismu-leninismu a v duchu řízení tehdejší společnosti byl ovlivňován systém hodnot, s čímž úzce souvisel také způsob života, a to včetně tělesné kultury. Člověk bych v tehdejší době nejen nositelem pracovní síly, ale bylo na něj z mnoha pohledů nahlíženo komplexně.⁷⁹ V rámci toho pak dochází k budování lidských vztahů, což se však nemusí projevit pozitivně vůči společnosti, protože nemůžeme identifikovat jednoznačnou nadvládu ekonomických tlaků.⁸⁰

2.1.1 Svět dětí a mládeže v období normalizace

Již od 50. let 20. století byl volný čas dětí a mládeže tématikou, která byla v kontextu budování nového režimu diskutována. Na základě dobových oficiálních článků lze konstatovat, že nový socialistický způsob života charakterizovaný v rámci trávení volného času v podobě rozvoje vlastní osobnosti aktivní a kreativní činností zcela vítězí a stává se tak postupně modelem, který je podstatný pro chování převážně většiny obyvatelstva. Je nutné však zmínit, že i na poli volného času stále hrozil „nepřítel“, který byl vnímán jako negativní pozůstatek minulé doby a dřívějších zvyklostí a taktéž jako výsledek aktivní rozvracečské činnosti ze západních států. Právě tento, poměrně jednoduchý ideologický koncept, začal být již v 60. letech značně oslabován, avšak velmi pomalu. Mezi odborníky totiž stále dominoval názor, že negativní jevy shrnuté

---

⁷⁶ FILIPEC, Jindřich; Filipcová Blanka. Socialistický způsob života – Skutečnost i program. Praha: Horizont, 1980, s. 136-137

⁷⁷ FILIPEC, Jindřich; Filipcová Blanka. Socialistický způsob života – Skutečnost i program. Praha: Horizont, 1980, s. 138

⁷⁸ FILIPEC, Jindřich; Filipcová Blanka. Socialistický způsob života – Skutečnost i program. Praha: Horizont, 1980, s. 138

⁷⁹ MERHAUTOVÁ, Jarmila. Tělesná kultura v procesu tvorby socialistického způsobu života. Praha: Olympia, 1980.

⁸⁰ FILIPEC, Jindřich; Filipcová Blanka. Socialistický způsob života – Skutečnost i program. Praha: Horizont, 1980, s. 140

pod pojmem „patologie volného času“, jsou cizorodým prvkem v rámci socialistické společnosti a očista socialismu tak aktivně přispívá k jejich odstranění.⁸¹

Řada sociologů, kteří se volným časem v období normalizace zabývali, orientovali svoji pozornost primárně na volný čas dětí a mládeže, na jeho aktivní využívání a v neposlední řadě také na jeho organizaci. Hmotná kultura, ve které děti prožívaly své běžné životy, se nikterak zásadně nemohla odlišovat od základních rysů prostředí jejich rodičů, což je nutné si uvědomit, avšak i přesto vykazovala určitá specifika. Do popředí zájmu se však dostává otázka, zda zde byla patrná snaha dětem poskytnout vyšší standart v porovnání se standardem rodiny, či zda se očekávalo, že se děti a mládež spokojí s nižší úrovní. Oproti 19. století se zajisté změnilo využití prostoru v československých domácnostech (výrazně se demokratizovalo), avšak stále zde existovala pro děti a mládež určitá omezení. Ani výstavba, která v 60. letech probíhala, totiž nepočítala se samostatnou místností pro děti a už vůbec nereflektovala možné problémy vyskytující se např. při dospívání dvou sourozenců apod.⁸²

Z výše uvedeného vyplývá, že dětem a dospívajícím nebyl v bytech nabízen odpovídající prostor pro dostatek atraktivních činností, a proto zde ani nebylo možné provozovat sport apod. Menším lákadlem byla i některá média, jelikož rozhlasové přístroje se miniaturizovaly, a proto nebylo nutné z důvodu jejich poslechu zůstat doma. Vznikaly přenosné gramofony domácí výroby. I přesto, že se využití prostoru bytu v 2. polovině 20. století značně demokratizovalo, děti měly svobodný pohyb primárně mimo bytu. Velké množství dětí a dospívajících velkou část svého volného času prožívala mimo svůj domov. Jedním z pocitů, který byl v této době u dětí jasně patrný, byl pocit „šedivosti“, nebarevnosti prostředí a jeho zanedbanosti, což však v některých případech působilo pozitivně, a to jako dobrodružství či prostor skrývající tajemství. Mnoho dětí a dospívajících v této době prožívalo zajisté uzavřenost, přičemž neorganizované aktivity dětí a mládeže nebyly oblíbené a ani vyhledávané. Běžná hřiště, která se venku nacházela, byla stavěna primárně pro děti předškolního věku, přičemž občané zde žijící to nevívali s nadšením, a to z důvodu zvýšeného hluku a ruchu v okolí

---

⁸¹ FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2229-5, s. 312.

⁸² KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 132.

apod. Na profesionální hřiště a sportoviště mohly děti vstupovat pouze v okamžiku, kdy byly organizovanými členy daného oddílu, avšak i přesto zde byli upřednostňováni dospělí sportovci.⁸³

2.1.2 Mladá generace v náručí vlády, strany a propagandy

Klíčovou roli při tvorbě politik dětí a mládeže sehrávala zajisté vláda a jednotlivá ministerstva, a to jakožto nejvyšší instance státní správy, přičemž vláda připravovala klíčové zákony, avšak jejich znění musely v první řadě schválit stranické orgány, což platilo pro celé období normalizace. Z pohledu vzdělávání a výchovy mladé generace měly tři klíčové školní zákony přijaté v roce 1948, 1953 a dále v roce 1960. Dále byl brán v potaz zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb., který byl poté nahrazen zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině. Ten v sobě promítnul různé sociální otázky a oblasti, které se vztahovaly k sociálně právní ochraně mládeže. Na jaře v roce 1968 vyzvala Ústřední rada Pionýra vedení komunistické strany k tomu, aby připravila a přijala zvláštní zákon o mládeži, který by upravoval postavení dětí a mládeže ve společnosti a dokázal ukotvit celkový rozsah materiální péče státu o aktivní naplňování volného času dětí a mládeže. Klíčovým ústředím pro záležitosti dětí a mládeže bylo ministerstvo školství, které v této době např. přímo řídilo Ústřední pionýrský dům J. Fučíka v Praze, který vzniknul již v roce 1956. Dále řídilo také Československý pionýrský tábor v Seči, který vzniknul ještě dříve, tedy v roce 1953.⁸⁴

Je zapotřebí zmínit, že samotná oblast kulturního vyžití dětí a mládeže v době normalizace byla úzce provázána s ministerstvem kultury, které fungovalo jako ústřední orgán státní správy pro nejrůznější kulturní zařízení a tisk. Následně, v roce 1967, došlo k reorganizaci ministerstva na ministerstvo kultury a informací. Společenské a masové organizace byly primárně zaměřeny na zajištění zájmové činnosti dětí a mládeže, a to v rámci kultury, tělovýchovy a polytechnického vzdělávání. Mezinárodní den dětí byl zajišťován Národní frontou. Kromě toho zajišťovala také další akce, které byly určeny pro děti a mládež s cílem využívat aktivně volný čas. Mezi společenské organizace je tak

---

⁸³ KNAPÍK, Jirí a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 139-140.

⁸⁴ KNAPÍK, Jirí a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 54.

možné zařadit např. Československý svaz tělesné výchovy, Svaz pro spolupráci s armádou, Československý svaz požární ochrany či Československý svaz včelařů aj. Právě těmto zájmovým svazům byl ze strany KSČ tehdy zaslán naprosto jasný pokyn, a to, aby mnohem více pracovaly s dětmi a mládeží a zvýšily tak své aktivity pro děti a mládež. Až do této doby byly zmíněné kroužky pro děti a mládež pořádány v rámci Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže, avšak zde zájmová činnost neměla odpovídající zázemí. Zmíněnou změnou tak byl sledován taktéž růst zájmu ze strany dětí a mládeže o práci v rámci zemědělství či lesnictví. Klíčovou roli při práci s mládeží hrál bezpochyby Československý svaz mládeže. Dále je zapotřebí zmínit taktéž pionýrská hnutí, Ústřední pionýrskou radu aj.⁸⁵

Mezi velmi specifické formy práce s dětmi a mládeží v době normalizace představovala setkání dětí s nejvyššími stranickými a státními představiteli, čímž se komunističtí představitelé snažili stavět do popředí zájmu svojí blízkost k dětem a celkově k mladé generaci. Jejich obraz se v okamžiku, kdy byly obklopeni dětmi, dosti snadno spojil s určitou dojemností a taktéž s lidovou laciností. Zásadní posun je možné datovat do éry Antonína Novotného (1904 až 1975), který již v roce 1958, tedy ihned po své volbě do prezidentského křesla, uspořádal na Pražském hradu novoroční slavnost, která byla určena pro cca 800 pionýrů. Následující rok poté pionýrům adresoval tzv. otevřený dopis, a to u příležitosti Mezinárodního dne dětí. V dopisu děti nabádal k aktivní pionýrské činnosti v rámci jejich volného času. V 50. až 70. letech se ta jednalo výjimečnou formu práce s dětmi, která získala zcela novou rovinu a podobu, což poukazovalo na měnící se přístup ze strany společnosti vůči dětem, mládeži, a trávení jejich volného času. Došlo tak k zahájení programu pravidelného setkávání s dětmi.⁸⁶

2.1.3 Televizní a rozhlasové vysílání pro děti a mládež

Období normalizace bylo mimo jiné charakteristické obrovským vzestupem podílu sledování televize, a to na celkovém objemu trávení volného času u dětí a mládeže. Lze konstatovat, že Československé televizi se podařilo překonat období

---

⁸⁵ KNAPÍK, Jirí a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 60.

⁸⁶ KNAPÍK, Jirí a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 81-89.

dětských krůčků a stala se tak jednou z klíčových institucí, která veřejnosti prezentovala a zprostředkovávala široké spektrum nejrůznějších informací. Český národ se stal „televizním“ národem a televize se stala zcela nedílnou součástí života společnosti. Televizor byl však velmi nákladným přístrojem a nemohl si jej tudíž dovolit zakoupit každý, což je podstatné zmínit. Proto se podíl jeho vlastníků napříč jednotlivými příjmovými skupinami značně lišil. Televize byla velmi „mocným“ nástrojem unifikace zážitků v rámci volného času, a to více než kina. Televize tak bezpochyby ovlivňovala náplň volného času nejširších mas obyvatelstva, a to včetně dětí a mládeže. Je podstatné zmínit, že v rámci programové nabídky byla jasně patrná určitá sezónnost, přičemž např. v době vánočních svátků byly vysílány nejvíce atraktivní televizní pořady a naopak v době letních prázdnin a dovolená ty méně atraktivní, přičemž vlastní produkce televize ustupovala do pozadí. Již od samého počátku bylo televizní vysílání bráno jako kulturně-politický nástroj, přičemž zábavná složka byla považována dobovými tvůrci programu jako něco, co bylo spíše druhotné.⁸⁷

V době normalizace si velkou tradici vybuodovalo televizní vysílání určené pro děti a mládež. Televizní vysílání se vyznačovalo snahou vzájemně propojit výchovný aspekt a řemeslné/umělecké kvality. Od roku 1958 začal být vysílán pořad s názvem „Vlaštovka“, což byl dětský čtrnáctideník. V 70. letech poté v Československé televizi začal prostor určený pro děti a mládež raketově stoupat, a to nejenom z pohledu naučného, ale také z pohledu zábavně-relaxačního, což je zapotřebí zmínit. V televizi se do popředí zájmu dostalo schéma, které bralo v potaz také vysílání atraktivních dětských pořadů, a to v neděli ráno, a to proto, aby byly děti odváděny od své účasti na bohoslužbách. Byla zde patrná snaha spojená s tím, aby děti a mládež vnímali bohoslužby jako překážku pro své příjemné trávení volného času.⁸⁸

Již v této době se začaly objevovat podezření, že televize je v této formě naprosto nevyhovující formou trávení volného času u dětí a mládeže, jelikož aktivně podporuje pasivní konzumaci. V 50. a 60. letech se v porovnání se 70. a 80. lety ještě neobjevovala kritika směřovaná na adresu nadměrného sledování televize a jeho přispívání k růstu

---

⁸⁷ FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2229-5, s. 399.

⁸⁸ FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2229-5, s. 399-401.

obezity a fyzické pasivity primárně u dětí a mládeže, což bylo dáno tím, že během dne trval televizní program velmi krátce (jen několik málo hodin), přičemž atraktivní pořady pro děti a mládež zabíraly menší část. Již tehdy bylo možné vysledovat však varování, že děti se na televizi dívaly v době, kdy již měly spát, a sledovaly tudíž zcela nevhodné pořady, které nebyly určeny pro tuto věkovou skupinu. Ostré kritice podléhala fakt, že televizní vysílání negativně ovlivňuje celkový rozsah činností dětí a mládeže ve volném čase.⁸⁹ Mezi „normalizační“ pořady pro děti tak tak patřil nap. Zmíněná Pionýrská vlašťovka nebo Televizní klub mladých aj.

Co se týče rozhlasového vysílání a trávené volného času dětí a mládeže, je nutné zmínit, že v době normalizace byl poslech rozhlasu jeden z nejčastějších způsobů, jak trávit volný čas, což platilo pro všechny věkové skupiny, nikoliv jen pro děti a mládež. Rozhlasový přijímač byl v této době významnou součástí převážně většiny československých domácností. V Československu mělo totiž rozhlasové vysílání již velmi dlouhou tradici, a to od roku 1923.⁹⁰ V období normalizace fungovalo rozhlasové vysílání jako primární zdroj informací, a to spolu s tištěnými médii. V 60. letech došlo k určité liberalizaci v rámci programové skladby Československého rozhlasu, což se promítlo posléze také v redakci určené pro děti a mládež. V roce 1968 se poté rozhlas stal na několik měsíců svobodným, přičemž v okamžiku pádu vojsk Varšavské smlouvy měl významnou organizační, informační a integrační roli, která je srovnatelná s rokem 1945, což je podstatné zmínit. V roce 1968 (1969) se poté rozhlas však velmi rychle navrátil z důvodu normalizace pod vedení KSČ a začal tudíž opět vysílat poplatně tehdejšímu režimu.⁹¹

Již na schůzi v roce 1968 se tak začala řešit přestavba programu, a to tak, aby odpovídal jedinému cíli – utužování totalitního systému, a proto se řešilo především to, jakým efektivním způsobem lze co nejlépe působit na posluchače. Je jasné, že ideologie nemohla a ani neměla být v rámci rozhlasového programu přímočará, avšak měla být

---

⁸⁹ FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2229-5, s. 399-401.

⁹⁰ Historie rozhlasu v kostce. *Rozhlas.cz* [online]. 2017 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/historie-rozhlasu-v-kostce-7983541>

⁹¹ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, s. 56.

jakýmsi „podtextem“. ⁹² Je nutné zmínit, že v období normalizace byl kladený speciální důraz na ideologické ovlivňování dětí a mládeže. Byla zde jasně patrná snaha působit na názory mládeže, což byli tehdy jedinci ve věku 15 až 20 let. V mládeži, ale i v dětech byl pěstován respekt vůči socialistickému vlastenectví, marxisticko-leninskému světonázoru a také internacionalismu. Cílem bylo i jim vysvětlovat (normalizačně) krizové období, které propuklo na konci 60. let 20. století. Cílem bylo vsugerovat jim nejenom strach, ale i odpor vůči „západnímu světu“, jelikož právě mladí by měli být nejvíce hrdí na to, že se narodili do socialistického režimu. Dále v dětech i v mládeži byla pěstována úcta vůči tehdejším socialistickým zákonům, smysl pro disciplínu, veřejný pořádek a kázeň apod. Do programu, který byl určený pro ty nejmenší posluchače, musel být ideologický obsah vložen tak, aby to dokázali pochopit. ⁹³ I přesto je možné konstatovat, že v této době bylo na děti ideologicky působeno pouze minimálně. V rámci rozhlasu se tak objevovaly rozhovory s pionýry, dále také s členy Socialistického svazu mládeže apod. Pro normalizátory byly zpravodajsko-publicistické a výchovné pořady pro děti a mládež klíčové, což spadalo pod Hlavní redakci pro děti a mládež (dále jen „HRDM“). Mezi „normalizační“ rozhlasové pořady pro děti patřily: ⁹⁴

- Pionýrská Jitřenka;
- Pionýrské noviny;
- Učíme se s rozhlasem;
- Meteor;
- Domino;
- Hovoříme s rodiči;
- Vysílá studio mladých aj.

---

⁹² BÍLEK, Petr A. a Blanka ČINÁTLOVÁ. *Tesilová kavalérie: popkulturní obrazy normalizace*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010. Scholares. ISBN 978-80-87053-44-7, s. 10.

⁹³ JEŠUTOVÁ, Eva, NOVÁKOVÁ, Jaroslava. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 142 s. Česká společnost v období normalizace a revoluce 1969–1989: Materiály, studie, dokumenty, sv. 11.

⁹⁴ Archiv Českého rozhlasu, Praha, šanon: Vedení Českého rozhlasu 8. 1., 19. 1., 29. 1., 2. 2., 9. 2., 16. 2., 23. 2., 9. 3. 1979; Hlavní redakce pro děti a mládež – Plán vysílání na měsíc únor 1979, s. 7.

V souhrnu je možné konstatovat, že jak výchovná funkce rozhlasu, tak později i výchovná funkce televize, byla jejich přirozeností, avšak taktéž jednou z hlavních a do určité míry očekávaných funkcí. Proto je možné na ni nahlížet ze tří navzájem se prolínajících úhlů. Prvním principem je masovost. Druhým principem je poté fakt, že rozhlas i televize byly v této době nejsilnějšími, nejúčinnějšími a nejmocnějšími ideologickými nástroji. Kromě masovosti a ideovosti je třetím, posledním principem, jejich názornost, což bylo „trumfem“ primárně televize. V okamžiku, kdy rozhlas mohl pracovat se slovem, zvukem či s hudbou, tak tam televize již přinášela konkrétní tváře a vjemy vizuálního charakteru.⁹⁵

2.1.4 Dětská literatura

Normalizace české společnosti se rovněž promítla do tedy velmi slibně se rozvíjejícího národního písemnictví. Nejprve bylo možné sledovat ochromení činnosti nejdůležitějších literárních periodik. Dle směrnic a tzv. likvidačních seznamů, které vytvořilo ministerstvo kultury, byla literární díla napsaná autory, kteří se vůči „normalizačnímu režimu“ stavěli, vyzařována. Knihy tak byly z výroby, ale i z knihoven a distribučních sítí stahovány. Vlivem veškerých těchto změn se ve své podstatě publikační možnosti celé řady spisovatelů zmenšovaly či přestaly zcela existovat. Jde o rozhodující faktory, které měly naprosto zásadní vliv taktéž pro literární tvorbu určenou pro děti a mládež. V 70. a 80. letech byly normalizační zásady tvorby pro děti a mládež zformulovány Jaroslavem Voráčkem, což byl prorežimní literární kritik a historik, který byl orientován na literaturu určenou pro děti a mládež.⁹⁶

Populární byl i časopis Mladý svět. Mladý svět navázal na svou popularitu, kdy jeho čtenáři věřili tomu, co bylo vytištěno v časopise a naopak redakce věřila čtenářům. Jak uvedla Dana Emingerová: „Populární týdeník publikoval témata, o kterých se žádná jiná oficiální periodika v dobách autocenzury neodvážila psát. Ovšem pozor, byť si Olga Čermáková často dovolila pustit na stránky Mladého světa odvážnější materiály než její kolegyně z branže, nepatřila tato žena k zakukleným či přetvařujícím se nepřátelům

---

⁹⁵ KNAPÍK, Jirí a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 200-205.

⁹⁶ TOMAN, Jaroslav. Normalizace v dětské literatuře sedmdesátých let a její specifika. *Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. 1996 [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1996/NOR/15.pdf>

režimu.“ ... Zatímco v jiných médiích se témata kritických materiálů omezovala na drobné útrapy socialistického života, jejich popisování tehdejšími vládci to nevadilo. A tak se na stránkách novin se vši vážností řešila témata jako sešívání oblečení nekvalitními nitěmi, stagnující inovace popelnic nebo nedostatek zápalek v krabičkách.⁹⁷“

Časopis Mladý svět zval i své čtenáře do kina. V rubrice „Natáčí se“ tak byly podávány informace přímo z natáčení. Jednalo se o zákulisní informace, ve smyslu náznaků, o čem film bude, aby se na něj již v předstihu nalákali potenciální diváci. Kromě klasických informací o námětu film přináší Mladý svět například i reportáž z konkrétní lokality, kde uvedený snímek vznikl.⁹⁸

Originálním titulkem „Chmel Side Story“ např. již ve své době přirovnává Rudolf Křest'an v té době právě dokončovaný filmový muzikál Starci na chmelu k slavnému americkému dílu West Side Story. A herce Miloše Zavadila, který tančí ve filmu svou první roli, nazývá českým Jeanem Marais. K hodnocení se Křest'an zatím neodvážuje; tvrdí ale, že průměrný film to nebude.⁹⁹

Lze konstatovat, že literatura, která je určená pro děti a mládež, vykazuje určité specifické znaky, jelikož je orientována na nedospělého recipienta, přičemž autoři tudíž musí brát v potaz věkové psychosociální zvláštnosti, dále předpoklady, mentální, jazykovou a literární kompetenci, potřeby a zájmy dětí a mládeže apod. V oblasti dětské literatury zaujal vůdčí pozici mocný a bohatě rozvrstvený proud standardní tvorby, která byla v době normalizace vydávána oficiálně. Zastoupení literární produkce bylo pouze okrajového rázu. Největší množství „tabuizovaných“ autorů literatury určené pro děti a mládež bylo v době normalizace rekrutováno z tzv. literátů zamlčovaných – příslušníci střední generace, kteří do této literatury vstoupili v 60. letech a tvořili její klíčovou linii. Šlo o jedince, kteří byli nejvíce normalizačními represemi postiženi – oficiální nakladatelství literatury jim jejich rukopisy odmítala či vracela a taktéž s nimi rušila již uzavřené smlouvy. Cílem bylo, aby na velmi dlouho vymizela jména jako např. L.

---

⁹⁷ JAPPEL, Ctibor. Den, kdy redakce ovládla buzerace [online]. 2010 [cit. 2024-04-23]. Dostupné z WWW <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010101036>

⁹⁸ Mladý svět. Praha: Mladá fronta, č. 16, r. 3, s. 12.

⁹⁹ Mladý svět. Praha: Mladá fronta, č. 37, r. 11, s. 7.

Dvorský, L. Aškenázy či V. Kocourek, J. Procházka, V. Maršíček, J. Tichý aj. Někteří autoři se proti těmto represím bránili, avšak marně.¹⁰⁰

S jistotou je možné tvrdit, že nejvíce „devastována“ byla v literatury pro děti a mládež moderní poezie a autorská pohádka nonsensového typu. Kromě toho byla zasažena také novelistická próza s dětským hrdinou a uměleckonaučná próza pro pubescenty. Mezi „zamlčované“ autory této doby v rámci poezie pro děti tak patří např. J. Havel, J. Hiršl, L. Dvořák, I. Štuka, J. Kolář, K. Šiktanc a v neposlední řadě také J. Seifert, což byl výjimečný věkově univerzální tvůrce. Mezi zamlčované autory nonsensové pohádky patří bezpochyby L. Aškenázy, Z. K. Slabý, O. Šafránek, ale i H. Franková aj. Autory pohádkových artefaktů byli L. Čivrný, J. Gruša, A. Kliment, I. Klíma a J. Trefulka. Kromě toho je nutné zmínit stylově osobitého a jedinečného tvůrce pohádkově rytmizované prózy, která byla inspirována slovesnou lidovou tradicí – K. Šiktance. J. Werich a O. Mikulášek byli originálními vypravěči netradičních pohádkových veršovaných příběhů. Významnými tvůrci umělecky svébytných pohádek byli např. J. Vladislav, J. Tichý či J. Kolář. Příběhová próza z dětského života, stejně jako próza s dívčí hrdinkou nebo chlapecká dobrodružná beletrie, byly ve velké míře normalizací taktéž negativně ovlivněny, a to ochuzením opomíjením umělecky i myšlenkově objevených děl autorů L. Dvorského, L. Aškenázyho či J. Procházky aj.¹⁰¹

Důležitou roli hrála v této době nepochybně také populárně naučná literatura pro děti, a to včetně různých dětských encyklopedií, což lze označit za výrazný proud moderní dětské knižní tvorby v době normalizace. Dětské knížky, které disponovaly naučnou tematikou, tak aktivně napomáhaly rozvíjet zájmovou činnost v rámci technických a přírodních věd a dokázaly podnítit polytechnickou zdatnost mladé generace tehdejší doby. Následně napomáhaly v aktivním trávení volného času dětí a mládeže. Součástí knih byly velmi bohaté ilustrace, a proto byly knihy dosti vyhledávaným dárkem, ať se již jednalo o Vánoce či narozeniny apod. Je jasné, že i populárně naučná literatura musela prezentovat poznatky ve správném politickém kontextu a materialistickém duchu, a proto byly např. technické vymoženosti spojovány

---

¹⁰⁰ TOMAN, Jaroslav. Normalizace v dětské literatuře sedmdesátých let a její specifika. *Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. 1996 [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1996/NOR/15.pdf>

¹⁰¹ TOMAN, Jaroslav. Normalizace v dětské literatuře sedmdesátých let a její specifika. *Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. 1996 [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1996/NOR/15.pdf>

s pokroky ze strany Sovětského svazu apod.¹⁰² Politické vedení rozlítla v roce 1966 encyklopedie „Vesmír, Země, člověk a my“, což byla velmi obsáhlá výpravná encyklopedie V. Kocourka.¹⁰³ Šlo o knihu, která byla vytvořena primárně pro děti ve věku od 9 let, avšak díky svému obsahu zaujala i mnohem mladší čtenáře. V okamžiku, kdy se kniha objevila na pultech, tehdejší politické orgány ji označily z hlediska jejího výkladu vývoje 20. století za objektivistickou až pozitivistickou, což mělo za následek, že encyklopedii okamžitě prozkoumalo vedení KSČ, které zakázalo její další distribuci a stáhlo ji z knižních pultů.¹⁰⁴

V souhrnu je možné konstatovat, literatura určená pro děti a mládež byla v době normalizace charakteristická dosti velkou schematičností, patosem a v neposlední řadě také černobílým rozvržením postav. V literatuře bylo možné sledovat významné historické milníky, které byly však zkreslené. Do pozadí se dostal dívčí román a dobrodružná četba, což bylo považováno za jakýsi buržoazní přežitek. Byly vydávány pionýrské a školní povídky, které prezentovaly současný život dětí (pionýrů). Cílem dětské prózy byla identifikace čtenáře s hlavním hrdinou, přičemž dětský hrdina vystupoval jako nositel „výchovných hodnot“ a šlo o symbol poukazující ne lepší zítřky. Celkový obraz literatury pro děti a mládež působil spíše deformovaně. Převážná většina děl exilové a samizdatové literatury pro děti a mládež, která vznikala v době normalizace, byla vydávána až v 90. letech, a to v mnohem příznivějším společensko-politickém a kulturním klimatu. O překotnosti normalizačního procesu v rámci dětské literatury vydal svědectví taktéž časopis s názvem „Zlatý máj“, který v roce 1972 vydal útržky z klíčových projevů, které byly součástí ustavujícího sjezdu nového Svazu československých spisovatelů.¹⁰⁵ V této souvislosti je vhodné zmínit stranického ideologa J. Fojtíka či předsedu Svazu J. Kozáka a znovuzavedení (násilně) ideologizace

---

¹⁰² KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 247-249.

¹⁰³ KOCOUREK, Vítězslav. *Vesmír, Země, člověk a my děti*. Ilustroval Jiří RATHOUSKÝ. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. Klub mladých čtenářů (Státní nakladatelství dětské knihy).

¹⁰⁴ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 247-249.

¹⁰⁵ *Zlatý máj: časopis o dětské literatuře, ročník XVI-1972*. Praha. Albatros, 1972.

do literatury, ale také nesmiřitelného třídního zápasu a jedinou „správnou“ tvůrčí metodu v podobě socialistického realismu.¹⁰⁶

2.1.5 Nejvýznamnější organizace a hnutí v období normalizace

Socialistický svaz mládeže měl v době normalizace rozhodující roli z hlediska ovlivňování života dětí a mládeže, a tudíž taktéž trávení jejich volného času. K jeho ustanovení došlo v roce 1949, a to jakožto celostátní, tzv. jednotné organizace.¹⁰⁷ „Československý svaz mládeže byl jednotnou mládežnickou organizací. Podle Klementa Gottwalda měl svaz vychovávat československou mládež, a to v uvědomělé, socialistické budovatele. Tomuto cíli sloužila účast na stavbách mládeže a dalších budovatelských a politických akcích.“¹⁰⁸ Postupně docházelo ke změně sociální skladby členské základny Československo svazu mládeže, přičemž již od 50. let 20. století začali spíše převažovat mladí studenti dokazující svojí společenskou angažovanost, nikoliv dělníci a zemědělci. V 60. letech, ve svobodnější a velmi kritické atmosféře, si stráničtí a státní činitelé již začali uvědomovat, že aktuální činnost Československého svazu mládeže nedokáže děti a mládež odpovídajícím způsobem zaujmout, a proto je nutné uplatnit diferencovaný přístup. Mnohem větší důraz tak začal být kladen na pohyb v přírodě a na nejrůznější zájmové aktivity dětí a mládeže. Organizace svazu se postupně rozvolnila a začala vznikat sdružení, kluby mládeže a tábornické oddíly apod. Týdeník Mladý svět již od roku 1959 podporoval modernizaci Československého svazu mládeže. Stále však svaz vstupoval jako jednotná organizace dětí a mládeže, která je vázána na KSČ.¹⁰⁹

Období 70. a 80. let 20. století je možné označit za dosti specifickou etapu z hlediska vzniku různých organizací/hnutí s cílem ovlivňovat volný čas dětí a mládeže, přičemž došlo ke vzniku řady nových organizací, jako je Unie středoškoláků a učňů, která měla více jak 800 tis. členů, a dále dvě dětské organizace, a to Junák a Pionýr. Na

---

¹⁰⁶ TOMAN, Jaroslav. Normalizace v dětské literatuře sedmdesátých let a její specifika. *Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. 1996 [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1996/NOR/15.pdf>

¹⁰⁷ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 329.

¹⁰⁸ Československý svaz mládeže (ČSM) – jednotná mládežnická organizace. *Muzeum dělnického hnutí v 21. století* [online]. 2020 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.mdh21.cz/slovník/ceskoslovensky-svaz-mladeze-csm-jednotna-mladeznicka-organizace/>

¹⁰⁹ Československý svaz mládeže (ČSM) – jednotná mládežnická organizace. *Muzeum dělnického hnutí v 21. století* [online]. 2020 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.mdh21.cz/slovník/ceskoslovensky-svaz-mladeze-csm-jednotna-mladeznicka-organizace/>

volný čas dětí a mládeže mělo vliv bezpochyby také Revoluční odborové hnutí, a to skrze svůj aparát – Ústřední radu odborů, primárně Kulturně-propagačního oddělení, které byl později přejmenováno na „Oddělení výchovné a kulturní práce“. Revoluční odborové hnutí (*dále jen „ROH“*) se již od 50. let 20. století dosti výrazně projevovala při zajišťování zájmové činnosti dětí a mládeže.¹¹⁰ V souvislosti s tím bylo vytvořeno usnesení „O úkolech odborů v mimoškolní výchově dětí“, které vytyčilo hlavní oblasti v rámci práce s dětmi a mládeží, což zahrnovalo také např. aktivní spolupráci se školami, mateřskými školami či s dětskými domovy apod. V rámci tohoto usnesení byly vyzývány především odborové organizace k lepší a efektivnější přípravě besed s pracovníky, exkurzím dětí na závodech či v rámci státních statků a také k materiální pomoci, která měla být určena pro pionýrské skupiny. Organizace v rámci ROH měly za úkol mnohem detailněji vytvářet kulturní programy určené pro děti a mnohem větší pozornost měly věnovat taktéž rozlišování jednotlivých věkových skupin a tím podchytit zájmovou činnost dětí a mládeže.¹¹¹

Jednou z organizací a zároveň také nejpočetnější organizací byl tradiční Junák, což bylo skautské hnutí, které disponovalo velmi propracovaným výchovným systémem zaměřujícím se nejenom na tělesnou zdatnost, ale také na brannost, život v přírodě a s tím související dovednosti.¹¹² V roce 1970 byl Junák „nuceně“ rozpuštěn, a proto některé skautské oddíly samy ukončily činnost, jelikož nechtěly přejít do Pionýrské organizace. I přesto je možné konstatovat, že řada skautských oddílů hledala cestu, jak ve své činnosti pokračovat dále, jelikož zde bylo patrné obrovské nadšení a ideály. Velmi často tudíž byla tato činnost vykonávána neoficiálně a skauti nadále pořádali tábory a scházeli se, potažmo pokračovali v tramském hnutí.¹¹³ V souhrnu lze konstatovat, že vzhledem k tomu, že Junák přistoupil k „samorozpuštění“, jeho dlouholetí členové se mohli naprosto svobodně rozhodnout, jak se skautingem naloží. Bylo zde několik možností – stát se součástí pionýrské organizace a fungovat pod její

---

¹¹⁰ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 62.

¹¹¹ KNAPÍK, Jiří. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3, s. 66-72.

¹¹² KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 330.

¹¹³ JEDLIČKA, Svatopluk. Jak se skautovalo za normalizace. *Lidovky.cz* [online]. 2007 [cit. 2023-09-01]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/jak-se-skautovalo-za-normalizace.A070829_000152_in_noviny_sko

záštitou či se stát součástí jiných výchovných hnutí, které byly součástí Socialistického svazu mládeže a začlenit se do nich, potažmo provozování skautingu ukončit či ji udržovat nadále, avšak ilegálně.¹¹⁴

Pamětník Jiří Čejka, skaut narozený v roce 1929, se pokusil na základě svého velmi dlouhého života a zkušeností, které během něj získal, prezentovat svůj vlastní názor na tolik zkoušený skauting, který byl negativně ovlivněn celou řadou vnějších faktorů, jako byla zajisté normalizace, ale také vnitřní krizí. Skauting označuje za proslulé české skautské hnutí, zakazované a stále obnovované. „*Ze skautingu se vyvinul ohromný nezastupitelný a nenahraditelný duchovní a duševní zdroj výchovy mladé generace a, možno říci, v podstatě veškeré lidské společnosti. Vedle tzv. protikomunistického odboje v té složité době vyvíjeli činnost v ilegalitě i skautské oddíly, které se věnovaly výchově mládeže za víc než ztížených podmínek. Zatímco za války byly skryty zejména v Klubu českých turistů, po válce za komunistické totality to bylo mnohem složitější. Komunisté měli všude svoje lidi a tak pátá kolona působila všude ve společnosti. Skautské družiny a oddíly pracovaly opět skryty v různých organizacích a v rámci možností utajeně vedly mládež. Zdá se, že snadnější tomu bylo ve větších městech než v malých městech nebo vesnicích, kde každý věděl vše o každém, protože fungovali různí donašeči, udavači, domovní důvěrníci, kteří ničili lidem život. Je tudíž logické, že mnohé skautské skupiny byly odhaleny a jejich vůdcové byli odsouzeni a uvězněni (např. Merkur a Owigo). Pozoruhodné je, že skautské družiny a oddíly dokázaly být aktivní i v komunistických věznicích, na lágrech a komandech.*“¹¹⁵ Jiří Čejka otevřeně hovoří o tom, že jasným cílem komunistů byla likvidace demokratického systému, a to včetně demokratického skautského hnutí a jeho vazeb, které zde existovaly v souvislosti se světovým skautingem. „*Některé oddíly ukončily svou činnost, další přešly do jiných organizací a některé se staly součástí pionýrské organizace. V řadě případů k jejich setkání došlo po obnově skautingu po listopadu 1989.*“¹¹⁶ Situace panovala taková, že

---

¹¹⁴ KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. ISBN 80-85270-15-3, s. 25.

¹¹⁵ ČEJKA, Jiří. *Skauting - výchovné hnutí nebo výchovná organizace?* 2020 [cit. 2023-09-15]. Dostupné z: https://www.so-novinky.obadalek.cz/wp-content/uploads/2020/05/Skaut_hnuti_nebo_vych_org-Peguy.pdf

¹¹⁶ ČEJKA, Jiří. *Skauting - výchovné hnutí nebo výchovná organizace?* 2020 [cit. 2023-09-15]. Dostupné z: https://www.so-novinky.obadalek.cz/wp-content/uploads/2020/05/Skaut_hnuti_nebo_vych_org-Peguy.pdf

jedni odsuzovali druhé, nikdo se nechtěl nikomu omluvit, a proto vznikala určitá pnutí, k jejichž uklidnění bylo nutný velmi dlouhý čas.¹¹⁷

V neposlední řadě je zapotřebí více se zaměřit na organizaci Pionýr (potažmo na pionýrské tábory), což byla organizace, která měla za úkol v období normalizace dokládat obrovský zájem režimu o mladou generaci. Pionýrská organizace byla v době normalizace klíčovou a hlavní nesportovní volnočasovou organizací určenou pro školní mládež, jejímž cílem bylo organizovaně a smysluplně řídit volnočasové aktivity mládeže a zároveň ideologicky působit a vychovávat loajální občany vůči režimu. V okamžiku nástupu normalizace vznikla Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže, které však opět podléhala kontrole ze strany KSČ. Lze konstatovat, že v této době museli z organizace odejít velmi zkušení jedinci a tím organizace ztratila poměrně velký potenciál. Pionýr, jakožto „dar“ československým dětem, byl prezentován jako výchovné zařízení disponující celostátním charakterem. Co se týče výchovného aspektu pionýrských táborů, tak ten byl zajišťován zástupcem ředitele, vedoucími jednotlivých útvarů a v neposlední řadě také metodickými pracovníky pro tělesnou a kulturní výchovu. Je zapotřebí zmínit, že tábory fungovaly na striktně výběrovém principu a pokud se pionýři vyznačovali mimořádnými „pionýrskými“ aktivitami, mohli zde prožít část roku za odměnu. Výchovný program tábor byl flexibilně vždy přizpůsoben výběru dětí a jeho cílem bylo vychovat elitu pionýrského hnutí. Bezpochyby byl pionýrský tábor vytvořen v duchu sovětského Artěku a následně se stal vzorem pro zcela odlišnou koncepci práce s dětmi a mládeží – tzv. pionýrské dětské republiky, což bylo „pionýrské městečko“, na jehož správě se však aktivně podílela dětská samospráva.¹¹⁸ Z historiky dochovaných pramenů organizace je patrné, že název „Pionýr“ následně, i po době normalizace, organizaci svazoval v očích veřejnosti s tímto obdobím. Organizace totiž byla velmi dlouho vnímána jako monopolní a manipulativní organizace tehdejšího režimu. V okamžiku, kdy se změnil název, bylo to přisuzováno „převlékání kabátů“. V roce 1990 tak bylo doporučeno název „Pionýr“ i nadále zachovat. Bylo dále rozhodnuto, že „političnost“ organizace nebude vycházet z politických stran či

---

¹¹⁷ ČEJKA, Jiří. *Skauting - výchovné hnutí nebo výchovná organizace?* 2020 [cit. 2023-09-15]. Dostupné z: https://www.so-novinky.obadalek.cz/wp-content/uploads/2020/05/Skaut_hnuti_nebo_vych_org-Peguy.pdf

¹¹⁸ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANČ. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7, s. 90-93.

z ideologií, ale bude tvořena na základě formulace a prosazování zájmů a potřeb jejich členů. Pionýr se chtěl vyhnout jak svobodné výchově, tak i autoritativně-manipulativní výchově. Pionýr se tudíž po roce 1989 oprostil od komunistické ideologie.¹¹⁹

Jeden z mnoha pamětníků, K. Jarolíma, tehdy mladý učitel a slibný adept na vedoucího pionýrské organizace, hovoří o tom, že v této době chtěl děti bavit, nikoliv z nich dělat komunisty. „*Tehdy mi bylo osmadvacet let, měl jsem malé dítě a rozhodl jsem se, že bych se rád věnoval jemu i jeho vrstevníkům. Nejjednodušší bylo stát se vedoucím pionýrského oddílu. Neviděl jsem v tom takový problém, nebyl jsem nijak vyhraněný ani pro ani proti tehdejší komunistické straně, myslel jsem si, že si zkrátka budeme s dětmi hrát. Brzy jsem ale tvrdě narazil. Můj ‘pionýrský nadřízený’ byl opravdu hodně zapálený pro komunistické myšlenky, a tak trval na tom, že budeme děti ideálně dnem i nocí vzdělávat, aby se z nich stali skuteční socialističtí občané.*“¹²⁰ Dále uvádí, že myšlenka, že děti se budou učit o Leninovi místo hraní, se mu natolik nelíbila, že Pionýr opustil, avšak nevzdal se. „*Zjistil jsem, že na jiné škole, jen o tři ulice dál, vede tuhle organizaci můj známý a podle všeho velmi rozumný člověk. Slovo dalo slovo a já jsem začal znovu právě u něj. A mohu říct, že dodnes na ty chvíle ve společnosti dětí vzpomínám velmi rád. Vzal jsem tam s sebou i svého syna, který od dalšího ročníku začal na tuto školu chodit.*“¹²¹

Dobová literatura jasně udávala směr doby, a to ve smyslu politiky. Udávala tón, který byl dán tehdy komunistickým režimem a dle toho byly koncipovány jak články, tak také jejich obsahová a potažmo výchovná náplň. Knižní vydavatelství bylo monopolizované, stejně tak časopisecké a byly, na rozdíl od současnosti, veškeré články a knihy podrobovány přísným cenzurním procesům tak, aby nebyla pro tehdejší režim jakkoliv nebezpečná, byť třeba jen náznakem.

---

¹¹⁹ „KDO JSME? ODKUD A KAM JDEME?“ (1990). *Pionýr* [online]. 1990 [cit. 2023-09-11]. Dostupné z: <https://pionyr.cz/o-pionyru/historie/kdojsme90/>

¹²⁰ NEZBEDOVÁ, Zdeňka. PIONÝRSKÉ TÁBORY ZA SOCIALISMU: PODMÍNKY I PROGRAM BYLY RŮZNÉ, ALE VZPOMÍNKY DODNES ZŮSTÁVAJÍ. [online]. Seznam.cz. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://www.seznam.cz/komentare/17461789-pionyrske-tabory-za-socialismu-podminky-i-program-byly-ruzne-ale-vzpominky-dodnes-zustavaji>

¹²¹ NEZBEDOVÁ, Zdeňka. PIONÝRSKÉ TÁBORY ZA SOCIALISMU: PODMÍNKY I PROGRAM BYLY RŮZNÉ, ALE VZPOMÍNKY DODNES ZŮSTÁVAJÍ. [online]. Seznam.cz. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://www.seznam.cz/komentare/17461789-pionyrske-tabory-za-socialismu-podminky-i-program-byly-ruzne-ale-vzpominky-dodnes-zustavaji>

Trávení volného času mládeže bylo pod dohledem strany a vlády. Vše bylo velmi dobře zorganizováno, jak např. Pionýr, tak volnočasové aktivity, kroužky pro děti anebo i televizní programy pro děti. Bylo nutné už od mlada šířit socialistickou myšlenku ve státním rámci, a to pomocí různých obecně známých funkcí, jako je vzdělávání, zábava, informace a propaganda. Začlenění televize do společnosti bylo procesem integrace všech společenských vrstev a segmentů. Zvláštní pozornost byla věnována mladému publiku jako nejcitlivější části nové společnosti. Široký televizní vliv na děti není vyhrazenou ochrannou známkou socialistické televize. Hraje klíčovou roli v socializaci dětí v jakémkoli politickém režimu všude. Televize – stejně jako jiná masmédiá – ovlivňuje dětská přesvědčení, postoje a chování zamýšleným i nezamýšleným způsobem. Existovaly různé typy programů zaměřených na děti a mládež. Zde se pokusíme rekonstruovat obraz televizních dětí, nebo jak děti v té době viděla československá televize. Nejedná se o obsahové rozborů pořadů pro děti. Jde spíše o výzkum způsobu, jakým média oslovují veřejnost. Televize rozděluje děti do různých skupin v závislosti na zamýšlených zprávách. Dítě se tak objevuje v různých rolích a obrazech současně. Vše mělo jasný koncept: pro každou věkovou kategorii jiný pořad a jiná témata. Účelem televize bylo fungovat jako kulturní činitel ve společnosti, ale z ideologického hlediska. To znamená produkci otevřeně nacionalistického obsahu jako základu „socialistického národa“ v kombinaci s mezinárodními poselstvími, ale zarámovaná do socialistického bloku.

2.1.6 Sport, kultura, mimoškolní výchova

Z hlediska organizovaného sportu, v souvislosti se sportem dětí a mládeže, hrály důležitou roli Československý svaz tělesné výchovy a Svaz pro spolupráci s armádou. Lze konstatovat, že tělovýchova a sport byly řízeny direktivním způsobem, přičemž období totalitního režimu je spojováno s existencí monopolních a jednotných tělovýchovných a sportovních organizací, což trvalo až do roku 1989. Vznikl Státní výbor pro tělesnou výchovu a sport. SVTVS byly podřízeny výbory krajské a okresní výbory, které řídily jednotlivé odbory a sekce, specializované na konkrétní sporty. Zákon č. 71/1952 Sb., o organizaci tělesné výchovy a sportu znamenal zavedení

důsledného státního řízení a kontroly tělovýchovné a sportovní činnosti, což vedlo mimo jiné k likvidaci Sokola.¹²²

Lze konstatovat, že tak jako v jiných oblastech společenského života, i v oblasti sportu a tělovýchovy v době normalizace nastal konsolidační proces a s tím i návrat směrem k dogmatickým metodám. Sportovní aktivity dětí a mládeže byla zadarmo či skoro zadarmo.¹²³ V roce 1969, vlivem federalizace republiky, došlo k tomu, že se Československý svaz tělesné výchovy rozdělil, a to na Českou tělovýchovnou organizaci a Slovenskou tělovýchovnou organizaci. Na sjezdech byla poté podpořena normalizační politika KSČ.¹²⁴ Jeden z pamětníků uvádí: „*Sport byl podporován komunisty, takže to byla jedna z aktivit, které se věnovalo hodně lidí. Hlavně děti sportovaly v té době víc, než sportují dnes. Mládežnické organizace byly kontrolovány komunisty, v některých organizacích zůstával sokolský duch, hlavně díky lidem, kteří se věnovali činnosti dětí a mládeže. Některé tábory byly zaměřeny i na vzdělávání nebo český jazyk apod., nikoliv na sportovní aktivity.*“¹²⁵

Doménou tělovýchovné činnosti v době normalizace byly bezpochyby československé spartakiády, které proběhly v letech 1975, 1980 a 1985. Spartakiád se účastnila taktéž mládež a jednalo se o nejmasovější akce komunistického režimu. Šlo o sportovní slavnost, která měla za úkol prezentovat jednotu lidu. Během normalizace došlo ve své podstatě k návratu k sokolské tradici cvičení a také k sokolské symbolice. Do pozadí značně ustoupily symboly, které byly spojeny s budováním komunismu, avšak naopak do popředí vstoupila konsensuální oslava národní velikosti a soudružnosti, dále mužské odvahy a ženské krásy.¹²⁶ Jedna z pamětnic hovoří o tom, zda spartakiádu v době, kdy se jí účastnila, vnímala jako politickou reklamní akci komunistického režimu: „*No, tak v roce 1975 jako žákyně základní školy rozhodně ne. My jsme to braly jako sportovní událost, jako, jely jsme do Prahy vlakem, bydlely jsme, jak už jsem*

---

¹²² DOKTOR, Martin. Organizace Tělesné výchovy a sportu v ČR. *Univerzita Karlova v Praze* [online]. 2020 [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: https://ftvs.cuni.cz/FTVS-677-version1-organizace_telesne_vychovy_a_sportu_v_cr_m_doktor.pdf

¹²³ GREXA, Ján a Milena STRACHOVÁ. *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5458-5, s. 25-35.

¹²⁴ NOVOTNÝ, Jiří. *Ekonomika sportu*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-68-4, s. 69-74.

¹²⁵ Moje rodina v letech normalizace. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/porg/pametnik11.pdf>

¹²⁶ ROUBAL, Petr. *ČESKOSLOVENSKÉ SPARTAKIÁDY: MEZI SPORTEM A POLITIKOU*. *Slezská univerzita* [online]. 2014 [cit. 2023-09-17]. Dostupné z:

https://www.slu.cz/slu/cz/projekty/webs/popularizace/poster/5-cyklus/0416_roubal.pdf/

zmínila, v té tělocvičně, myly jsme se na dvoře studenou vodou, běhaly jsme po Praze, viděly jsme spoustu zajímavého a ani nás v té době nenapadlo, že by za tím mohla být taky nějaká politika. Nikdy nám celkem nikdo nic nevnucoval. Když jsme byli na vysoké škole, tak už jsme to vnímali asi trochu kritičtěji, protože kupříkladu já bych si byla vybrala jako tělocvik jiný způsob tělocviků, někteří třeba mohli chodit plavat. My jsme teda zrovna byli, naše skupina, určena k nácviku spartakiády, no tak jsme se nakonec přizpůsobili a pamatuju si teda, že jsme se zúčastnili i toho spartakiádního průvodu, pamatuju si, že jsme teda procházeli kolem tribuny s našimi politiky, a že tam mě trošku napadlo, že je to taková šaškárna, kde teda se do toho nějakým způsobem mísí teda ta politika a že trošičku je to asi pro mě i dost jakoby do světa reklama.“¹²⁷

V souvislosti se sportováním dětí a mládeže je nutné v neposlední řadě zmínit, že tělovýchovná činnost na školách vycházela v letech 1971 až 1975 z resortních výzkumných úkolů, z tzv. resortních plánů ministerstva školství, které disponovaly následujícím obsahem promítajícím se do oblasti tělovýchovy dětí a mládeže:¹²⁸

- komunistická výchovná činnost dětí a mládeže;
- výchova a vzdělávání probíhající v duchu marxismu-leninismu;
- činnost dětských a mládežnických organizací ve škole i mimo školu ve stejném duchu;
- tvorba a rozvoj socialistického vědomí dětí a mládeže apod.

Kultura byla rovněž ideově omezená, o čemž svědčí např. fakt, že během normalizace musely všechny hudební skupiny tvořit tzv. přehrávky, což znamená, že musely zahrát a zazpívat to, co by chtěly následně prezentovat na svém koncertě a to jim bylo následně povoleno či nikoliv. Kulturní trávení volného času bylo rovněž nedílnou součástí představ odpovědných státních orgánů o životě jedince, přičemž již v 60. letech se zmíněné pojetí volného času ještě prohloubilo v souladu se základními cíli kulturní

---

¹²⁷ Československá spartakiáda. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. 2009 [cit. 2023-09-09]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/most/pametnik09.pdf>

¹²⁸ Úkoly marxistické pedagogiky na XIV sjezdu KSČ. *Karlova univerzita v Praze* [online]. 1971 [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=8410&edmc=8410

politiky komunistického režimu, a proto bylo aktivní kulturní vyžití vnímáno jako jeden z klíčových a dosti zásadních znaků socialistické společnosti.¹²⁹

Mimoškolní výchova byla organizována na školách organizována ve spolupráci s Pionýrskou organizací, Revolučním odborovým hnutím, potažmo Československým svazem tělesné výchovy. I zde byla patrná snaha o ideologizaci jednotlivců ve spolupráci, a to ve spolupráci se školou.¹³⁰

2.1.7 Tělovýchovná vize v době normalizace

Komise předsednictva ÚV KSČ prezentovala zásady rozvoje v rámci tělesné výchovy, a to včetně zásad státní péče o tělesnou výchovu. Zásady rozvoje tělesné výchovy v ČSSR (XIV. sjezd KSČ) vycházely z toho, že československá tělesná výchova dosáhla z historického úhlu pohledu již řady úspěchů, přičemž za její charakteristický rys byla označována tvorba masových celonárodních tělovýchovných organizací, které měly nejenom vyhranění třídní charakter, ale i dosti výraznou ideologickou platformu, velkou autoritu a tím ovlivňovaly život ve společnosti. Kromě toho zde fungovala řada sportovních svazů, turistické a skautské organizace apod. KSČ usilovala primárně o sjednocení tělesné výchovy, což bylo prezentováno jako předpoklad pro socialistickou přeměnu jejího ideového základu a tělovýchovné náplně. Negativním jevem bylo oslabení úlohy dobrovolné tělovýchovné organizace, což bylo způsobeno jednostranným uplatněním úlohy socialistického státu a podněcováním prvků tělovýchovného hnutí.¹³¹

ČSTV neměl možnost uplatnit svoji funkci jakožto představitel tělovýchovného hnutí a tím nemohl ani prohloubit integraci socialistického systému tělesné výchovy. Rostl odpor mezi masovým rozvojem tělesné výchovy a vrcholovým sportem. Určité a ve své podstatě dosti vážné problémy byly patrné v rámci ekonomického zajištění tělesné výchovy. Výsledky konsolidačního procesu ve společnosti vedly postupně ke konsolidaci v oblasti tělesné výchovy, upevnily jednotu tělovýchovného hnutí a

---

¹²⁹ FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2229-5, s. 199.

¹³⁰ *Bibliografický katalog ČSSR Články v českých časopisech*. 1960-. Praha, 1960.

¹³¹ HÍML, Antonín. "Tělovýchova, Součást Života Socialistické Společnosti." *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, vol. 21, no. 3, 1985, pp. 226–30. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/41130030>.

obnovily taktéž jeho socialistický charakter. Politika KSČ v rámci tělesné výchovy vycházela z toho, že již není možné se vracet ke stavu, který zde byl před rokem 1968. Závěry KSČ k dalšímu rozvoji tělesné výchovy v době normalizace je možné sumarizovat do těchto bodů:¹³²

- společenský význam a funkce tělesné výchovy jakožto nedílné složky komunistické výchovy a součást socialistického životního stylu;
- prohlubování socialistického charakteru tělesné výchovy (princip ideovosti, masovosti a lidskosti);
- organizační výstavba a metodické řízení jednotného tělovýchovného hnutí;
- ekonomické a kádrové zabezpečení tělovýchovného hnutí.

Cílem bylo, aby tělovýchovné hnutí účinně realizovalo nezastupitelnou úlohu tělesné výchovy v rozvoji socialistické společnosti. Řízení hnutí mělo spočívat v aktivním využívání předností socialistické společnosti, což mělo vést k integraci sil a prostředků státních i společenských institucí pro organizovaný tělovýchovný proces v podobě jednotného systému. V době normalizace byly identifikovány určité problémy rozvoje tělesné výchovy, a to masová tělesná výchova, výkonnostní sport a vrcholový sport. Masový rozvoj tělesné výchovy byl stranickými, ale i tělovýchovnými orgány označován za prvořadý již několik let. I přes řadu dílčích úspěchů však tělovýchovné hnutí nedokázalo stále překonat tradiční přístupy a obsahové koncepce. Základní příčina oslabení masového rozvoje tělovýchovy spočíval v tom, že se pomalu přizpůsobuje podmínkám a potřebám společnosti. Výkonnostní sport patřil mezi oblasti, jejichž funkce směřovaly nejenom k úkolům masového rozvoje tělesné výchovy, avšak taktéž k tvorbě zázemí pro vrcholový sport. Proto zde byly patrné i velké nároky na organizaci a řízení výkonnostního sportu. Základním úkolem ČSTV tak bylo zabezpečit rozvoj výkonnostního sportu jakožto nejvíce účinné formy organizované zájmové sportovní

---

¹³²PŘEDSEDNICTVO ÚV KSČ. 1972. *Zásady rozvoje tělesné výchovy v ČSSR a státní péče o tělesnou výchovu ve smyslu usnesení XIV. sjezdu KSČ*. In: Národní archiv.

činnosti. Na vrcholový sport bylo nahlíženo jako „špičku“ automaticky vzrůstající základny výkonnostního sportu.¹³³

Masový rozvoj tělovýchovy kladl stále větší nároky na úroveň práce, kvalifikaci a tzv. politickou vyspělost kádrů. Určitým problémem bylo také ekonomické zabezpečení tělesné výchovy, jelikož rostl rozpor mezi zvyšujícími se nároky a potřebami a jedné straně a mnohem pomaleji rostoucími zdroji na straně druhé, což vedlo ke kolísavému a nedostatečným způsobem koordinovanému objemu finančních a materiálních prostředků plynoucích primárně do masové tělesné výchovy. Tělesná výchova měla řadu podob, avšak jejím funkcím neodpovídal samotný způsob organizace a ani systém řízení tělesné výchovy jakožto jednotného celku. Chyběl zde naprosto jednotný soustavný přístup, který by byl koordinovaný z hlediska veškerých složek tělovýchovného hnutí. Funkce státu v rámci řízení a zabezpečení tělesné výchovy byla tudíž naprosto nezastupitelná.¹³⁴

2.2 Proměny volného času ve sledovaném období

Doba normalizace představuje z hlediska vývoje české společnosti velmi zajímavou etapu, přičemž sféra trávení volného času byla nedílnou součástí celkové „modernizace“ tehdejší společnosti. K problematice volného času v českém prostředí v době normalizace se rozpoutala dosti živá odborná debata, která zasáhla řadu jeho aspektů. Změny byly iniciovány nejenom reálnými změnami, jako např. zkracování pracovní doby, ale i ohlasy diskuzí na téma v západním světě či v zemích východního bloku. Obrovský význam zde hrály podněty ze strany sovětských badatelů. V době normalizace byla proměna volného času i forem jeho trávení vnímána jako jeden z klíčových faktorů celkových proměn odehrávajících se v tehdejší společnosti.

Lze spekulovat nad tím, zda určité tendence, které se projevovaly ve vývojové dynamice forem trávení volného času v období normalizace, nebyly normalizací zneužity a následně deformovány či dokonce pervertovány. Lze taktéž vést diskuzi nad

---

¹³³NÁRODNÍ ARCHIV, Předsednictvo ÚV KSČ. 1972. *Zásady rozvoje tělesné výchovy v ČSSR a státní péče o tělesnou výchovu ve smyslu usnesení XIV. sjezdu KSČ*. In: Národní archiv.

¹³⁴NÁRODNÍ ARCHIV, Předsednictvo ÚV KSČ. 1972. *Zásady rozvoje tělesné výchovy v ČSSR a státní péče o tělesnou výchovu ve smyslu usnesení XIV. sjezdu KSČ*. In: Národní archiv.

tím, jak se v koncepci působení státu a jím řízených institucí v oblasti volného času projevila faktická rezignace na budování svébytného alternativního životního stylu.

Zatímco na začátku tohoto procesu se socialismus jevil jako alternativa ke kapitalismu a byly zde prvky kapitalistické modernity pouze selektivně implementované a asimilované do socialistického rámce, dále se tato cesta objevila jako slepá. Je nutné si také uvědomit rozdílný přístup k volnému času za socialismu, resp. normalizace, a v době kapitalismu. V socialismu již neexistuje existující boj o volný čas. Volný čas se bude přirozeně rozšiřovat s tím, jak poroste produktivita práce. Naproti tomu v kapitalismu má dělník buď hodně nedobrovolného „volného času“ v období práce na částečný úvazek a nezaměstnanost, nebo příliš málo volného času v období ekonomického rozmachu, kvůli chamtivosti kapitálu transformovat poslední zbytek volného času na pracovní dobu generující zisk. Tedy zatímco nyní můžeme volný čas ohodnotit tak, že má formu „ušlé mzdy“, kterou bychom získali, kdybychom místo volného času pracovali, tak za doby socialismu je tato úvaha lichá.

Za socialismu poprvé existuje velkorysá síť kulturních a vědeckých institucí, které mohli využívat všichni pracující bez omezení, prakticky zadarmo nebo jen za mírný poplatek. Tím si systém zajišťoval svoji kontrolu nad trávením volného času.

Stejně tak je nutné si uvědomit, že rychlý růst výroby a neustálý růst produktivity práce ve všech odvětvích národního hospodářství vedou v socialistické společnosti nevyhnutelně ke zkrácení pracovní doby a nárůstu volného času, který mají pracující lidé k dispozici. Ale tehdejší režim nepotřeboval, aby lidé svůj volný čas trávili tím, že budou přemýšlet, vzdělávat se, snažit se čerpat nové informace ohledně politické situace ve světě apod. Proto nabídli sami širokou a státem řízenou paletu možností sportovních, kulturních i dalších, kterých se lidé více či méně povinně účastnili a které byly pod státní kontrolou a řízením. Volný čas tak mohl být řízen aktivně ze strany státu a eliminovala se tak možnost vlastních občanských a jiných aktivit apod.

3 Výzkumné šetření

Praktická část má podobu kvalitativního výzkumu – rozhovorů.

3.1 Cíl a metodika výzkumu

Cílem výzkumného šetření je identifikovat, jak mládež a děti v tehdejší Československu trávily svůj volný čas v období normalizace, a jaké organizace trávení volného času zajišťovaly.

Ke splnění cíle byly stanoveny následující výzkumné otázky:

VO1: Jaké byly formy trávení volného času mládeže a dětí v Československu v období normalizace?

VO2: Jaké organizace a hnutí zprostředkovávaly náplň volného času mládeže a dětí v období normalizace?

VO3: Jaké formy trávení volného času byly podporovány veřejnou mocí?

Kvalitativní výzkum bývá mnohdy definován proti kvantitativnímu výzkumu, a to dle použitých metod – zatímco nástrojem kvantitativního výzkumu je dotazník, nástrojem kvalitativního výzkumu je rozhovor. Jde však o velmi zjednodušené pojetí metodologických přístupů. Kvalitativní výzkum je založený na indukci, což je obecná metoda usuzování, ve které závěr obsahuje informaci přesahující informace ve východisku. Vzhledem k tomu, že induktivní závěry značně informace obsažené v datech přesahují, lze prostřednictvím indukce tvořit obecné zákony. Kromě indukce bývá však zcela běžně používána např. také abdukce či dedukce. Abdukce je metoda spojující jednotlivost s celkem. Dedukce je procesem usuzování, ve kterém se směrem od předpokladů dochází k závěru.¹³⁵

---

¹³⁵ ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6, s. 14-15.

Dále je nutné zmínit, že kvalitativní výzkum pracuje s daty, které nemají podobu čísel, avšak ve většině případů mají podobu textu. Kvalitativní výzkum však znamená mnohem více než jen výzkum, který používá „nenumernická“ data. Jde totiž o způsob myšlení, potažmo o přístup, který v sobě promítá celý shluk různých metod a zároveň také data v „nenumernické“ či kvalitativní podobě. Kvalitativní analýza a prezentace získaných dat souvisí s hledáním sémantických vztahů, které mezi nimi existují, a se spojováním deskriptivních kategorií do logických celků. Proto mnohdy bývá kvalitativní výzkum rovněž označován jako jakýkoliv výzkum, jehož výsledků není dosahováno prostřednictvím statistických metod či jiných forem kvantifikace. Výzkumníci informace sumarizují prostřednictvím rozhovorů či pozorování apod. V souhrnu lze konstatovat, že kvalitativní výzkum je procesem zkoumání problémů a jevů v rámci autentického prostředí, přičemž cílem je získat komplexní obraz zmíněných jevů, které jsou založeny na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi účastníkem výzkumu a výzkumníkem. Záměr výzkumníka je za pomoci řady postupů a metod rozkrýt a poté prezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a tvoří analyzovanou realitu – v tomto případě trávení volného času v době normalizace.¹³⁶

Kvalitativní výzkum má v tomto případě podobu rozhovoru, což je jedna z nejčastějších metod sběru dat, která je v rámci tohoto výzkumu v praxi využívána. Rozhovor lze definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu, a to zpravidla jedním výzkumníkem (badatelem) za pomoci několika otevřených otázek. Jde o metodu, jejímž účelem je získat vyličení žitého světa dotazovaného, přičemž v potaz se bere respekt k interpretaci významu popsanych jevů. Díky otevřeným otázkám tak badatel porozumí jiným lidem, aniž by byl jejich pohled omezen prostřednictvím výběru položek v rámci dotazníku. Rozhovor tak zachytí výpovědi a slova v jejich přirozené podobě, což je jeden z klíčových znaků kvalitativního výzkumu.¹³⁷ Rozhovory proběhly v období od 1. ledna 2023 do 30. září 2023, a to s vybraným vzorkem respondentů. Rozhovory probíhaly v přátelském duchu a uskutečnil je sám výzkumník, a to dle dopředu připravených otázek. Každý rozhovor měl délku cca max. 1 hodinu. Cílem rozhovoru bylo získat komplexní informace o tom, jak mládež a děti v

---

¹³⁶ PUNCH, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0980-5, s. 12.

¹³⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6, s. 14-15.

tehdejší Československu trávily svůj volný čas v období normalizace. Otázky byly položeny všem respondentům ve stejném pořadí a byly tudíž identické, avšak výzkumník mohl klást doplňující otázky. Struktura rozhovorů byla následující:

1. Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?

2. Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělal? Jak jste ho trávil? Prosím, popsat podrobněji.

3. Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?

4. Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?

5. Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?

6. Jakou roli hrála příroda v trávení volného času v období normalizace?

Následně jsou rozhovory zhodnoceny.

3.2 Kvalitativní výzkum – rozhovory

Nyní je provedena analýza rozhovorů s vybranými respondenty. Je zde uveden jejich přepis.

3.2.1 Rozhovor 1

Respondent – muž ve věku 57 let

1. Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?

Respondent 1 uvedl: „*Moje vzpomínky jsou dobré. Bylo hodně volného času a mnoho příležitostí k jeho trávení. V místě bydliště bylo více vrstevníků, se kterými jsme vymýšleli různé hry na vojáky, indiány nebo honba za Širokem. Také jsme hodně času trávili na hliněném plácku při fotbale.*“ Dále hovořil o tom, že rád se svými vrstevníky

prozkoumával staré město v Táboře, kde bydlel – miloval jeho uličky, zákoutí, sklepy domů i podzemní chodby. V zimě ještě býval sníh a sáňkovali, lyžovali, stavěli iglú – krásné dětství. V létě se poté koupali v řece nebo v Jordáně, jezdili do lesa na borůvky a houby, chodili na polní a zahradní pychy apod. Aktivit venku bylo mnoho.

2. Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělal? Jak jste ho trávil? Prosím, popsat podrobněji.

Respondent 1 svůj volný čas trávil různě během tohoto období, a to vždy podle aktuálního věku. „*Již jako předškolák jsem chodil s bratrem do skautského oddílu, kde jsme se učili respekt a souznění s přírodou, různé dovednosti pro pobyt v přírodě a jezdili jsme na jednodenní nebo víkendové výpravy a o prázdninách jsme jezdili na tábory. Tábory byly zásadně ve stanech s polní kuchyní, latrinou a službami v kuchyni, na bráně, nočními hlídkami, obstaráváním dřeva. I tady se konaly výpravy do okolí, plnily se různé bobříky a hrály se bojové hry včetně nočních přepadovek sousedních táborů.*“ Později respondent navštěvoval sportovní oddíly a věnoval se např. judu, fotbalu aj., což byly ale pouze krátké epizody. Nejdéle se věnoval lehké atletice. Navštěvoval také školu se zaměřením na lehkou atletiku. Kromě tréninků respondent jezdil na závody a soustředění.

3. Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?

Respondent 1 si nevybavuje žádná omezení, tedy kromě dodržování zákona, i když drobné prohřešky proti zákonu procházely (viz polní pych, což je krádež ze zahrádky/pole/lesa).

4. Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?

Dle slov respondenta 1 měly v této době děti mnohem více svobody, více možností a méně omezení. Byly taktéž samostatnější a zodpovědnější samy za sebe.

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Respondent 1 hovoří následovně: „*Zmiňovaný skaut, který byl později zakázán a byl nahrazen pionýrem. Pro starší to byl socialistický svaz mládeže SSM. Pak také různé sportovní oddíly a zájmové kroužky - modelářský, Svazarm, Sokol.*“

6. *Jakou roli hrála příroda v trávení volného času v období normalizace?*

Příroda pro děti byla dle respondenta jedno velké hřiště a prakticky tak byl spolu s ostatními dětmi stále někde venku.

3.2.2 Rozhovor 2

Respondent – muž ve věku 52 let

1. *Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?*

Respondent 2 uvádí: „*Volný čas za totáče, to jsou samé dobré vzpomínky, vlastně ty nejlepší. Moje vzpomínky jsou jen pozitivní. Ať už to hodnotím jako vyžití dítěte či pak jako náctiletého puberťáka do 18 let věku.*“

2. *Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělal? Prosím, popsat podrobněji.*

Dle respondenta 2 měly děti nepřehledné množství možností, jak trávit volný čas, a to ať již formou organizovaných sportovních/umělecky zaměřených oddílů, nebo prostě tak, že se zabavily samy. „*Výběr byl opravdu pestrý, netrápila nás škola, prostě jednoznačně pohoda. Prakticky jsem byl vždy venku, s kamarády. Jako dítě jsem měl minimum aktivit doma, počítače v té podobě, jak je známe dnes, neexistovaly. Stolní deskové hry přicházely na řadu až v případě vyčerpání dalších možností (venku ošklivo, zákaz za trest – chodit si hrát ven, to se mě ale netýkalo, měl jsem normální rodiče).*“ Respondent hrál spolu s ostatními dětmi všechny možné i nemožné hry, co je napadly.

S pubertou a dospíváním následně začal kombinovat svůj volný čas věnovaný sportu s volným časem věnovaným dívkám. Obojí se dalo plnohodnotně stihnout.

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Dle respondenta 2 trávení volného času v době normalizace nebylo v žádném případě nikterak omezeno. Socialistický režim naopak využívání volného času maximálně podporoval. Většina sportovních aktivit byla zdarma, vstupenkou bylo členství ve sportovním oddíle a platba roční známky se vešla do tehdejších 100 československých korun. „*Osobně jsem platil v oddíle karate 120 Kč na rok, tuším.*“

4. *Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?*

Respondent hovořil o hodnocení trávení volného času následovně: „*Opět, jednoznačně pozitivní, nesrovnatelné s dneškem. Neměli jsme mobilní telefony, měli jsme lepší přehled o čase, byli jsme méně tlustí, byli jsme odolnější, mohli jsme dělat jakýkoliv sport bez toho, že bychom na to neměli peníze. Rozhodovali pouze schopnosti, píle a tvrdá práce – trénovat.*“ Dále doplnil, že v oblasti kultury byla v období normalizace nesrovnatelně větší nabídka, cenově dostupná. Kdo chtěl, mohl se bavit, jak chtěl a do sytosti.

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Různé tělovýchovné jednoty, pro děti Jiskra, pak Pionýr, posléze Svazarm. Sportovní oddíly, pro umělecky nadané děti kroužky, LŠU...

6. *Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?*

Dle respondenta 2 hrála příroda při trávení volného času v době normalizace obrovskou roli, jelikož v Pionýru, na dětských pionýrských táborech apod., všude byla příroda na prvním místě. De facto se kopíroval předválečný Skaut a Junák, takže aktivity

v přírodě, vázání uzlů, orientační běhy, všemožné sportovní aktivity v přírodě. A jako dospívající respondent přírodu také rád využíval, zejména při romantických procházkách po tanečních zábavách, ve dvou, jako kulisu k četbě básní a podobně.

3.2.3 Rozhovor 3

Respondent – muž, 45 let

1. Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace?

Dobré či špatné?

Dle respondenta 3 jsou vzpomínky na trávení volného času v období normalizace v podstatě velmi dobré. Jde jen o to, zda si je neidealizuje vzhledem k věku a odstupu od trávení volného času v dětství, jelikož období normalizace spadá výhradně do jeho dětství. „*K těmto vzpomínkám se rád vracím. Pro mě osobně je to období cca 6 až 11 let.*“

2. Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělal? Jak jste ho trávil? Prosím, popsat podrobněji.

Respondent 3 hovoří nejprve o tom, co je vůbec myšleno pod pojmem „volný čas“ a aktivity dle typu volného času dále člení.

V rámci každodenního dne se dle respondenta jednalo zejména o pohybové aktivity (trénink fotbalu v klubu, hraní s kamarády na městském dvorku – Smíchovské vnitrobloky, hlavně opět míčové hry, Pionýr).

Později, tedy ke konci 80. let, se už objevovaly první počítače a programátorské počiny.

Respondent se velmi rád vždy díval také na Magion a Vegu.

Víkendové trávení volného času bylo z části věnováno turistickým aktivitám v rámci Pionýru – většinou pochody do přírody v okolí Prahy bez nebo s přespáním ve stanech nebo pod širákem, a dále také např. fotbalovým zápasům. Z části to bylo ježdění s rodiči za prarodiči (pravidelně do Jižních Čech, občas do Krušných hor).

Respondent uvádí: „*Trávení volného času během prázdnin a delšího volna (zejména pak letní prázdniny), tak bylo v mém případě věnováno vždy pionýrskému táboru (většinou tři týdny). Zbytek prázdnin a delšího volna jsem trávil v Jižních Čechách u prarodičů. Jde o jihočeskou ves a hospodářství, takže šlo o aktivity vesměs jako jízda na kole, koupání v rybnících, hospodářské práce, účast na různých akcích vesnického života, apod. Pro mě velmi zajímavá činnost byla účast s mou tetou při její práci jako poštovní doručovatelky. Jezdil jsem s ní na motorce na poštu i po rajonu (3-4 vesnice v okolí), roznášel poštu, vybíral poštovní schránky, třídil poštu, razítkoval, atd.*“

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Jediné, co respondenta 3 v této souvislosti napadá, je, v kontextu dnešní doby, ježdění do zahraničí – např. letní nebo zimní dovolené. Opět v kontextu dnešní doby nebyla tak široká nabídka aktivit – nebyly mobilní telefony, sociální sítě, internet, tolik možností např. menších sportů, některé aktivity byly režimem stigmatizovány (např. skateboarding), jiné trendy sem dorazily mnohem později. Trávení volného času ale bylo více organizované. Respondent taktéž zmínil: „*Na druhou stranu, z mé osobní zkušenosti, protože jsme jiné možnosti neměli a neznali, tak já omezení nijak, ani zpětně, nepociťuji.*“

4. *Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?*

Respondent 2 hovoří o tom, že v podstatě s odkazem na věk už má nějaký odstup a zpětně vzpomíná vlastně dobře a rád. „*Ještě jsem ve svém věku politiku ani režim neřešil.*“

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Dle slov respondenta 3 se jej hlavně dotýkala Pionýrská organizace, avšak samozřejmě do toho spadají i sportovní kluby (např. fotbalový klub TJ Naftové motory) – tedy Tělovýchovné jednoty ČSTV.

Dále šlo také o Svazarm, Československý svaz mládeže, Jiskry. V hlavě respondentovi utkvělo také Hnutí Brontosaurus či aktivity sdružené pod Domy dětí a mládeže, např. stanice přírodovědců na Smíchově.

6. Jakou roli hrála příroda v trávení volného času v období normalizace?

Dle respondenta 3 hrála příroda v trávení volného času v období normalizace dosti velkou roli: „Protože jsme v rámci Pionýra fungovali jako turistický kroužek, tak jsme v podstatě veškerou aktivitu měli v přírodě. Tam jsme daleko od města nebo dohlížejících orgánů rozvíjeli dovednosti podle E. T. Setona nebo plnili bobříky podle Foglara. A zároveň jsme věděli, že to není úplně něco k vyprávění, tak to bylo i dobrodružné.“

Respondent dále hovoří o tom, že trávení volného času u prarodičů na jihočeské vesnici bylo v podstatě také hlavně o přírodě – vedle hospodářství byl děda navíc také myslivec. A věnoval se tak i dalším aktivitám, jako např. kola, rybníky, atd.

Ve zpětném pohledu lze říct, že příroda byla v tomto smyslu dle slov respondenta uvolněná a „demokratická“ a bylo v ní možné zažít i jakési uvolnění od svázanosti města a režimu.

3.2.4 Rozhovor 4

Respondent – muž, 47 let

1. Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?

I respondent 4 má na trávení volného času v době normalizace velmi dobré vzpomínky.

2. Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělal? Prosím, popsat podrobněji.

Respondent 4 uvádí: „*Patřím ke generaci dětí, které doma zanechaly školní aktovku, převlékly se a utíkaly hned ven.*“ Respondent žil na malé vesnici, kde byla velká skupina stejně starých dětí +/- 5 let, takže zahrát si fotbal a hokej nikdy nebyl problém. Dále jízda na kole, koupání v rybníce, tenis, nohejbal, pozemní hokej k tomu veškeré hry, které se v té době hrály, např. na vojáky, policajty, stavění bunkru, šipkovaná na schovávanou aj., bylo toho moc.

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Dle respondenta 4 omezení trávení volného času v období normalizace žádné nebylo, avšak pokud se děti chtěly něčemu věnovat, musely si vše ve své podstatě dosti často zařídit samy – branky si musely děti vyrobit, hřiště na tenis nakreslit na silnici atd. Dnes se např. ve vesnici, kde respondent žil v době normalizace, nachází multisportovní hřiště, ale nikdo na něm není, avšak to je již jiná otázka.

4. *Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?*

Hodnocení respondenta 4 je následující: „*Volný čas v době normalizace hodnotím velmi dobře. Jsem moc rád, že jsem vyrůstal v době, kdy neexistovaly počítače, tablety a ani mobilní telefony. Patrně bych dopadl stejně jako většina dnešní generace dospívajících dětí.*“

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Respondent 4 zmínil Sokol.

6. *Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?*

Respondent o přírodě v kontextu volného času v období normalizace hovoří následovně: „*V přírodě jsem trávil nejvíce času o prázdninách, kdy jsem jezdil pravidelně na tábory. Velice mi přirostla k srdci a do dnes se do ní skoro každodenně v*

rámci tréninku rád vracím. Protože jsem v dětství vždycky chtěl studovat lesnictví, což se mi nakonec nesplnilo, naučil jsem se o přírodě dost věcí.“

3.2.5 Rozhovor 5

Respondent – muž, 49 let

1. Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace?

Dobré či špatné?

Respondent 5 rozdělil vzpomínky na trávení volného času v období normalizace na 3 fáze – dětství bylo perfektní, na střední škole to bylo již horší a v dospělosti nejhorší.

2. Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělal?

Prosím, popsat podrobněji.

Respondent 5 uvádí, že většinou sportoval, hrál fotbal, a to závodně, což mu zabralo cca 90 % volného času. Dále uvádí: „Zbytek času jsem trávil s kamarády různými hrami (schovávaná, šipkovaná, hokej, atd.). Většinou to bylo o pohybu. Jako náctiletý jsem poslouchal hudbu (zejména nově nastupující hard rock nebo heavy metal, potom už všechno). Chodili jsme taky často do kina i letního.“

3. Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?

Respondent 5 o žádných omezeních v oblasti trávení volného času v období normalizace taktéž nehovoří a uvádí: „Nezdálo se mi, vůbec jsem si toho nevšiml. Od 15 do 18 let jsem byl ale na vojenské škole, kde byl režim přísnější než jinde, takže jsme měli málo vycházek a osobní volno bylo organizované. Někdy i různými kulturními akcemi, případně schůzemi SSM, takže nic moc. Myslím si, že ostatní školy i internáty to měly trochu svobodnější.“

4. Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?

Co se týče hodnocení trávení volného času v době normalizace, respondent 5 zmiňuje: „Přestože jsem velký demokrat a nikdy bych tuto dobu nechtěl vrátit, myslím si, že děti v této době měly spoustu pohybu, nebyly tak náročné a dokázaly žít lépe v kolektivu. V podstatě jsme jako děti nic neměly, ale byly jsme šťastnější a optimističtější. Obézni dítě bylo výjimkou a také terčem posměchu.“ Na druhou stranu respondent poukazuje na to, že kulturní akce, oslavy 1. máje, osvobození atd., byly doprovázeny různým „tlacháním“ a někdy volno ubrala i pracovní sobota. Když se tudíž na to respondent podívá zpětně, vidí to dnes velmi absurdně.

5. Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?

Respondent 4 zmiňuje Jiskru, Pionýr, SSM, což sám absolvoval. Dospělí byli ještě v ROH. Byly to také Tělovýchovné jednoty, přičemž jej překvapuje, že zůstaly do dneška.

6. Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?

Respondent 5 uvádí: „Já jsem bydlel na vesnici a potom v malém městě, takže pro nás byla příroda samozřejmostí, ale děti z velkých měst jezdily na tzv. školy v přírodě, protože města byla zatížena velkou průmyslovou výrobou nebo těžbou. Nepřipadá mi, že by se to nějak řešilo. Na druhou stranu, když srovnám stav lesů za normalizace a nyní, tak u nás byly cesty a chodníčky nádherné. V současné době jsou zarostlé nebo zničené různými dopravními prostředky.“

3.2.6 Rozhovor 6

Respondent – muž, 52 let

*1. Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace?
Dobré či špatné?*

Respondent 6 má na trávení volného času v období normalizace jen dobré vzpomínky.

2. Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělal? Jak jste ho trávil? Prosím, popsat podrobněji.

Respondent k této otázce uvádí: „*Svůj volný čas jsem trávil především sportem, sportovním vyžitím. Byl jsem členem mnoha sportovních oddílů. Hrál jsem lední hokej. Dělal jsem atletiku, později závodil na jízdním kole, tedy cyklistika.*“

3. Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?

Respondent 6 v období od 10 do 17 let nepocítil žádné negativní vlivy. Měl to štěstí, že mohl využívat svůj volný čas dle svých zájmů – v jeho případě to byl samý sport. V této době bylo možné kdekoliv získat sportovní vybavení zcela zdarma, což v současné době asi tak úplně neplatí. Respondent se domnívá, že ve svém městě měl ke sportování v této době velmi dobré podmínky a sport byl podporován nikoliv pouze ze strany sportovních oddílů, ale taktéž ze strany jeho rodičů.

4. Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?

Respondent se v rámci této otázky vyjadřuje pouze ke sportu: „*Myslím si, že v té době byla výhoda, že existovala tréninková střediska vrcholového sportu mládeže, což dnes již chybí, jak v atletice, i u jiných sportů. V současné době, pokud se nepletu, jsou akademie akorát v ledním hokeji, popřípadě ve fotbale. Je to dnes daleko více o penězích, než to bylo v té době.*“ Dále uvádí, že dnes samozřejmě naprosto jiné možnosti, daleko širší uplatnění v řadě jiných odvětví, ať již sportovních nebo kulturních. Je tu jednoznačně daleko více možností, festivalů, volných kroužků, jak nových sportů, tak třeba oborů, kterých se děti mohou věnovat.

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Respondent 6 zmiňuje velké množství sportovních oddílů, které vedli většinou dobrovolníci, zcela nezištně a zdarma, kterých je teď v současné době ubývá. Dále zmiňuje tréninková střediska mládeže, která byla bohužel všechna zrušena, a střediska vrcholového sportu mládeže, která byla také zrušena. Obrovská škoda byla, že v období normalizace nemohla fungovat organizace, jako je Skaut, Junák. To jsou organizace, které vedou lidé, kteří mají velice kladný vztah k přírodě. Dle slov respondenta v této době fungovaly jen pionýrské oddíly, popřípadě Jiskřička. „*Upřímně, jako dítě jsem musel být členem těchto organizací, na což teď moc hrdý nejsem, ale prožívali jsme to v klidu, bez nějakých emocí.*“

6. *Jakou roli hrála příroda v trávení volného času v období normalizace?*

Respondent 6 hovoří o tom, že v oblasti trávení volného času příroda hrála velkou roli. „*Byli jsme téměř pořád v přírodě a užívali si to. Vzpomínám na tato prožitá léta v dobrém.*“

3.2.7 Rozhovor 7

Respondentka – žena, 46 let

1. *Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?*

Respondentka 7 má na trávení volného času v období normalizace dobré vzpomínky: „*Po splnění povinností doma (pomoc v domácnosti – praní, úklid, zahrada) jsem trávila čas aktivně venku s kamarády. Na vsi nebyla možnost kroužků, takže jediný, na který jsem chodila, byl kroužek hasičský. Přestože se jednalo o hasičský kroužek, trénovala se tam také např. střelba, běh, vázání uzlů, orientace, atd.*“

Dle slov respondentky byl kontakt s kamarády opravdový, nikoliv virtuální přes sociální síť. Respondentka měla hodně pohybu, zážitků, zábavy. Nikdo neřešil oblečení, značky, sociální poměry. Své problémy si vrstevníci mezi sebou řešili sami a rodiče či

škola do nich nezasahovali – až do okamžiku, kdy situace překročila meze. Nikdy rodiče neřešili dětské hádky. Pokud do nich zasáhli, bylo upozornění a poté fyzický trest nebo nějaká práce navíc. Více jsme si vážili věcí, dárků, jižního ovoce.

Respondentka má však i špatné vzpomínky. *„Ponižování dětí od učitelů ve škole. Dítě – školák neznamenal pro učitele nic. Lehko potom učitel svým přístupem uvrhl jednotlivce na okraj skupiny, protože stejný přístup poté aplikovali i kamarádi a vrstevníci. Byla zde patrná kategorizace dětí podle politické orientace rodin. Zatěžování dětí politickými nesmysly, které se musely učit nejen ve škole i na kroužcích.“*

2. *Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělala? Prosím, popsat podrobněji.*

Respondentka 7 uvádí: *„Hráli jsme si v lese, stavěli bunkry. Lovili ryby z potoka rukama. Chodili s rodiči na túry a výlety. Autem se jezdilo výjimečně. Více jsme jezdili na kole, chodili pěšky, jezdili autobusem.“*

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Dle respondentky 7 bylo trávení volného času omezeno pouze povinnostmi. Doma se zelenina a ovoce pěstovaly na zahradě, sušilo se seno pro králíky a děti zde musely pomáhat. Sama respondentka se necítila v této době nikterak omezována. *„Tehdy mi to vůbec nepřipadalo. S rodiči jsme jezdili na Slovensko, do Maďarska, do východního Německa. Nikdy mne nenapadlo, že bych mohla i jinam. I když jen pouhý pohled přes hranice do zakázaného Rakouska byl tehdy zážitek.“*

4. *Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 7 hovoří o tom, že jí nic v době normalizace nechybělo a ráda na to vzpomíná, nebo spíše si v tu dobu neuvědomovala, že by jí mohlo něco chybět. Určitě jsou určité věci, které dle respondentky mohl tehdejší režim dělat lépe, např. sportovně nebo jinak nadané děti z menších měst nebo vesnic měly jen malé možnosti se realizovat a růst. Chyběly kroužky apod.

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 7 zmiňuje hasiče, přičemž Pionýru se vyhnula.

6. *Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?*

Dle respondentky 7 hrála příroda při trávení volného času v době normalizace velkou roli: „*Většinu času jsme v ní trávili.*“

3.2.8 Rozhovor 8

Respondentka – žena, 47 let

1. *Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?*

Respondentka 8 má na trávení volného času v době normalizace dobré vzpomínky – nešlo o nic neobvyklého a nemá tudíž ani žádné špatné vzpomínky, které by s normalizací souvisely.

2. *Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělala? Prosím, popsat podrobněji.*

Období normalizace bylo pro respondentku obdobím jejího dětství. „*Volný čas jsem trávila s partou venku. Hráli jsme vybíjenou, skákali gumu apod.*“

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Respondentka 7 jako dítě neměla v období normalizace pocit, že by byla nějak omezená a žádné problémy si nevybavuje.

4. *Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 8 trávení volného času v období normalizace hodnotí následujícím způsobem: „*Myslím si, že jsem strávila normální dětství. Normalizace se na něm nijak nepodepsala.*“

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Pionýři a Jiskry.

6. *Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 8 hovoří o tom, že je z Prahy, kde Měla možnost chodit do parku. Dále uvádí, že o víkendech svůj volný čas trávila u babičky a o prázdninách jezdila, stejně jako ostatní děti, na tábory nebo na dovolené s rodiči. Šlo o takovou dětskou klasiku, lezení po stromech, koupačky v rybníku v zimě na sáňky po pražských kopcích.

3.2.9 Rozhovor 9

Respondent – žena, 48 let

1. *Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?*

Respondentka 9 uvádí, že má na trávení volného času v období normalizace dobré vzpomínky: „*V týdnu jsem měla hodně kroužků. O víkendech jsme jezdili s rodinou a dalšími příbuznými na chalupu k mé babičce na venkov.*“

2. *Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělala? Prosím, popsat podrobněji.*

Respondentka 9 se věnovala v rámci svého volného času řadě činností: „*Chodila jsem do Lidové školy umění, od 8 let 1x týdně na keramiku (tedy od roku 1982 až do revoluce 1989), od cca 11 let (1985 - 1989) také na malování, chodila jsem 1x týdně zpívat do sboru (1985 - 1989), hrála jsem na kytaru a od roku 1987 i do fotografického*

kroužku. Dále mě rodiče přihlásili na němčinu (od r. 1986 - 1989) - to bylo formou školního předmětu (kroužku) navíc hned po škole. K tomu jsem ještě plavala.“

Volný čas trávila také však doma, kde si četla Čtyřlístky, časopis ABC a Karla Maye (např. Poklad na Stříbrném jezeře). Ráda doma také malovala a s rodiči či kamaráda respondentka hrála společenské hry – např. Z pohádky do pohádky, dámu, šachy, karty aj.

Víkendy respondentka trávila s rodinou na chalupě na vesnici, kde se svými sestřenicemi a kamarády jezdila celé dny na kole, chodila k rybníku, večer dělala táboráky a hrála na kytaru.

3. Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?

Respondentka 9 hovoří o určitých omezeních v oblasti trávení volného času v období normalizace: *„Musela jsem povinně zpívat nebo recitovat na všech školních akcích. Nesměla jsem se přihlásit ve škole na kroužek s výukou angličtiny. Stále nutili rodiče, abych chodila do Pionýra, kam jsem nenastoupila, a pak nedostala doporučení na střední školu.“*

4. Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?

Respondentka 9 se domnívá, že trávení volného času v období normalizace bylo ve své podstatě dosti podobné současné době – fungovaly Lidové školy umění (dnes ZUŠ). V porovnání se současností děti trávily mnohem více času venku, na čerstvém vzduchu, více četly, malovaly, jelikož nebyla žádná „moderní“ technika, jako jsou mobilní telefony, tablety, počítače. V této době byla levná pevná linka 1 místní hovor = 1 Koruna: *„Telefonovala jsem s kamarády i 2 hodiny.“*

5. Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?

Respondentka 9 zmiňuje Jiskru, Pionýr, Lidovou školu umění.

6. Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?

Dle respondentky 9 hrála příroda v oblasti trávení volného času v době normalizace velkou roli. „Byla jsem v přírodě a venku celé víkendy (prakticky od rána do večera).“

3.2.10 Rozhovor 10

Respondentka – žena, 51 let

1. *Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace? Dobré či špatné?*

Respondentka 10 na svůj volný čas vzpomíná velmi ráda a dle jejích slov to byl krásný čas dětství a mládí: „Pro mě nostalgie.“

2. *Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělala? Prosím, popsat podrobněji.*

Respondentka 10 začíná vzpomínání na trávení volného času v období normalizace následovně: „Jakmile jsem přišla ze školy, napsala úkoly, šla jsem ven na hřiště hrát s chlapci fotbal, nebo jsem šla na kovové prolejšačky s holkama. Hráli jsme vybíjenou, přehazovanou. Jezdili jsme na kole. V létě jsme se koupali v potoce, v požární nádrži. Lezli jsme po stromech, hráli na schovávanou. V zimě jsme chodili bruslit, jezdili jsme na igelitových pytlích z kopce. Posedávali jsme na autobusové zastávce, na hřbitovních schodech.“

Dále pokračuje, že na dovolené s rodiči respondentka nikdy nebyla, protože jako rodina nikam nikdy nejzdili – její rodiče pracovali v zemědělství, u zvířat, chodili stále do práce. Občas jsme jeli navštívit tetu a strejdu autem. O letních prázdninách respondentka jezdila na Moravu k tetě, na cca 14 dnů až 3 týdny.

Na střední škole respondentka chodila občas běhat, navštěvovala své kamarádky, když to šlo – jezdila za nimi vlakem nebo autobusem. Poté s nimi občas chodila také do

letního kina a někdy na diskotéku. Navštěvovala taneční kurz, a to s některými spolužáky ze střední školy. Od školy chodila spolu s dalšími vrstevníky na školní chmelové brigády. Pokud to bylo možné, o letních prázdninách respondentka chodila na brigády – do zemědělství, a to poklízet zvířata.

Respondentka 10 své vzpomínání uzavírá následujícím způsobem: *„Ve škole jsme se v rámci dílen učili praktickým věcem, dále jsme měli hodiny vaření. Na druhém stupni jsme se učili šít a vyšívat v kroužku domácí nauky. Chodila jsem do sportovního kroužku, pak do sportovních her, v osmé třídě na sborový zpěv, do atletického kroužku. Nacvičovali jsme na spartakiádu. Na gymnáziu jsem navštěvovala kroužek hudební výchovy a sportovní hry – od druhého ročníku sportovní střelby.“*

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Respondentka 10 svůj volný čas trávila tak, jak chtěla, tedy především neorganizovaně. Pak byly organizované akce, kde se dodržovala určitá pravidla. Byly určité akce, na kterých se vyžadovala přítomnost, stejnokroj – oslavy svátku práce (prvomájový průvod), výročí osvobození republiky sovětskou armádou...

4. *Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 10 uvádí: *„Ve svém volném čase jsem dělala, co jsem chtěla a mohla. Co mi bylo dovoleno rodiči. Chtěla jsem se učit hrát na klavír, ale rodiče mě nechtěli nikam vozit, ani mi zaplatit hodiny klavíru, natož mi ho pořídit.“*

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 10 zmiňuje: ve škole na prvním stupni – JISKRA, na druhém stupni – PIONÝR, na gymnáziu – SVAZARM. Dále vzpomíná také na Dům pionýrů.

6. *Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?*

Dle respondentky 10 příroda hrála při trávení volného času v období normalizace zajisté důležitou roli: *„Jakmile jsem mohla jít ven, byla jsem s kamarády nebo sourozenci venku. V létě, v zimě, po celý rok.“*

3.2.11 Rozhovor 11

Respondentka – žena, 54 let

*1. Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace?
Dobré či špatné?*

Respondentka 11 uvádí: *„Dobu normalizace jsem prožívala víceméně jako dítě/mládež, jako studentka střední školy. Poté v zaměstnání jako ředitelka mateřské školy v Maršovicích. Vzpomínky na tuto dobu mám očima dítěte spíše dobré, i když jsme se povinně učili ruský jazyk.“*

Respondentka taktéž hovoří o tom, že její rodiče, ani nikdo další z rodiny, nebyl v KSČ, i když tatínek byl učitel na 2. stupni ZDŠ (Základní devítiletá škola) a stále vedení chtělo, aby tam vstoupil. Měl aprobaci na cizí jazyky, ale nemohl je oficiálně učit – šlo o německý jazyk a anglický jazyk. Pouze musel vyučovat ruštinu. Německý a anglický jazyk učil jen jako zájmový kroužek. Ráno od 7:00 do 8:00 tam chodilo cca 5 dětí ostatních učitelů na škole, včetně mne, proto to bylo vedením tolerováno.

„V roce 1975 jsme si koupili první auto značky Škoda a mohli jsme jet na dovolenou k moři do Bulharska pod stan – tam se smělo. Pamatuji si, jak nás pod tím stanem potloukly kroupy.“ Dle slov respondentky to byla skvělá dovolená plná zážitků. Pro dítě to bylo dobrodružství, pro rodiče až tak ne. Později poté jako rodina mohli vyjet díky členství maminky respondentky v ROH na rekreaci do bungalovů v Bulharsku, kam se létalo letadlem: *„Bylo to úžasné a jsou to vzpomínky a zážitky, na které nikdy nezapomenu.“*

Co se týče špatných vzpomínek na dobu normalizace, respondentka vzpomíná na to, že její rodiče vždy mluvili o velké byrokracii při vyřizování povolení při cestování (např. výjezdní doložky), třeba za rekreací nebo za nákupy do NDR, odkud se nesmělo některé zboží vyvážet, a tak se různě schovávalo. Např. ženy si chtěly přivést spodní

prádlo, tak si třeba 2 až 3 podprsenky oblékly na sebe a doufaly, že nebude osobní prohlídka na hranicích. *„Paradoxně to byly adrenalinové zážitky, které díky Bohu neměly nikdy negativní konec. Ani když bratr z NDR ve vlaku pašoval kabely k elektrickým kytarám. To byl opravdu strach. Nikdo z dnešní mládeže si nedovede představit, jaký by to byl průšvih, kdyby se na to přišlo. Spousta zboží u nás nebyla!“*

2. *Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělala? Prosím, popsat podrobněji.*

Respondentka 11 pochází z vesnice (později městys) Bystřice, přičemž již od útlého věku měla kladný vztah k hudbě a zpěvu: *„Chodila jsem do Lidové školy umění, na housle a do pěveckého sboru. Samozřejmě jsme se účastnili různých soutěží. Bavilo mě zpívat i recitovat, tak mi to nevadilo ani v ruštině. Dokonce jsem měla z dobrého umístění v soutěžích vždy radost. Radost z úspěchu a motivaci potřebuje asi každé dítě.“* Dále respondentka uvádí, že si ve volném čase dopisovala s ruskou dívkou ze Samarkandu, což ji moc bavilo a líbily se jí také pohlednice krásných barevných chrámů, které mi v dopisech posílala. Kromě Rusky si respondentka dopisovala také s Němkou, cca 10 let, se kterou se seznámila na jedné z dovolených s rodiči u Baltu. Poté se taktéž navštívily vzájemně ve svých rodinách. Zúčastnila se „Mezinárodního festivalu mládeže a studentstva“, což byl pro mladou dívku úžasný zážitek. Toto téma poté uplatnila v písemné maturitní práci z ruského jazyka. Respondentka dále vzpomíná: *„Můj dědeček i můj otec byli promítači v kině v Bystřici, tak jsem chodila ve volnu v neděli odpoledne ráda pravidelně do kina na dětská představení. Některé soboty jsem chodila recitovat na MNV ke svatebním obřadům a k vítání občánků. Všechno mě to moc bavilo. Byla jsem taková akční a příliš nestyděla jsem se.“*

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Respondentka 11 hovoří o tom, že v danou dobu dětství/mládí žádné omezování necítila: *„Spíše nám jako mládeži potom vadilo mít určité věci/činnosti dané, určené a*

musely se vykonávat. Byla to prostě povinnost a každý to musel splnit. Např. jsme se měli účastnit 1. máje, ten povinný jazyk ruština, jak jsem již zmiňovala.“

Respondentka zmiňuje, že její vzdálenější příbuzná emigrovala v roce 1968 do Kanady: *„Nesměli jsme o tom později nikde mluvit, ani to psát do nějakých dotazníků. Po roce 1989 nás ta příbuzná i s rodinou přijeli navštívit do Bystřice. Hned potom, jak se otevřely hranice, vyrazili jsme do Rakouska na nákupy, s aerobikem na cvičení do Francie a Itálie.“* Bylo to spíše o tom, že rodiče respondentky si museli dávat pozor, kde co říkají a vždy nakazovali, ať o tom děti mlčí, jinak z toho bude problém.

4. Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?

Respondentka 11 hovoří o tom, že mohla dělat, co jí bavilo. Ráda tancovala, a proto ji velmi naplňovalo nacvičování různých vystoupení a soutěží v rámci tělocviku ve škole: *„Se spolužačkami jsme byly celkem úspěšné a měly jsme skvěle naplněný volný čas. Bylo mnoho kroužků a každý si našel to své, co ho bavilo. Finančně to bylo v pohodě, ne jako dnes. Dnes může de facto provozovat své záliby člověk, který vydělává více peněz.“* Dále uvádí, že dříve všechny děti z okolí, co znala, někam chodily. Vždy po škole měl každý svůj oblíbený zájmový kroužek – sportovní, výtvarný, divadelní, atd.

Co se týče toho, co by mohl předchozí režim v oblasti volného času dělat lépe či jinak, respondentka zmiňuje, že sice není žádný politolog, avšak nic není jen černé nebo jen bílé. *„V rámci možností jsem prožívala dobu normalizace bez nějaké velké újmy. Menší pocity úzkosti jsem zažívala občas, když rodiče rozebírali politickou situaci a v co by ta politická situace mohla vyústit. Byla jsem malá, ale ten pocit úzkosti a strachu si vybavuji dodnes. Otcův výraz, když se o tom bavil s matkou. Jinak moji rodiče a vůbec naše rodina příliš o politice doma nehovořila.“* O politice rodiče respondentky nemluvili ani venku, jelikož to by mohlo dopadnout hůře. Tehdy vše viděla pouze očima dítěte, dnes to člověk již vidí dospělými očima a uvědomí si, co všechno bylo špatně: *„Jenže tenkrát jsme v té době žili, přišlo mi, že jsme na tom každý podobně, nebyly takové rozdíly. Povinnosti prostě měli všichni.“*

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 11 byla „dobrovolně – povinně“ členem Jisker a Pionýra, avšak ani na účast v těchto organizacích nemá vyloženě negativní vzpomínky. Dobrovolně však jejich členem být nechtěla. *„Do průvodu na 1. máje jsme museli v pionýrském stejnokroji, za každého počasí a později jsem i v SSM – Socialistický svaz mládeže. I to bylo spíše o scházení se kluků a děvčat v klubovně a na občasných brigádách. Nic negativního. Spíš vzpomínky na první zamilovanost atd.“*

6. *Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 11 své dětství strávila na vesnici: *„Jako dítě jsem na vesnici měla k přírodě hodně blízko a ráda jsem chodila s kamarádkami skoro každý den odpoledne ven. Blízko byl les, tam jsme si stavěly bunkry, nebo když byla na poli kukuřice, vyráběly jsme si s děvčaty z těch klasů panenky a dělaly jim pokojíčky, domečky. S partou jsme se schovávali pod jedním velkým kaštanem na lavičce a jen si povídali. Nebo jsme se složili na síť a na míč a hráli na hřišti volejbal. Večer se nám ani nechtělo domů.“* Kromě toho respondentka jako dítě velmi ráda chodila s tatínkem na procházky po okolí Bystřice a ráda s ním objevovala neznámá místa a cesty. *„Zkrátka jako děti, i později, jsme stále byly v přírodě. Dalo by se říci, stále na čerstvém vzduchu a v pohybu.“*

3.2.12 Rozhovor 12

Respondentka – žena, 55 let

1. *Jaké jsou Vaše vzpomínky na trávení volného času v období normalizace?
Dobré či špatné?*

Respondentka 12 má na trávení volného času v období normalizace velmi dobré a veselé vzpomínky: *„Vyrůstala jsem na vesnici, která byla blízko okresního města. Nevzpomínám si na žádné špatné věci. Možná to bylo i tím, že v naší rodině se o politice a politických událostech moc před dětmi nehovořilo. Občas měli otec nebo matka připomínky na politické dění, konkrétně si nevybavuji, spíše o tom hovořili spolu o*

samotě a nás tím nechtěli zatěžovat. Za sebe mohu mluvit jen pozitivně, co se týká mého dětství a mládí.“ Respondentka uvádí, že u nich na vesnici na tom byli tak nějak všichni stejně a ani si nevzpomíná, že by se někdo nad někým povyšoval.

Z pohledu dobrých vzpomínek hovoří respondentka o tom, že její dětství a dospívání v této době bylo radostné a plné zábavy a her. Ve škole bylo na výběr spoustu kroužky, a proto chodila např. do přírodovědeckého a turistického kroužku. Spolužačky navštěvovaly fotografický kroužek a někdy mohla podívat a sledovat, jak vzniká fotografie, celý ten proces a techniky vyvolávání fotek, což pro ni bylo velmi zajímavé. Také sportovní hry byly super. Respondentka uvádí: *„Asi tak v 6. třídě jsem dostala nabídku navštěvovat střelecký kroužek. Byla jsem nadšená. V rámci tohoto kroužku jsem závodila a reprezentovala náš oddíl až do 18 let. Vzpomínám na to ráda. Trénovali jsme jedenkrát týdně na střelnici. Nejdříve jsme stříleli ze vzduchovky. Jezdili jsme jednou za měsíc na závody. Měli jsme moc dobré výsledky, většinou jsme se umísťovali na prvních místech, někdy na druhých. Opravdu jsme sbírali úspěchy, na to, z jak malé vesnice jsme pocházeli.*“ Respondentka hovoří taktéž o soustředěních, která se konala jednou za rok, a to v létě. Užila si spolu s ostatními spoustu zábavy a legrace, odváželi si krásné zážitky. Od 16 let začala trénovat s malorážkou, přičemž vše bylo hrazené, od nábojů, pušek, až po pobyty na soustředěních a výjezdy na závody, kam bylo třeba. Z medailí byla vždy velká radost a byla to také obrovská motivace dál. Trenéři byli velmi pyšní. Bylo tam cítit takové to opravdové nadšení a zápal pro střelbu. V dnešní době jde o hodně nákladný sport, bez sponzorů je to dnes nemyslitelné. *„Pro chudší rodiny je to nemožné, což je velká škoda, protože i děti ze sociálně slabších rodin mohou být velmi nadaní. V tom je dnešní doba v určitých směrech velmi nespravedlivá. Z naší obce Postupice u Benešova pochází a základy střelby získal Miroslav Januš, který vybojoval bronz na Letních olympijských hrách v Atlantě, v roce 1996. Byl mistr světa a Evropy ve sportovní střelbě, Střelec roku 2003 a celkem získal 120 cenných kovů. Jistě se výrazně zapsal do historie tohoto sportu.*“

Co se týče špatných vzpomínek, dle respondentky nebyli ničím a nikým omezováni: *„Jenom rodiči, když jsme přinesli špatnou známku.*“ Respondentka si ani nevzpomíná na žádnou špatnou situaci a v této době jí připadalo, že mezi dětmi a mládeží nebyly takové rozdíly, nebo tak výrazné rozdíly v těch možnostech vyžití jako

dnes. V dnešní době mi je opravdu kolikrát mladých a dětí líto, když rodiče nemají takové příjmy, aby jejich děti mohly docházet na kroužky, které by je bavily a rozvíjely je.

2. *Jak vzpomínáte na svůj volný čas v období normalizace? Co jste dělala? Prosím, popsat podrobněji.*

Dle respondentky 12 na vesnici, ve které žila, bylo stále co objevovat: „*Chodily jsme jako děti do lesa, k rybníku, na různé výpravy do okolí. Byly jsme parta čtyř děvčat a moc rády jsme jezdily na kole a vůbec jsme dost sportovaly, jako běh, cvičení a turistika. Měly jsme i takovou svou klubovnu u jedné z kamarádek na zahradě. Tam jsme často plánovaly naše budoucí aktivity a výlety. Nikdy jsme se nenudily, to jsme neznaly. Největší trest bylo pro nás být doma, když náhodou přišla špatná známka ve škole. Neustále jsme si vymýšlely zábavu, samozřejmě škola musela být na prvním místě a školní výsledky tomu musely odpovídat, ale ani jedna z nás se neučila špatně.*“ Paradoxně i bez peněz nebo malého kapesného si děti užívaly spoustu zábavy. Dnes je potřeba více peněz, aby se děti zabavily.

V zimě, tehdy ještě byly takové zimy, že bylo hodně sněhu a zima byla zima, respondentka s ostatními dětmi lyžovala, sáňkovala a hodně bruslila na rybníce. „*Vždy se tam sešla skoro celá vesnice a vymýšleli jsme sestavy na bruslení a dělali závody.*“ V souhrnu konstatuje, že na tuto dobu moc ráda vzpomíná, jelikož má skutečně spoustu krásných vzpomínek a dětství a mládí. Samozřejmě dnes je to limitované i počasím, zimy jsou takové, že mnohdy rybníky ani pořádně ani nezamrznou, takže děti musí jít na zimní stadion, kde se platí.

3. *Bylo trávení volného času v období normalizace nějak omezeno? Případně jak?*

Dle respondentky 12 trávení volného času nebylo v této době ničím omezováno. Děti měly možnosti velkého vyžití. Mohly si vybrat, co koho zajímalo. Byl rozsáhlý a pestrý výběr nejrůznějších kroužků. Týkaly se sportu, vědy, přírody, umění. Bylo toho opravdu dost. Snad každý si mohl něco najít, co ho zajímalo a bavilo. Respondentka

uvádí: „*Opravdu jsem se necítila vůbec omazována. Moje vzpomínky jsou jen dobré, milé a veselé. Jenom nám trochu vadil povinný prvomájový průvod v okresním městě v Benešově. Několikrát do roku byly pracovní soboty, ty se nám také moc nelíbily, protože nás to zdržovalo od zajímavějších aktivit. Ale prostě to tak bylo dané a my jsme to tak vykonali. Brali jsme to jako povinnost, kterou jsme si museli splnit. Neviděli jsme v tom zásadní a velký problém.*“

4. Jak dnes zpětně hodnotíte trávení volného času v období normalizace?

Respondentka 12 hovoří o tom, že trávení našeho volného času v době jejího dětství a mládí bylo bezvadné: „*Prakticky nikdy jsem nepocítila nudu nebo nicnedělání, flákání se. Po škole jsme mohli navštěvovat školní družinu a tam jsme vyráběli různé výrobky, hráli jsme divadlo. Byl tam dokonce takový dramáček pro malé děti. To bylo pěkné v tom, že jsme se tam tak trochu naučili překonávat stud před ostatními a nebáli se vystupovat před více lidmi. Hrála se třeba vybraná pohádka, jednoduché texty pro nás děti, kostýmy nebyly, každý si nějak vždy dal dohromady ten pro svou roli, ale byla to velká zábava.*“ Dále se tam hrával dle respondentky stolní tenis, což byl v té době také velmi oblíbený a žádaný sport, ale to je i dnes. Někteří z jejích vrstevníků v něm hodně vynikali a byli úspěšní i na okrese a výš. Respondentka taktéž přidává velmi zajímavý postřeh: „*Zdá se mi, že v dnešní době spolu děti a mládí nekomunikují tolik. Méně si povídají, tráví spolu méně času. Pravděpodobně je to přetechnizovanou dobou, všichni mají mobil, počítač a další elektroniku. To za nás vůbec nebylo a více jsme spolu jako děti komunikovaly.*“

Respondentka dále uvádí, že organizačně bylo trávení volného času pro děti na velmi dobré úrovni, hlavně od vedení a provozu různých kroužků i dětských táborů v té době nazývaných Pionýrské tábory. Děti se na těchto táborech zdokonalily v mnoha zajímavých věcech. Také tam šlo o prohlubování samostatnosti, šikovnosti a zdatnosti. Dělal se tam táboráky, hrálo se na kytaru a děti se naučily spoustu písniček. Většinu zúčastněných se tyto tábory velmi líbily a jezdily pravidelně každý rok. Dnes je to opět o penězích. Mnohdy letní dětské tábory stojí tolik, že rodiče nemají šanci tam své děti poslat. Pokud mají dvě a více dětí, je to pro některé rodiny nemyslitelné a nedosažitelné.

„Mě osobně se tábory moc líbily, opravdu jsme se tam naučili mnoho nových dovedností, a hlavně se seznámili s fajn kamarády. Ráda na to vzpomínám.“

Dále respondentka zmiňuje také hodiny tělesné výchovy na základní škole, v pozitivním slova smyslu: *„Tělesná výchova nám také hodně dala, myslím, že více než v této době. Dle mého názoru jsou dnešní děti šizeni a v této oblasti a jsou velmi šetřeni, někdy až zbytečně. Troufám si říci, že většina dnešních dětí má horší kondici a fyzickou. Je více obézních dětí a jsou leniví. Je to samozřejmě dané z rodiny a výchovou. Rodiče dnes děti omluví z tělesné výchovy. Za nás to nebylo tak časté, cvičili všichni stejně bez výjimky, bylo to tak dané a nastavené.“*

5. *Vzpomenete si na nějaké hnutí/organizace v rámci trávení volného času v období normalizace?*

Respondentka 12 si vzpomíná, že menší děti na prvním stupni mohly být v Jiskříčkách, pak vstupovaly do Pionýra. Středoškoláci docházeli do SSM. Vše poplatné komunistické době: *„Většina mých vrstevníků tam chodila ráda a se zájmem. Byla to příjemná a zajímavý náplň našeho času. Volný čas byl smysluplně využíván a tráven. Děti a mládež si tak tvořila krásné vzpomínky a zážitky. Utvářela se zde pevná přátelství, která často přetrvávají dodnes, dětem byly takto rozšiřovány obzory. Děti měly určitý režim. Byl to jakýsi závazek/povinnost tam docházet, chovat se tam určitým způsobem.“*

5. *Jakou roli hrála příroda při trávení volného času v období normalizace?*

Dle slov respondentky 12 příroda byla pro děti naprosto zásadní a nedokázaly si ani představit být po vyučování ve škole doma: *„Po vyučování jsme byli v různých kroužcích, co koho zajímalo a bavilo, poté hurá ven. V létě k rybníku plavat, závody v plavání, jezdit na kolech, volejbal. Vždy jsme dali dohromady velké týmy ke sportování. Ven jsme chodili většinou za každého počasí. V zimě k rybníku bruslit nebo na velký kopec lyžovat a sáňkovat. Prakticky pořád jsme byli v pohybu a sportovali. Zde bych také podotkla, že málokdo byl obézní, často se nemarodilo. Tím, že jsme byli venku za každého počasí, byli jsme otužilí a měli jsme dobrou imunitu.“*

Respondentka taktéž hovoří o tom, že nikdy přírodu úmyslně děti neničily, jak se tomu často stává dnes. Dělal si táboráky, ale vždy zodpovědně oheň uhasily a vše po sobě uklidily. K tomu byly děti vedeny ze strany svých rodičů. Dále také nebylo tolik plastů a na přírodě to bylo znát: „Dnes se jde na houby a všude jsou poházeny odpadky. Přijde mi, že v období mého dětství to bylo dané společností, vážit si životního prostředí kolem sebe a chovat se s respektem a pokorou k přírodě. Dnes je spousta vymožeností, ale paradoxně mi připadá, že v některých oblastech jsme se posunuli spíše zpět.“

3.3 Zhodnocení rozhovorů

Rozhovorů se zúčastnilo celkem 12 respondentů, kteří hovořili primárně o svých vzpomínkách na trávení volného času v době normalizace:

- vzpomínky na trávení volného času (dobré/špatné);
- konkrétní aktivity v oblasti volného času;
- omezení v oblasti trávení volného času;
- zpětné hodnocení trávení volného času;
- hnutí/organizace v oblasti trávení volného času;
- role přírody v rámci trávení volného času.

Všichni respondenti se shodují na tom, že na dobrou trávení volného času v období normalizace mají primárně pozitivní a velmi dobré vzpomínky a rádi se tak do tohoto období svými myšlenkami i nyní vrací. V této době existovala spousta možností, jak volný čas trávit, ať se již jednalo o sportovní aktivity či kulturní aktivity (kino) apod. Respondenti nejčastěji hovořili o sportovních či pohybových aktivitách, ať se již jednalo o fotbal, volejbal či jiné míčové hry, ale i plavání, bruslení a bobování (v zimě), účast v různých oddílech a kroužcích (zpěv, hudba, turistika) nebo prolejšačky apod. Děti trávil obrovské množství času venku, a to jak v létě, tak v zimě. Co se týče omezení v oblasti volného času, respondenti byli v této době dětmi a jako děti ve své podstatě žádná omezení ani nepocítovali. I zpětné hodnocení volného času je ze strany respondentů převážně pozitivního rázu. Mezi nejčastější hnutí/organizace v oblasti trávení volného času patřily v době normalizace především: Pionýr, Jiskra, Svaz pro

spolupráci s armádou (Svazarm), Socialistický svaz mládeže (SSM), Československý svaz mládeže, Tělovýchovné jednoty ČSTV, Domy dětí a mládeže, Dům pionýrů apod. Respondenti se dále shodli taktéž na obrovské roli přírody v rámci trávení volného času, jelikož děti v této době trávily svůj volný čas především venku, na čerstvém vzduchu a veškeré jejich aktivity byly s přírodou úzce provázány. Pionýrská organizace byla v době normalizace klíčovou a hlavní nesportovní volnočasovou organizací určenou pro školní mládež, jejímž cílem bylo organizovaně a smysluplně řídit volnočasové aktivity mládeže a zároveň ideologicky působit a vychovávat loajální občany vůči režimu. V okamžiku nástupu normalizace vznikla Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže, které však opět podléhala kontrole ze strany KSČ. Děti ale neviděli za Pionýrem nic politického, jim šlo o trávení čas s kamarády, venku, na táborech apod. Děti se na těchto táborech zdokonalily v mnoha zajímavých věcech. Také tam šlo o prohlubování samostatnosti, šikovnosti a zdatnosti. Dělal se tam táboráky, hrálo se na kytaru a děti se naučily spoustu písniček. Většině zúčastněných se tyto tábory velmi líbily a jezdily pravidelně každý rok. A mnoho z nich na pionýrské tábory rádo vzpomíná bez ohledu na to, že se jednalo o státem řízenou a kontrolovanou akci.

3.4 Diskuze výsledků

Cílem výzkumného šetření bylo identifikovat, jak mládež a děti v tehdejší Československu trávily svůj volný čas v období normalizace, a jaké organizace trávení volného času zajišťovaly.

VO1: Jaké byly formy trávení volného času mládeže a dětí v Československu v období normalizace?

Děti měly široké možnosti využití volného času, avšak nejčastěji lze hovořit o sportovních aktivitách či kulturních aktivitách. Děti se věnovaly sportu, a to nejenom v rámci různých kroužků či oddílů, ale svůj čas trávily venku po škole se svými vrstevníky – hrály hry, jezdily na kole, běhaly, šly na prolézačky či podnikaly různé procházky po okolí. Dále chodily taktéž do kina. Děti chodily do lesa, v létě k rybníku, v zimě bobovaly či bruslily na zamrzlých rybnících. Existovala řada kroužků – přírodovědný, turistický, hudební (zpěv), dramatický apod. Je možné souhlasit

s Francem a Knapíkem (2014), že kultura byla rovněž ideově omezená, o čemž svědčí např. fakt, že během normalizace musely všechny hudební skupiny tvořit tzv. přehrávky, což znamená, že musely zahrát a zazpívat to, co by chtěly následně prezentovat na svém koncertě a to jim bylo následně povoleno či nikoliv. Kulturní trávení volného času bylo rovněž nedílnou součástí představ odpovědných státních orgánů o životě jedince, přičemž již v 60. letech se zmíněné pojetí volného času ještě prohloubilo v souladu se základními cíli kulturní politiky komunistického režimu, a proto bylo aktivní kulturní využití vnímáno jako jeden z klíčových a dosti zásadních znaků socialistické společnosti. Na druhou stranu to nebyla pouze kultura, která byla jediným faktorem trávení volného času, ale šlo i o další výše uvedené aktivity, které nebyly pod tak přísným dozorem státního zřízení. Dětský svět tehdy nebyl omezen pouze na telefon, počítač nebo tablet, ale na hry venku se svými vrstevníky, což paradoxně děti „chránilo“ před možnostmi být ovlivňovány elektronickými médii. Ješutová (2003) potvrzuje, že v období normalizace fungovalo rozhlasové vysílání jako primární zdroj informací, a to spolu s tištěnými médii. V 60. letech došlo k určité liberalizaci v rámci programové skladby Československého rozhlasu, což se promítlo posléze také v redakci určené pro děti a mládež.

VO2: Jaké organizace a hnutí zprostředkovávaly náplň volného času mládeže a dětí v období normalizace?

Mezi nejčastější hnutí/organizace v oblasti trávení volného času patřily v době normalizace především: Pionýr, Jiskra, Svaz pro spolupráci s armádou (Svazarm), Socialistický svaz mládeže (SSM), Československý svaz mládeže, Tělovýchovné jednoty ČSTV, Domy dětí a mládeže, Dům pionýrů apod. Členství ve sportovních oddílech bylo zpoplatněno, ale částka byla minimální. Určitá sdružení a spolky byly rušeny a nahrazovány novými, masovými a centrálně řízenými organizacemi, které měly na sportovní, ale i kulturní trávení volného času zásadní dohled a vliv. Dle výzkumu zde hrála velkou roli příroda, a to hlavně v rámci trávení volného času, jelikož děti v této době trávil svůj volný čas především venku, na čerstvém vzduchu a veškeré jejich aktivity byly s přírodou úzce provázány. Byť i tyto aktivity podléhali plánování a kontrole státního systému, děti si spíše než politickou indoktrinaci vybavují příjemně

strávené chvíle mimo město v hezkém prostředí. Knapík a Franc (2014) sice uvádí, že mezi velmi specifické formy práce s dětmi a mládeží v době normalizace představovala setkání dětí s nejvyššími stranickými a státními představiteli, čímž se komunističtí představitelé snažili stavět do popředí zájmu svojí blízkost k dětem a celkově k mladé generaci. Jejich obraz se v okamžiku, kdy byly obklopeni dětmi, dosti snadno spojil s určitou dojemností a taktéž s lidovou laciností. Na druhou stranu toto byli v rámci celého spektra trávení volného času opravdu okrajové záležitosti, které v celém systému řízeného trávení volného času hrálo spíše velmi okrajovou, byť pro média zajímavou, roli.

VO3: Jaké formy trávení volného času byly podporovány veřejnou mocí?

Veřejná moc primárně v této době podporovala sportovní a tělovýchovné aktivity a branný potenciál, přičemž řada sportovních aktivit byla zdarma. Členství ve sportovních oddílech bylo zpoplatněno, ale částka byla minimální. Určitá sdružení a spolky byly rušeny a nahrazovány novými, masovými a centrálně řízenými organizacemi, které měly na sportovní, ale i kulturní trávení volného času zásadní vliv. Cílem bylo, aby se všech těchto aktivit účastnilo co nejvíce dětí, neboť se předpokládalo, i takto je možné vychovávat uvědomělé občany, resp. je možné jim vštěpovat tehdejší stranické hodnoty, byť třeba jen latentně a okrajově. I tak byl ale sport či další aktivity volného času pod dohledem státní moci, aby se právě přes trávení volného času nemohly do hlav mladých lidí vloudit jiné myšlenky, než tehdejší moc potřebovala. Potvrzuje to např. předsednictvo KSČ (1972), které jasně stanovuje výkonnostní sport jako oblast, jejichž funkce směřovaly nejenom k úkolům masového rozvoje tělesné výchovy, avšak taktéž k tvorbě zázemí pro vrcholový sport. Proto zde byly patrné i velké nároky na organizaci a řízení výkonnostního sportu. Základním úkolem ČSTV tak bylo zabezpečit rozvoj výkonnostního sportu jakožto nejvíce účinné formy organizované zájmové sportovní činnosti. Na vrcholový sport bylo nahlíženo jako „špičku“ automaticky vzrůstající základny výkonnostního sportu.

Z pohledu sportu v kontextu s ideologií můžeme brát v potaz také to, že právě sport mohl být brán jako jeden z faktorů „poměrování se Západem“, tedy práce

s mládeží a sportovní výkony mohly sloužit jako „reklama“ při tehdejších mezinárodních utkáních, světových pohárech, soutěžích apod. Sport se tak mohl stát nástrojem dalšího šíření komunistických myšlenek ve smyslu jména republiky ve světě sportu. Dobrý sportovec dělal reklamu státu jako takovému bez ohledu na to, že další segmenty společnosti mohly být naprosto nefunkční.

Alternativa k tomuto pojetí zřejmě ani nebyla, protože je nemyslitelné, aby se právě do sportovních aktivit mohlo dostat svobodné myšlení, neboť by mohlo dojít k postupné erozi celého systému na základě tehdy notně podporovaných sportovních a dalších volnočasových aktivit.

Nyní je nutné provést komparaci trávení volného času v době normalizace a nyní. Respondenti hovořili velmi často o tom, že v porovnání se současností trávili mnohem více času venku, v přírodě, přičemž právě příroda hrála z hlediska trávení volného času klíčovou roli, jelikož ji děti vnímaly jako jedno velké hřiště. Dnes je situace jiná, děti chodí ven méně a spoustu času tráví doma na počítači či na svém smart telefonu. Dalo by se tudíž říci, že trávení volného času se dosti přesunulo do virtuálního prostředí, jelikož spousta dětí tráví obrovské množství času na sociálních sítích. Děti měly tudíž jen minimum volnočasových aktivit doma a své dětství tak trávily venku, se svými kamarády či s rodinou. Respondenti poukazují taktéž na to, že vzhledem k tomu, že neměli počítače a ani telefony, nezbývalo jim nic jiného, než jít ven a bavit se. Nabídka volnočasových aktivit bylo mnohem více cenově dostupná v porovnání se současností, kdy rodiče mnohdy vzhledem k cenám různých kroužků či táborů pro děti ani nemají dostatek finančních prostředků, aby je zaplatili. Kromě toho existovalo také mnohem více možností, jak trávit volný čas – nabídka byla opravdu široká.

V současné době děti navzájem ani tolik nekomunikují v porovnání s minulostí – méně si povídají a méně spolu tráví taktéž volný čas. I role tělesné výchovy v oblasti volného času je odlišná – v minulosti to byla běžná součást volnočasových aktivit dětí, avšak dnes se děti těmito aktivitám spíše vyhýbají, řada z nich se nevěnuje žádnému sportu a ani nechtějí chodit ven, což je zajisté změna k horšímu. V minulosti chodily děti ven rády a se zájmem a svůj čas naplnily rozmanitým způsobem. Díky tomu si tak

tvořily velmi krásné vzpomínky. Poslední rozdíl je patrný v tom, že v době normalizace měl způsob trávení volného času spíše skupinový charakter.

Dobová literatura i televize měla jasný cíl: vychovávat nové občany socialistické republiky dle přísných šablon vzdělávání v rámci kultury i ideologie. Takto byly koncipované televizní pořady pro děti a mládež (ale i pro dospělé), stejně tak probíhaly volnočasové aktivity ve smyslu kroužků pro děti a trávení volného času.

Stranou nezůstaly ani řízené činnosti jako Jiskry, Pionýr, Socialistický svaz mládeže apod. Zde byla poskytována „zábava“ pro danou věkovou kategorii, která byla opět dána komunistickou šablonou.

Závěr

Volný čas hraje v životě dětí i mládeže zásadní roli, avšak v kontextu doby se jeho podoba i náplň zajisté mění. Volný čas ve společnosti existuje již od nepaměti a postupně se vyvíjí. I přesto, že současná podoba volného času se v porovnání s minulostí liší, lze konstatovat, že volný čas stále přirozeným společenským fenoménem, který provází život člověka.

Období normalizace je z hlediska československých dějin velmi zajímavým obdobím, které vyvolává bouřlivé emoce dodnes, jelikož je spojováno s opětovným upevněním moci komunistické strany a tím sovětského vlivu. Je jasné, že období normalizace se promítlo taktéž do trávení volného času.

Volný čas se stále více dostával pod dohled státních institucí. Stát se snažil mít i trávení volného času pod svoji kontrolou. Jedním z pocitů, který byl v této době u dětí jasně patrný, byl pocit „šedivosti“, nebarevnosti prostředí a jeho zanedbanosti, což však v některých případech působilo pozitivně, a to jako dobrodružství či prostor skrývajících tajemství. Mnoho dětí a dospívajících v této době prožívalo zajisté uzavřenost, přičemž neorganizované aktivity dětí a mládeže nebyly oblíbené a ani vyhledávané.

Televize měla velkou rozmanitost názorů na děti ve srovnání s postsocialistickou érou a rozmanitost žánrů, které byly použity v pořadech pro děti. Socialistická televize pro děti byla ilustrací „sociálního inženýrství dětství“, kde má dětství „sterilní atraktivní bezstarostnost a fascinující propagandistickou sílu“. Začlenění televize do společnosti bylo procesem integrace všech společenských vrstev a segmentů. Zvláštní pozornost byla věnována mladému publiku jako nejcitlivější části nové společnosti. Mladí lidé nesdílejí starou (předsocialistickou) kulturu. Už nemají zbytečné vzpomínky. Potřebují nové socialistické mýty a věří, že pro ně byly vytvořeny.

Na základě odpovědí na výzkumné otázky je možné konstatovat, že děti se v době normalizace věnovaly sportu, a to nejenom v rámci různých kroužků či oddílů, ale svůj čas trávily venku po škole se svými vrstevníky – hrály hry, jezdily na kole, běhaly, šly na prolézačky či podnikaly různé procházky po okolí. Dále chodily taktéž do kina. Děti chodily do lesa, v létě k rybníku, v zimě bobovaly či bruslily na zamrzlých

rybnících. Mezi nejčastější hnutí/organizace v oblasti trávení volného času patřily v době normalizace především: Pionýr, Jiskra, Svaz pro spolupráci s armádou (Svazarm), Socialistický svaz mládeže (SSM), Československý svaz mládeže, Tělovýchovné jednoty ČSTV, Domy dětí a mládeže, Dům pionýrů apod. Veřejná moc primárně podporovala sportovní a tělovýchovné aktivity v této době, přičemž řada sportovních aktivit byla zdarma. Členství ve sportovních oddílech bylo zpoplatněno, ale částka byla minimální. Určitá sdružení a spolky byly rušeny a nahrazovány novými, masovými a centrálně řízenými organizacemi, které měly na sportovní, ale i kulturní trávení volného času zásadní dohled a vliv.

Seznam použitých zdrojů

1. NÁRODNÍ ARCHIV. Předsednictvo ÚV KSČ. 1972. *Zásady rozvoje tělesné výchovy v ČSSR a státní péče o tělesnou výchovu ve smyslu usnesení XIV. sjezdu KSČ*. In: Národní archiv. „KDO JSME? ODKUD A KAM JDEME?“ (1990). *Pionýr* [online]. 1990 [cit. 2023-09-11]. Dostupné z: <https://pionyr.cz/o-pionyru/historie/kdojsme90/>
2. ARCHIV ČESKÉHO ROZHLASU, Praha, šanon: Vedení Českého rozhlasu 8. 1., 19. 1., 29. 1., 2. 2., 9. 2., 16. 2., 23. 2., 9. 3. 1979; Hlavní redakce pro děti a mládež – Plán vysílání na měsíc únor 1979, s. 7.
3. *Bibliografický katalog ČSSR Články v českých časopisech*. 1960-. Praha, 1960.
4. BÍLEK, Petr A. a Blanka ČINÁTLOVÁ. *Tesilová kavalérie: popkulturní obrazy normalizace*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2010. Scholares. ISBN 978-80-87053-44-7.
5. BOCAN, Miroslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. ISBN 978-80-87449-24-0.
6. ČEJKA, Jiří. *Skauting - výchovné hnutí nebo výchovná organizace?* 2020 [cit. 2023-09-15]. Dostupné z: https://www.so-novinky.obadalek.cz/wp-content/uploads/2020/05/Skaut_hnuti_nebo_vych_org-Peguy.pdf
7. Československá spartakiáda. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. 2009 [cit. 2023-09-09]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/most/pametnik09.pdf>
8. Československý svaz mládeže (ČSM) – jednotná mládežnická organizace. *Muzeum dělnického hnutí v 21. století* [online]. 2020 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://www.mdh21.cz/slovník/ceskoslovensky-svaz-mladeze-csm-jednotna-mladeznicka-organizace/>
9. DOKTOR, Martin. Organizace Tělesné výchovy a sportu v ČR. *Univerzita Karlova v Praze* [online]. 2020 [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://ftvs.cuni.cz/FTVS-677-version1-organizace-telesne-ychovy-a-sportu-v-cr-m-doktor.pdf>
10. DUMAZEDIER, Joffre a Vlasta RYBÁČKOVÁ. Volný čas: Roč. 2, Čís. 3 (1966), pp. 443-447 (5 pages). *Jstor.org* [Sociologický Časopis / Czech Sociological Review]. Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences, 1966 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41127355>

11. FILIPEC, Jindřich; FILIPCOVÁ, Blanka. *Socialistický způsob života – Skutečnost i program*. Praha: Horizont, 1980.
12. FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957-1967*. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2229-5.
13. GREXA, Ján a Milena STRACHOVÁ. *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5458-5.
14. HAMŘÍK, Zdeněk. *Volný čas dětí a mládeže: zábava, odpočinek a příležitost pro rozvoj*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2022. ISBN 978-80-244-6182-3.
15. HIML, Antonín. "Tělovýchova, Součást Života Socialistické Společnosti." *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, vol. 21, no. 3, 1985, pp. 226–30. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/41130030>.
16. Historie rozhlasu v kostce. *Rozhlas.cz* [online]. 2017 [cit. 2023-07-20]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/historie-rozhlasu-v-kostce-7983541>
17. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
18. HOFBAUER, Břetislav. *Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice (Přehled – podněty – výzvy)*. *Pedagogická orientace*. 2005, (2):88–105.
19. Jak tráví děti svůj volný čas? Vede chození ven, častěji hrají videohry a učí se!. *Tojesenzace.cz* [online]. 2020 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://tojesenzace.cz/2020/08/03/jak-travi-deti-svuj-volny-cas-vede-chozeni-ven-casteji-hraji-videohry-a-uci-se/>
20. JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5535-9.
21. JAROŠ, Jan. Období normalizace. *Česká televize* [online]. 2018 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/inside/obdobi-normalizace-to-je-nekoncici-otazka-kdvi>
22. JEDLIČKA, Svatopluk. Jak se skautovalo za normalizace. *Lidovky.cz* [online]. 2007 [cit. 2023-09-01]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/jak-se-skautovalo-za-normalizace.A070829_000152 In noviny sko
23. JEŠUTOVÁ, Eva, NOVÁKOVÁ, Jaroslava. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 142 s. Česká společnost v období normalizace a revoluce 1969–1989: Materiály, studie, dokumenty, sv. 11.
24. JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9.
25. KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953-1957 a 1968-1975: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. ISBN 80-85270-15-3.
26. KAPLÁNEK, Michal. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8.

27. KINCL, Jiří. *Vliv médií na trávení volného času u dětí*. Studentská Socialia 2017: Ohrožení dítěte v kontextu společenských změn. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 205 s. ISBN 978-80-7435-732-9.
28. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948-1970*. Praha: Academia, 2018. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2890-7.
29. KNAPÍK, Jiří. *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Ústav historických věd, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3.
30. KOCOUREK, Vítězslav. *Vesmír, Země, člověk a my děti*. Ilustroval Jiří RATHOUSKÝ. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1966. Klub mladých čtenářů (Státní nakladatelství dětské knihy).
31. KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-87912-62-1.
32. KOLEKTIV. *Vybrané otázky formování socialistického způsobu života*. Univerzita Karlova.
33. KRÁLOVÁ, Luba. *Joffre Dumazedier: Kultúrna revolúcia vo voľnom čase (1968-1988)*. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 29(4), 535-537. 1993.
34. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
35. MERHAUTOVÁ, Jarmila a kol. *Tělesná kultura v procesu tvorby socialistického způsobu života*. Praha: Olympia, 1980.
36. MERVART, Jan. *Rozdílnost pohledů na československou normalizaci: Podoby československé normalizace*. *Academia.edu* [online]. 2018 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.academia.edu/38945831/Rozd%C3%ADlnost_pohled%C5%AF_na_%C4%8Deskoslovenskou_normalizaci
37. METYŠ, Karel., *Konzum a volný čas*. In *Sociologický časopis*, 1965, roč. 6, s. 756–757
38. MIČKAL, Josef, ed. *50 let Všeobecné deklarace lidských práv*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998. ISBN 80-7079-382-1.
39. *Mladý svět*. Praha: Mladá fronta, č. 37, r. 11, s. 7.
40. *Moje rodina v letech normalizace*. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/vzdelavani/velke-male-pribehy/normalizace/porg/pametnik11.pdf>
41. NEZBEDOVÁ, Zdeňka. *PIONÝRSKÉ TÁBORY ZA SOCIALISMU: PODMÍNKY I PROGRAM BYLY RŮZNÉ, ALE VZPOMÍNKY DODNES ZŮSTÁVAJÍ*. [online]. Seznam.cz [cit. 2023-09-10]. Dostupné z: <https://www.seznam.cz/komentare/17461789-pionyrske-tabory-za-socialismu-podminky-i-program-byly-ruzne-ale-vzpominky-dodnes-zustavaji>
42. NOVOTNÝ, Jiří. *Ekonomika sportu*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-68-4.

43. OPASCHOWSKÝ, In KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.
44. PATRUŠEV V.D. a HEDVIČÁKOVÁ J., *Sociálně ekonomické problémy volného času za socialismu*, Sociologický Časopis / Czech Sociological Review, Roč. 8, Čís. 4 (1972), s. 414-424
45. NÁRODNÍ ARCHIV. Předsednictvo ÚV KSČ. 1972. *Zásady rozvoje tělesné výchovy v ČSSR a státní péče o tělesnou výchovu ve smyslu usnesení XIV. sjezdu KSČ*. In: Národní archiv.
46. PUNCH, Keith. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0980-5.
47. ROBERTS, Keneth. *Youth and Leisure*. Taylor & Francis, 2019. ISBN 9780429656408
48. ROBERTSON, Margaret; WILLIAMS, Michael. *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Science Publishers, 2004. ISBN 9781594540295
49. ROUBAL, Petr. ČESKOSLOVENSKÉ SPARTAKIÁDY: MEZI SPORTEM A POLITIKOU. *Slezská univerzita* [online]. 2014 [cit. 2023-09-17]. Dostupné z: https://www.slu.cz/slu/cz/projekty/webs/popularizace/poster/5-cyklus/0416_roubal.pdf
50. RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu 1945-1989*. Praha: Albatros Media, 2020. ISBN 9788076013919.
51. SEKOT, Aleš. *Rodiče a sport dětí: rodičovské výchovné styly jako motivační faktor sportování dětí a mládeže*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9292-1.
52. SELUCKÝ R. *Člověk a jeho volný čas*, Československý spisovatel, Praha 1966
53. SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Jak Češi tráví čas? Výsledky 1. ročníku výzkumu proměny české společnosti 2015*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2016.
54. ŠAFR, Jiří a Věra PATOČKOVÁ. *Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi*. Naše Společnost. 2010.
55. ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.
56. ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
57. ŠVIGOVÁ, Milada. *Hlavní směry sociologie volného času*. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. 1966 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/1966/05/02.pdf>
58. TOMAN, Jaroslav. *Normalizace v dětské literatuře sedmdesátých let a její specifika*. *Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. 1996 [cit. 2023-07-25]. Dostupné z: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1996/NOR/15.pdf>
59. TOMAN, Jaroslav. *Normalizace v dětské literatuře sedmdesátých let a její specifika*. *Ústav pro českou literaturu AV ČR* [online]. 1996 [cit.

- 2023-07-25]. Dostupné z:
<https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/1996/NOR/15.pdf>
60. Úkoly marxistické pedagogiky na XIV sjezdu KSČ. *Karlova univerzita v Praze* [online]. 1971 [cit. 2023-09-10]. Dostupné z:
https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=8410&edmc=8410
61. VIŠŇA, Martin. Organizovaný volný čas dětí souvisí s jejich lepším prospěchem ve škole, tvrdí olomoučtí vědci. *Univerzita Palackého v Olomouci* [online]. 2016 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z:
<https://www.zurnal.upol.cz/nc/zprava/clanek/organizovany-volny-cas-deti-souvisi-s-jejich-lepsim-prospechem-ve-skole-tvrdi-olomouct/>
62. Volný čas a prevence u dětí a mládeže. *MŠMT ČR* [online]. 2002 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/7327_1_1/download/
63. VONDROVÁ, Jitka a Jaromír NAVRÁTIL. *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*. Brno, 2000.
64. VYMAZAL, Petr. Podpora volnočasových aktivit na základní škole se sociálně znevýhodněnými žáky: Metodika. *Česká školní inspekce* [online]. Přerov, 2012 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z:
<https://portal.csicr.cz/userdata/Methodika%20-%20Podpora%20volno%C4%8Dasov%C3%BDch%20aktivit.pdf>
65. *Zlatý máj: časopis o dětské literatuře, ročník XVI-1972*. Praha. Albatros, 1972.

